

אזמרה לשמך

פסקי הלכות ותשובות נמפי גורנו הגאון רבי עמרם פריד שליט"א

הלכות יום הכיפורים וחג הסוכות

כמידי שנה, מורנו הרב שליט"א ישב עם רופאים מומחים לפני יו"כ.

ניתן להעביר שאלות למייל המופיע בסוף הגיליון, או דרך שלוחה 88 בקו בית ההוראה

תוכן עניינים - יום כיפור

דיני ערב יום כיפור | כפרות | מצות אכילה בערב יו"כ | מאכלים שאין לאוכלם בעיו"כ | טבילה | סעודה המפסקת וברכת המזון | תוספת יו"כ | **הדלקת נרות** | **דיני יום הכיפורים** | ברכת הבנים | תפילה זכה | טלית וקטל | בגדים ותכשיטים | איסור מלאכה | איסור רחיצה | איסור סיכה | נעילת הסנדל | **תפילות יו"כ** | מאה ברכות וברכת הבשמים | וידוי בעמידה | בכי, ובקשות פרטיות | המתפלל ביחידות | כריעה והשתחויה במוסף | ברכת טלית במנחה | **דיני חולה ביום כיפור** | החייבים והפטורים מהצום | נטילת תרופות בצום | דיני אכילה ושתייה לשיעורין | קידוש, נטילת ידיים וברכה אחרונה לאוכל בצום | **מוצאי יום כיפור** | הבדלה | בניית הסוכה | **שו"ת ליום כיפור**

דיני ערב יום כיפור

כפרות

א. זמן עשיית הכפרות על תרנגול הוא בערב יום כיפור באשמורת הבוקר לאחר אמירת סליחות (סי' תרה, מג"א סק"א ומשנ"ב סק"ב) [ואם הסליחות סמוכות לשחרית, יעשה את הכפרות לפני הסליחות], לפני עלות השחר (כה"ח סק"ה בשם האריז"ל). ובמקום הצורך אפשר להקדים ולעשות אף לפני חצות הלילה, או במשך עשרת ימי תשובה (פמ"ג ומשנ"ב שם).

ב. כשעושים על תרנגול - יש הנוהגים כדעת האריז"ל לעשות כפרות **לכל אחד בנפרד** [לכל זכר - בתרנגול זכר, ולנקבה - בתרנגולת נקבה], ומי שקשה לו - יעשה **כפרה אחת על כל הזכרים ועל כל הנקבות**, ויעשה בתרנגול אחד לכל הזכרים [בבת אחת], ובתרנגולת אחת לכל הנקבות [בבת אחת, אך אין לעשות בתרנגול/ת אחד/ת כמה פעמים זה אחר זה].

ג. מי שאינו יכול לעשות כפרות על תרנגול, יעשה על **כסף**, ויעשה זאת עד כניסת יום הכיפורים, ויש **לתת את הכסף לעניים או לגבאי צדקה לפני יו"כ**, ואם לא הספיק - יזכה את הכסף ע"י אחר [כלומר יתן לו להגביה את הכסף עבור] עני או קופת צדקה מסוימת. ואם לא עשה כן, יתן לאחר יו"כ. שכח ולא עשה כפרות - יעשה עד הושענא רבא (עי' דרכ"ת יו"ד סי' יח סק"עז).

ד. כשעושים כפרות בכסף אין לזה סך קבוע, ואם עושה כפרות לכל המשפחה בסכום אחד, ישנם העושים סכום שווה של תרנגול שהוא בערך 30 ש"ח, ויש הלוקחים סך ח"י שקלים. אמנם למעשה אין סכום ברור בדבר, ולכן מי שעושה לכל אחד בנפרד די שיעשו אף על שקל אחד.

ה. כשעושים את הכפרות בכסף - במקום לומר "נפש תחת נפש", יאמר **"דמים תחת דמים"**, ובמקום לומר "זה התרנגול ילך למיתה", יאמר **"זה הכסף ילך לצדקה"**.

ו. אין לעשות כפרות מכספי מעשר [בין כשעושה על תרנגול ובין כשעושה על כסף].

ז. את כסף הכפרות יש לתת דווקא לעניים, ואם מכפר בתרנגולים - יתן את בשרם לעניים, או שיפדה בכסף את שוויים ויתן לעניים, ואז יכול לקחת את הבשר לעצמו.

ח. העושים כפרות בכסף מזומן, אין חובה שיתנו כסף זה עצמו לעניים אלא יכולים לתת סך שווה במקומו, או לתרום את שווי סך הכפרות בכרטיס אשראי או העברה בנקאית.

ט. בחור הנמצא בישיבה ואין ברשותו כסף לעשות כפרות, והוריו רוצים לעשות כפרות בשבילו ולומר "זה חליפת פלוני בן פלוני", אף שעיקר מנהג הכפרות הוא בפני המתכפר ממש, אמנם כשאין אפשרות אחרת יעשו כן.

י. מעוברת עד 40 יום דינה ככל אישה שתכפר בתרנגולת אחת, ולאחר 40 יום - הנוהגים לקחת תרנגול אחד לכל הזכרים ותרנגולת אחת לכל הנקבות - המעוברת תעשה גם עם תרנגול זכר [שמא נתעברה זכר], והנוהגים לכפר לכל אחד בנפרד, אם המעוברת יודעת את מין העובר תעשה לעצמה על נקבה, ותרנגול/ת נוסף/ת לפי מין העובר. ואם אינה יודעת את מין העובר - תעשה על 2 תרנגולות [לעצמה, ושמא נתעברה נקבה], ועל תרנגול אחד [שמא נתעברה זכר].

יא. מעוברת העושה על כסף, אם עושים לכל אחד כפרה בנפרד, תיקח סך כפול - אחד עבורה, ואחד עבור העובר.

יב. מעוברת שעושה לעצמה על כמה תרנגולים, תאמר **"אלו חליפותנו וכו"**, ואם אחר מסובב מעליה, יאמר "אלו חליפותיכם וכו".

מצות אכילה בערב יום כיפור

יג. מצוה לאכול ולשתות בערב יום כיפור (וראה בשו"ת שאלה כא האם יש מצוה אף באכילה מועטת).

יד. אף שיש הסוברים שיש קיום מצווה באכילה אף בליל ערב יוה"כ, העיקר להלכה **שהמצווה היא רק ביום** (עי' רש"י כתובות ה, או"ח סי' תרד).

טו. גם נשים מצוות לאכול בערב יום הכיפורים.

טז. אף חולה שאוכל ביום כיפור, מצוה עליו לאכול בערב יום כיפור.

מאכלים שאין לאכול בערב יו"כ

יז. ביצים ושום [י"א רק כשהם חמים], **גבינה ושאר מוצרי חלב** כשהם חמים - יש אומרים שאין נאכלים כל היום כולו, ויש מקילין בשחרית. ולמעשה המנהג להקל במוצרי חלב כשהם קרים בשחרית. אמנם **בחלב עם קפה** אין קפידא כל היום [בעניין אכילת בשר בהמה, ראה סע' ל]. **נשים וקטנים** יכולים לאכול כרגיל.

יח. מצווה לאכול **דגים** בערב יום כיפור במשך היום לפני סעודה המפסקת [דיני אכילת דגים ושאר מאכלים בסעודה המפסקת, ראה להלן (סע' ל-לד)].

יט. יש נוהגים לאכול **קרעפלאך** בערב יו"כ.

טבילה בערב יום כיפור

כ. מצוה **לטבול** בערב יום כיפור. והמצטער מהטבילה, ירחץ עצמו בט' קבין מים (דיני הרחיצה יתבאר בשלוחה 54 בקו בית ההוראה).

כא. לכתחילה יש להקפיד על דיני **חציצה** בטבילה זו, ולכן טוב שלפני הטבילה ינקה את שיניו, יקצוץ ציפורניו וכו'. אמנם אף כשיש חציצה, אינה מעכבת (ראה בשו"ת שאלה כב).

כב. יש אומרים שיש לטבול שלש פעמים.

כג. זמנה: לאחר חצות היום קודם מנחה, ועכ"פ לא מוקדם משעה קודם חצות. אם אינו יכול לטבול בזמן זה - יטבול מעלות השחר.

כד. יתפלל מנחה בבגדי שבת בעוד היום גדול [לאחר טבילתו], כדי שיספיק לאכול סעודה המפסקת לאחר מנחה.

כה. בחור המתפלל מנחה בישיבה שלא הספיק לטבול קודם מנחה, יטבול לאחר מנחה.

דיני סעודה המפסקת

כו. הסעודה האחרונה שאוכלים לפני הצום, נקראת "**סעודה המפסקת**".

כז. לכתחילה יש לאכולה עם **פת**, ומי שקשה לו יכול להקל.

כח. יש נוהגים לטבול פרוסת 'המוציא' בדבש.

כט. בשונה מסעודה המפסקת בערב תשעה באב - בסעודה זו ניתן לאכול כמה מאכלים שרוצים [למעט המאכלים שיבואר להלן שאין לאכול], וכן מזמנים כרגיל לפני ברכה"מ.

ל. אוכלים בסעודה זו **מאכלים קלים להתעכל**, שלא יהיה שבע ומתגאה כשיתפלל. דין זה **נוהג אף בנשים**. דין זה נאמר **רק בסעודה המפסקת**, אך לפני כן מותר (עי' סי' תרח ס"ד, וערוה"ש שם ס"ט. אמנם בגר"ז ובמשנ"ב ס"ק יח משמע שהוא אף בסעודת הבוקר, וצ"ב). ולכן אוכלים בה **בשר עוף** ולא בשר בהמה, מפני שהוא קשה לעיכול.

לא. אין אוכלים ושותים בה **דברים המחממים את הגוף**, ולכן אין שותים **יין** ישן וטוב [דין זה נוהג רק בסעודה המפסקת].

לב. אין אוכלים **ביצים ושום וגבינה וחלב חמים** [ויש מקפידים אף בקרים]. י"א שדין זה נאמר אף בסעודת הבוקר (ראה לעיל סע' יז). **אין אוכלים דגים** בסעודה זו, אך בדגים קרים יש מקילים (עי' מט"א ואלף המגן סי' תרח). **נשים** וקטנים יכולים לאכול כרגיל.

לג. חלב המעורב בקפה וכדו' מותר.

לד. אין לאכול **שומשום** כיון שהוא עולה לפיו בלילה ומגביר את הליחה [ובשומשום שעל החלה, או בציפוי של שניצל - אין קפידא].

ברכת המזון בסעודה המפסקת

לה. לאחר ברכת המזון, מעיקר הדין מותר לאכול ולשתות, וכן לעשות מלאכה.

אמנם יש המחמירים שהמברך ברכת המזון נחשב כמי שקיבל בפירוש את יום הכיפורים, ואסור באכילה ובשתייה ובעשיית מלאכה. ולכן נכון להתנות בפירוש [בפיו או במחשבתו], שאינו מקבל את הצום ואת איסור המלאכה בברכת המזון.

תוספת יום הכיפורים

לו. חובה מהתורה להוסיף מחול על הקודש, ויש להפסיק מאכילה ומלאכה ושאר איסורים קודם השקיעה.

דיני הדלקת הנר (סי' תרי)

לז. בערב יוה"כ יש 5 סיבות להדלקת נרות. להלן יתבאר מי צריך להדליק, כמה ובאיזה אופן:

[א]. נרות יום כיפור - כבכל ערב שבת, גם בערב יו"כ יש להדליק נרות (אך חיובו נובע משום שכך נהגו), ויברך "להדליק נר של יום הכיפורים".

ברכת 'שהחיינו': יש הנוהגות לברך בהדלקת נרות ויש הנוהגות שלא לברך בהדלקת נרות אלא רק לאחר "כל נדרי" בבית הכנסת. **מי שאין מנהג בידה** - תברך עם הציבור בבית הכנסת ולא תברך בעת הדלקת נרות. **המברכת בעת הדלקת הנרות** - תיזהר שלא לברך שנית לאחר 'כל נדרי'.

להקדים ההדלקה או הברכה: בהדלקת נרות יו"כ, יש לנהוג כפי שנוהג בהדלקת נרות שבת. אולם אף אותן בנות ספרד הרגילות לברך לפני ההדלקה, אם הן מברכות 'שהחיינו' בהדלקת נרות, יברכו את ה'שהחיינו' לאחר ההדלקה, כיון שבברכת 'שהחיינו' מקבלת על עצמה את כל דיני יו"כ.

מאחר וצריך ליהנות מהנרות, על כן יקפיד להדליק נרות במקום שישתמשו בו ביו"כ. וראה עוד פרטים בזה בשו"ת להלן (בסוף הלכות יום כיפור).

כמו כן, ראוי מאוד **להדליק גם את תאורת החשמל יחד עם הנרות** [ובאמת בכל שבתות השנה ראוי לעשות כן כשמדליק שלא במקום האכילה, שבאופן זה אין הנרות באים כ'תוספת אורה'], **ויעשה באופן הבא:**

יחשיך לגמרי את החדר [כולל כיבוי אורות וסגירת התריסים], ואז ידליק את החשמל, ומבלי להפסיק בדיבור ידליק את הנרות ויברך, ונמצא שהברכה הולכת גם על הדלקת הנרות וגם על הדלקת החשמל.

בחורי ישיבות – במשך השנה סומכים על הדלקת הנרות בחדר אוכל, אך ביו"כ שלא נכנסים לחדר אוכל, יש להקפיד שהבחורים ידליקו נרות בחדרם [בהסכמת הנהלת הישיבה, ודי שכולם ישתתפו בנרות ע"י שיגביהו אותם, ואחד מחברי החדר ידליקם בברכה], ותחילה יש להחשיך את החדר, ולאחמ"כ ידליק את התאורה יחד עם הנרות, וכנ"ל. אם הישיבה לא מסכימה להדליק נרות בחדרים – **ידליקו את החשמל בחדר בברכה.**

וראה פרטים נוספים בזה בשו"ת להלן (בסוף הלכות יום כיפור).

[ב]. נר נשמה – מי שאביו או אמו הלכו לעולמם, עליו להדליק עבורם נר נשמה לכפר עליהם בערב יו"כ, ודי בנר נשמה אחד עבור שני ההורים.

[ג]. נר הבריא / נר החיים – כל איש נשוי מבני אשכנז ידליק נר אחד שידלק עד מוצאי יו"כ.

אם הנר נכבה במהלך יו"כ, יש מקפידים לשוב ולהדליקו במוצאי יו"כ, אף שמן הדין אין לחוש לכך (רמ"א שם, משנ"ב ס"ק יד, מפני שבדרך"כ הנר לא נכבה מעצמו, אלא מחמת שאינו טוב או מחמת הרוח).

אם שכח להדליקו, אין טעם להדליקו במוצאי יו"כ.

[ד]. נר ששבת – בהבדלה במוצאי יו"כ מברכים 'בורא מאורי האש' על נר ששבת, כלומר שהיה דלוק מערב יו"כ (טעם הדבר הוא בכדי שיבדילו שיו"כ שונה מכל יו"ט, ואסור להדליק בו נר, ולכך מברכים במוצאי יו"כ על נר ששבת). ואף שהיה ניתן לכאורה לברך במוצאי יו"כ על הנר נשמה או על הנר הבריא, אך מאחר ואלו נרות שהודלקו לכבוד, אי אפשר לברך עליהם, משום שיש לברך על נר שהודלק להאיר, ועל כן יש להדליק נר בפני עצמו [וראה להלן (דיני מוצאי יו"כ) בדין אדם ששכח להכין או שנכבה לו ה'נר ששבת'].

[ה]. נר בחדר שינה – כל זוג נשוי מבני אשכנז צריך להדליק נר בחדר שינה [ובמקום שיש חשש שריפה, די שישאיר תאורה בחדר]. אמנם ניתן להדליק את הנר הבריא או את הנר ששבת בחדר שינה, ולא צריך נר מיוחד בפני עצמו.

נמצא למעשה: כל אדם נשוי מבני אשכנז צריך להדליק שלושה סוגי נרות – נרות יו"כ [יחד עם התאורה, וכדלעיל], נר הבריא ונר ששבת [ואת אחד מהם ידליק בחדר שינה]. אם הוא יתום – עליו להדליק בנוסף לאלו גם נר נשמה.

בני ספרד מדליקים רק את נרות א, ב, ד.

לח. בהדלקת הנרות, האישה מקבלת על עצמה את כל דיני יום הכיפורים, ולכן צריכה **לחלוץ נעליים קודם ההדלקה** [ואותן בנות ספרד הנוהגות שהדלקת הנרות אינה מהווה קבלת שבת, אינן צריכות להקפיד על כך].

אמנם בשעת הצורך [וכגון שרוצה לנסוע לבית הכנסת], יכולה **להתנות קודם ההדלקה** שאינה מקבלת את קדושת יוה"כ, ובלבד שתדליק תוך 40 דק' לשקיעה. אם עושה תנאי, אין לה לברך שהחיינו בזמן ההדלקה (עי' שו"ת פרי יצחק ח"ב סי' ט), אלא רק בבית הכנסת. ואם בירכה, אסור לנסוע.

דיני יום הכיפורים

ברכת הבנים

לט. רבים נוהגים שהאב מברך את בניו ובנותיו בערב יו"כ לפני שהולכים לבית הכנסת.

תפילה זכה

מ. שיטת הרמב"ן (יומא פז) שיש להתוודות סמוך לחשיכה, וראוי להחמיר כדעה זו, ולכן **בני אשכנז** נוהגים לומר "תפילה זכה" סמוך לשקיעה (משנ"ב סי' תרז ס"ק א), **ובני ספרד** אומרים את הפיוט "לך קלי תשוקתי" שנאמר בו וידוי.

מא. אף שוידוי אומרים בעמידה (כדלהלן סע' עה), באמירת וידוי זה **נהגו העולם להקל לשבת** (ובטעם הדבר יש לבאר, מאחר שיש ספק אם העמידה מעכבת בדיעבד (עי' משנ"ב שם ס"ק י), נהגו להקל בוידוי זה שאינו חובה).

מב. אם לא אמר או לא סיים לומר תפילה זכה [ולבני ספרד, פיוט "לך קלי תשוקתי"] לפני השקיעה, יכול לאומרה לאחר השקיעה, ואף לאחר תפילת ערבית, אך **את הוידוי ["חטאתי עוויתי פשעתי"] ראוי לומר לפני השקיעה** [ואין חובה לומר לפני השקיעה את נוסח קבלת קדושת יו"כ המופיע בתפילה זכה, כיון שעיקר קבלת תוספת יו"כ היא ע"י שפורש ממלאכה ומהעניוים (ראה אזמרה לשמך גיליון 99)].

מג. בנוסח תפילה זכה מופיע "הריני מקבל עלי קדושת יום הכיפורים וכו'" - יש המדלגים מילים אלו ואומרים אותן לאחר שאמרו כל נדרי פעם אחת [לפני השקיעה] (וטעמם שהרי אסור להתיר נדרים ביו"כ (או"ח סי' שמא), וא"כ כיון שקיבל קדושת יום הכיפורים, איך יאמר לאחמ"כ כל נדרי). **אמנם המנהג לומר זאת** (ויש לבאר בטעמם מפני שהוא שבוע (עי' סי' רסא, סי' שמב) לצורך מצוה, ועוד שכיון שבדעתו להתיר אח"כ נדרים, לא קיבל יו"כ לעניין זה).

לבישת טלית

מד. לובשין **טלית גדול** בליל יום הכיפורים, ויש ללבוש את הטלית **מבעוד יום** כדי שיוכל לברך עליו.

לבישת קיטל

מה. בני אשכנז [ויש מבני ספרד] נוהגים ללבוש קיטל ביום כיפור.

מו. בשנה ראשונה לנישואין יש מנהגים שונים בלבית הקיטל.

מז. אין להיכנס לבית הכסא בקיטל.

לבישת בגדים ותכשיטים

מח. אין לובשים בגדים מפוארים ויקרים.

מט. נשים לא יענדו **תכשיטים** שמתקשטות בהם בשבת ויום טוב מאימת יום הדין (מט"א סי' תרי"ט, משנ"ב ס"ק טז). ואף גברים הרגילים לענוד **שעון** כתכשיט מיוחד לכבוד שבת ויו"ט, לא יענדוהו ביו"ט. ולעניין **חפתים** של שבת ויו"ט, אף שהוא תכשיט, יל"ד שמותר כיון שמתמשים בו כחלק מהבגד.

נ. **תכשיטים** שאישה רגילה לענוד בימות החול, מותר לענדם ביום הכיפורים, ואפי' תכשיטי זהב (עי' רעק"א סי' תרי, ומט"א שם סע' יא).

איסור מלאכה

נא. כל מלאכה שאסורה בשבת אסורה ביום כיפור, אלא שבשבת עונשה במזיד בסקילה, וביו"ט עונשה כרת.

איסור רחיצה

נב. אסור להתרחץ ביום כיפור, בין בחמין ובין בצונן, ואפילו להושיט **אצבעו במים אסור**.

נג. **רחיצת קטנים:** נוהגים שלא לרחוץ ביו"ט אפי' את הקטנים שרגילים לרוחצם כל יום. ואם התלכלכו, רוחצים את מקום הלכלוך.

נד. כשקמים בבוקר נוטלים ידיים עד סוף פרקי האצבעות [כולל פרקי האצבעות, וכיוון שקשה לצמצם בזה, אין איסור אם נשפך מעט יותר מכך (ועי' יוסף אומץ סי' תתרג)], ונוטל כדרכו כל השנה - ג' או ד' פעמים לסירוגין.

נה. **שטיפת הפנים אסורה, וכן שטיפת העיניים אסורה,** אלא אם כן יש בהן לכלוך, שאז מותר ללחלח אצבעו במים ולרחוץ את מקום הלכלוך בלבד.

נו. **רחיצת הפה אסורה, ואפילו במקום צער גדול,** אך אם הקיא, אזי הרחיצה נועדה להסיר הלכלוך, ומותר.

נז. **רחיצה לאחר כניסה לבית הכסא: אם לא עשה צרכיו** כלל - נחלקו הפוסקים אם יטול ידיו (רעק"א ופמ"ג), **ומסקנת הבה"ל** (סי' תריג) **דלא יטול אלא יקנח ידיו בלבד** [אך אם לבו תוהה עליו בשביל שאינו נוטל, רשאי ליטול כדי שיוכל להתפלל בדעה מיושבת].

נח. **נכנס לבית הכסא ועשה צרכיו גדולים או קטנים:** אם קינח לאחר עשיית צרכיו, או שפשף לאחר קטנים - מותר לרחוץ ידיו כיוון שהן מלוכלכות, **אך אם לא שפשף וקינח** - ביום מותר ליטול ידיו כיון שמתפללים במשך היום, אבל בלילה לאחר התפילה, יש מחלוקת האם משום ברכת

"אשר יצר" מותר לרחוץ ידיו. **והנכון שיקנח או ישפשף או ייגע בידיו במקומות המכוסים,** ואז יוכל ליטול ידיו. **נטילה זו - באופן שהיא מותרת - היא עד סוף פרקי האצבעות** [כולל].

נט. אף שבעלמא צריך ליטול ידיים לפני התפילה, **ביו"ט אין נוטלים ידיים לפני התפילה.** ואף אם ישן שינת צהריים, אינו נוטל ידיו, אמנם אם יודע שנגע בידיו במקומות המכוסים, יטול.

ס. רחיצה **לרפואה** מותרת, ולכן מי שיש לו כאבי ראש חזקים, שהוא בגדר חולה שאין בו סכנה [דהיינו שנפל למשכב או חולה כל גופו שאינו יכול לתפקד], אם על ידי הרחיצה ירגיש יותר טוב, מותר לרחוץ במים צוננים.

סא. רופא מותר לרחוץ ידיו לפני בדיקת החולה ולאחריה, כדרכו כל השנה.

סב. **כהנים** העולים לדוכן נוטלים ידיהם כרגיל.

סג. **חולים וקטנים** האוכלים פת נוטלים ידיהם כרגיל.

איסור סיכה

סד. אסור לסוך אפילו מקצת גופו, ואפילו כשהסיכה אינה לשם תענוג, ואפילו כשהיא נועדה להעביר הזוהמא.

סה. **אסור לסוך בבושם,** דאודורנט וכדו' [אבל אין איסור להתבשם מערב יו"ט].

סו. סיכה לרפואה מותרת, ולכן חולה שאין בו סכנה, באופן שמותר לו לסוך ע"פ דיני רפואה בשבת וביום כיפור, מותר לו לסוך לרפואה חומר נוזלי.

דיני נעילת הסנדל

סז. אסור לנעול נעלי עור.

סח. נעליים משאר מינים מותר, ויש אומרים שאף בשאר מינים הותר רק באופן שמרגישים את קושי הארץ, אבל אם אין מרגישים את קושי הארץ אסור, ויש אף שמחמירים שאין ללבוש כלל נעליים אלא רק גרביים.

סט. מחנכים את **הקטנים** אף בגיל ב' וג' שלא ללכת בנעלי עור. אך אם צריכים לצאת לחוץ ויש רק נעלי עור, מותר לנעול להם.

ע. נעליים שנוחות לנעילה כגון נעלי **קרוקס** מקוריות וכדו' - אף שאין למחות ביד המקילים בזה, לכתחילה אין לנעלם ביום הכיפורים.

דיני תפילות יום כיפור

מאה ברכות וברכת הבשמים

עא. בתפילות יום כיפור ישנן 68 ברכות [ומשתנה כל אחד לפי מנהגו]. ואם מכון לשמוע את ברכות העולים לתורה והמפטיר [בשחרית ובמנחה] ועונה אמן, יש לו 29 ברכות

פב. יש לומר 'יזכור' אף ביחידות [ובני ספרד לא אומרים אף בציבור].

כריעה והשתחויה במוסף

פג. בעת שכורעים בתפילת מוסף, יש להפסיק באיזה דבר בינו לבין הקרקע [ונתן להפסיק אף ע"י טלית]. יש להקפיד בעיקר שיהיה הפסק בין **פניו** לקרקע [יש לאשכנזים (ולחלק מבני ספרד, ע"י סי' שב ס"א, ובא"ח פרשת ויחי) ליזהר שלא לנקות את הבגדים מאבק לאחר הכריעות].

פד. אם משתמש בנייר מחשב, צריך לייחדו לכך בערב יו"כ [ומעיל 'יחוד' אף שהוא רק ליום זה], ולאחמ"כ ישליכנו לפח.

ברכת טלית במנחה

פה. אין לברך על הטלית במנחה ביו"כ, אף בהפסק שעתיים ושלוש, ואף בשינה, כי אינו נחשב ודאי היסח הדעת.

דיני חולה ביום כיפור

החייבים והפטורים מהצום

הרחבה ופירוט מחלות שונות, בקו בית ההוראה – שלוחה 201

פו. חולה שיש בו סכנה שהצום מזיק לו ועלול להרע את מצבו, אינו צם [בדר"כ ברוב המחלות די בשתייה לשיעורין]¹.

אדם שמרגיש שעומד להתעלף, כגון שרואה שחור מול העיניים או סחרחורת חזקה או שחש חולשה המקשה עליו לקום מהמיטה, צריך לשתות לשיעורים [אם די לו בכך]. ולאחר שהתחזק, הדבר תלוי במצבו.

פז. חולה שאין בו סכנה והצום לא יביאו לידי סכנה, צריך לצום, ואסור מהתורה לאכול או לשתות אפי' כלשהוא, וכדלהלן סע' קה' (לדין לקיחת תרופות, ראה להלן סע' קג).

פח. חיוב קטנים בצום:

עד גיל תשע – אינם צמים כלל, ומותר להאכילם בידיים [אפי' ממתקים].

מגיל תשע עד גיל מצוות – מחנכים אותם לתענית שעות, ויאכלו שעה לאחר שרגילים לאכול את ארוחתם הקבועה [דהיינו, ילד הרגיל לאכול ארוחת בוקר בשעה 10, יאכל ביו"כ בשעה 11. ממתק קטן וכד' שאוכל בבוקר אינם נחשבים ארוחה קבועה].

נוספות [למנהג אשכנז], ונמצא שחסר לו 3 ברכות להשלים למאה ברכות [משנ"ב (סי' מו ס"ק יד), והוסיף דאפשר שיצא במה שמכוון לשמוע חזרת הש"ץ].

עב. משלימים למאה ברכות ע"י ברכת 'אשר יצר', וכן ע"י ברכות הריח על בשמים, ויש ליזהר שלא להיכשל בברכה שאינה צריכה.

עג. המברך ברכת הריח, לא יכול לברכה שוב עד שיעברו כמה שעות, כיוון שצריך שיסיח דעתו.

עד. המברך ברכת הריח בבית הכנסת ויצא חוץ לבניין וחזר, לא יברך שנית על אותו סוג בשמים [אא"כ הסיח דעתו], ויכול לברך על סוג אחר בלבד.

ידידי בעמידה

עה. יש לעמוד בשעת אמירת הידוי, ואין לסמוך או להישען על סטנדר, שולחן וכד', באופן שאם יזיזו אותם, האדם ייפול [ולכן אף שטוב לשחות ולהתכופף כמו ששוחים ב"מודים", יש להיזהר שלא יישען, וכאמור] [סי' תרז ס"ג].

עו. מי שקשה לו יכול להקל בזה, אך עכ"פ באמירת "אבל אנחנו ואבותינו חטאנו" יעמוד ולא יישען כנ"ל. חולים וזקנים שהעמידה קשה להם, יכולים לסמוך אף באמירת "אבל אנחנו ואבותינו חטאנו". אלו שאינם יכולים לעמוד כלל, יאמרו וידוי בישיבה (כה"ח שם ס"ק כג, ועי' ברכ"י סי' קלא סק"ח).

בבי, ובקשות פרטיות ביו"כ

עז. "נוהגין לבכות ולהוריד דמעות בתפילת ר"ה ויום הכיפורים, אף כשחל בשבת" (מט"א סי' תקפב סע' כח. ואף שבר"ה יש בזה נדון (כמבואר בגיליון ר"ה), ביו"כ מותר, ועי' מנהג האר"י המובא בבאה"ט סי' תקפד ס"ק ג).

עת. מותר לבקש בקשות פרטיות ביו"כ, אף כשחל בשבת. ומותר אף בסוף תפילת מוסף (אע"פ שבעיקרה לא נתקנה לבקשות הפרטיות).

המתפלל ביחידות

עט. המתפלל ביחידות מתפלל תפילות לחש כרגיל, וצריך לומר רק את היודוים שבתפילות לחש (עי' שעה"צ סי' תרכ ס"ק ג).

פ. "כל נדרי", פיוטים ושאר היודוים – אין חובה לומר, אך הרוצה לאומרם – יכול.

פא. יי"ג מידות, ואף פיוטים שיש בהם יי"ג מידות – אפשר לומר בתנאי שאומרם עם טעמים.

¹ חולה במחלה הנוראה או שעבר טיפולים למניעתן, שושנה עם חום, דלקת בגרון, אנגינה עם 38 מעלות חום, אפילפסיה כשהיו התקפים לאחרונה, לאחר אירוע מוחי, חולי פרקינסון, מונו פעיל [עד שתפקודי הכבד חוזרים לנורמה], צהבת, מחלות נפש מסוימות, ועוד...

¹ להלן כמה מחלות ל"ע שעל הסובל מהן להתייעץ עם מורה הוראה ורופא כיצד עליו לנהוג ביו"כ: אי ספיקת לב קשה, פרפור פרוזדורים לאחר אירוע נוירולוגי, חולי אסטמה קשים המטופלים בסטרואידים, לאחר התקף לב, תסחיף ריאתי, אנגינה פקטוריס, שלשולים והקאות שנמשכים ויש חשש להתייבשות, ניתוח מעקפים,

לעניין ליל יו"כ [בקטן מעל גיל תשע] – אם מרגיש צורך לאכול, מותר.

מעוברת [פרטים נוספים בשלוחה 200 בקו בית ההוראה]

פט. אישה מעוברת - כאשר ההריון תקין והיא חשה בטוב עליה לצום כרגיל [ואם היא חוששת לצום, ראה בשו"ת לקמן, בעניין אכילה ושתייה לחולים]. ועליה להכין את עצמה קודם הצום בשתייה מרובה של 3-4 ליטר נוזלים ביממה שלפני הצום. במהלך הצום תשתדל לנוח ככל האפשר ותשהה במקום ממוזג, ולא תלך לבית הכנסת.

צ. במקרה שיש התכווצויות או צירים - **תשתה לשיעורים**, ואם לא די בזה - **תשתה כרגיל**.

צא. אם האישה מרגישה **חולשה חזקה וסחרחורות** ורואה שחור מול העיניים, דינה ככל אדם שבמקרה זה **תשתה לשיעורים**. ואם זה לא מספיק, תשתה כמות גדולה.

צב. **בבחילות** בהריון אין סיכון לעובר, רק חוסר נוחות. אך במקרה שיש **הקאות מרובות** או קשות או שהקאה את הכל - עלולים להגיע להתייבשות, ולכן אם האישה מקיאה הרבה צריכה לשתות לשיעורים.

צג. כאשר ההמוגלובין נמוך מ-9 לא צמים ויש לאכול ולשתות לשיעורים. כאשר ההריון לא תקין יש בזה פרטים מרובים ויש לשאול חכם.

צד. הבעל חייב לעזור לאשתו גם אם יתבטל מתפילה בצ'בור (כמבואר בסע' קה).

מינקת [פרטים נוספים בשלוחה 200 בקו בית ההוראה]

צה. **מינקת** צמה ביום הכיפורים. יש לה להתכונן היטב ביומיים שלפני הצום, בשתייה מרובה של מיץ ענבים. אם יש לה אפשרות לשאוב חלב - תשאב לפני הצום כדי שתצטרך להניק פחות ותאבד פחות נוזלים. כמו כן מומלץ מיד לאחר צאת הצום לשתות כמות גדולה של מיץ ענבים כדי להחזיר את החלב.

צו. תינוק יונק, אם הוא אוכל חלב שאוב יש לדאוג להכין לו כמות מספיקה לפני הצום. אם הכמות שאובה אינה מספיקה או שהתינוק רק יונק ולא אוכל מבקבוק, ולאם אין די חלב בשביל התינוק, והתינוק אינו אוכל מזון אחר ואם האמא תצום יש בכך סכנה לתינוק - תשתה האם מיץ ענבים לשיעורים כל ארבע דקות. ואם לא די בכך תשתה כרגיל [ובדרך כלל די בשתייה בלי לאכול].

יולדת

צז. יולדת תוך ג' ימים ללידה [שלידה בח' תשרי ואילך] לא תצום כלל, ואם אומרת איני צריכה מאכילין אותה פחות מכשיעור.

צח. ילדה בז' תשרי, לדעת השולחן ערוך דינה כיולדת בתוך ז' שמבואר דינה להלן בסע' הבא, אך המשנ"ב פוסק

שעד שיעברו שלשה ימים מעת לעת דהיינו עד אותה שעה שבה היא ילדה דינה כיולדת תוך ג' שנתבאר בסעיף הקודם.

צט. ילדה **מד' תשרי ואילך**, אוכלת לשיעורין אלא אם כן אומרת שאינה צריכה וגם הרופאים אומרים שאינה צריכה שאז אסור לה לאכול. אבל אם אין ידוע שהיא אינה צריכה אוכלת לשיעורין.

ק. ילדה **בג' תשרי** - לדעת השולחן ערוך צמה, ולמשנ"ב עד גמר המעט לעת, דהיינו עד אותה שעה שבה ילדה - אוכלת פחות מכשיעור [ומשעה זו עד צאת הצום, תצום כרגיל], וכן הלכה.

קא. ילדה **לפני ג' תשרי**, כיון שעברו מהלידה שבעה ימים מעת לעת הרי היא ככל אישה שצריכה לצום, ואם היא מניקה נתבאר דינה לעיל סעיף צה.

נטילת תרופות בצום

קב. חולה שיש בו סכנה, דהיינו שאם לא יטול תרופות יש אף חשש סכנה, נוטל תרופות כהרגלו.

קג. **חולה שאין בו סכנה**, דהיינו שהוא נפל למשכב או חולה כל גופו [שאינו יכול לתפקד], אפי' שאין בו סכנה, **מותר לו לקחת תרופות שאין בהם טעם**, ואם לא יכול לבלוע בלא מים, יש מקילים שיכול למרר מים [ע"י מלח או כמה שקיות תה ללא סוכר] ולבלוע את הכדור עם מים מרים [ויש מקילים לבלוע ע"י שאוסף את הרוק], וראה עוד בשו"ת שאלה ד.

קד. **מי שיש לו רק מיחושים** ואינו מוגדר אפילו כחולה שאין בו סכנה, **אסור לו לקחת תרופות אפי' בלא מים, כמו שבכל שבת** הדבר אסור משום רפואה בשבת.

אכילה ושתייה לשיעורין

הקדמה

קה. **אסור מהתורה לאכול או לשתות אפילו כל שהוא**, אמנם חיוב כרת במזיד נאמר רק לאוכל ככותבת הגסה ושותה מלא לוגמיו, אך האוכל או שותה פחות מכך, אף שעבר איסור דאורייתא, אינו מתחייב בכרת.

קו. עפ"י האמור נפסק כי **חולה שדי לו לאכול או לשתות פחות משיעורים אלו, צריך לאכול פחות מכשיעור**. ולפיכך אדם החושש שע"י ההליכה לבית הכנסת יצטרך לאכול או לשתות יותר [אפי' אם יצטרך לאכול עוד מנה של פחות מכשיעור], מוטב שיישאר לנוח בבית. כמו כן עדיף **שהבעל יישאר לעזור לאשתו** אם ע"י כך תצטרך לאכול פחות.

הסבר ביצד אוכלים ושותים לשיעורים

קז. **השיעורים:** שיעור אכילת פחות מכותבת הגסה באוכל מוצק הוא **30 סמ"ק**, שהוא נפחה של קופסת

גפרורים רגילה [שיעור זה נמדד לפי **נפח** ולא לפי משקל]. שיעור שתיית פחות ממלא לוגמיו הוא **40 מ"ל**. ואף ביוה"כ מותר למדוד את האוכל או המשקה כדי לדעת אם הוא פחות מכשיעור (כדין מדידה לצורך רפואה או מצוה).

קח. ההפסקות בין האכילות והשתייה: מאחר וכאמור, צריך לאכול ולשתות פחות מכשיעור, צריך להפסיק בין אכילה לאכילה ובין שתייה לשתייה שיעור "כדי אכילת פרס", שהוא **9 דקות** לחומרא.

קט. ולכן למעשה: יאכל פחות מכשיעור [היינו 30 סמ"ק], ימתין 9 דקות, ולאחמ"כ יכול לאכול מנה נוספת של פחות מכשיעור, וכן הלאה. וכן בשתייה, **ישתה** פחות מכשיעור [היינו 40 מ"ל], ימתין 9 דקות, ולאחמ"כ יכול לשתות מנה נוספת של פחות מכשיעור, וכן הלאה.

חולה הנצרך עפ"י הוראת רב להמתין פחות מזמן זה בין האכילות והשתיית, יכול לצמצם את זמן ההמתנה ל-**4 דק'**, ואם יש צורך, די שימתין גם **2 דק'**, ואם יש צורך גדול, ישתה את הכמות שצריך בכמה לגימות [ולא בלגימה אחת].

קי. האוכל או שותה לאט: ההמתנה הנ"ל אמורה באדם האוכל את הפחות מכשיעור באופן נורמלי [שהוא במשך זמן קצר מאד], אך אדם שאוכל או שותה מאד לאט, אינו צריך להמתין 9 דקות בדווקא בין אכילה לאכילה, אלא יאכל את הכמות המותרת הנ"ל בתוך פרק זמן של 9 דק', ולאחמ"כ שוב יאכל את הכמות המותרת הנ"ל בתוך פרק זמן של 9 דק'.

קיא. אין צורך להמתין בין אכילה לשתייה: המתנת זמן נאמרה רק בין אכילה לאכילה ובין שתייה לשתייה, אך בין אכילה לשתייה לא צריך להמתין כלל, ואפשר לאכול ומיד לאחמ"כ לשתות.

קיב. מותר כל סוגי המשקאות: חולה שהותר לו לשתות, אינו צריך לשתות דווקא מים, אלא יכול לשתות גם **שתייה מתוקה** [ולפעמים היא אף עדיפה, כיון שהיא מחזקת יותר ויכול לשתות פחות, ולכן פעמים רבות כדאי לשתות משקאות **מזינים**, וכגון מרק ירקות טחון, מרק עוף בכוס, מיץ ענבים, חלב המעורב בו דבש וכדומה] (ראה בשו"ת להלן, שאלה ה).

קג. דוגמאות של מאכלים פחות מכשיעור שהותרו לחולה: רבע פרוסת לחם פרוס, ביסקווית אחד בגודל הממוצע הוא ודאי פחות מכשיעור. וכן 10 בייגלאך שמיניות במלח של חברת בייגל בייגל בחבילות של 400 ג'.

מומלץ שלא לאכול לחם או חלה, שכיוון שיש בהן הרבה חללי אוויר, אזי נפחן גדול, וממילא אי אפשר לאכול מהן הרבה. ולכן עדיף לקחת מאכלים שאין בהם כ"כ נפח, וכך אפשר לאכול מהן יותר.

קיד. בירור אצל רופא: כל חולה הנצרך לאכול או לשתות, צריך לברר אצל רופא את כמות האכילה או השתייה הנצרכת לו לכל היום, ואותה לחלק לשיעורים, אך לא יאכל או ישתה יותר מהנצרך לו [רוב החולים שיש בהם סכנה די להם בשתייה לשיעורים של ליטר נוזלים, ויש חולים הנצרכים לליטר וחצי נוזלים, אך בדר"כ אין צורך באכילה, ולכן אסור להם לאכול, אפי' לא לשיעורים].

דוגמא לחלוקת השתייה לשיעורים: חולה הנצרך לשתות שלשה ליטר נוזלים ביום, יכול לחלק את השתייה באופן זה - במוצאי הצום ישתה ליטר וחצי, ואת הליטר וחצי הנוספים ישתה לשיעורים במשך יו"כ. ולפי מה שהתבאר שאפשר לשתות 40 מ"ל בכל כ-10 דקות, נמצא שאפשר לשתות כרבע ליטר בשעה, ובשעתיים - חצי ליטר, ובארבע שעות - ליטר. וכך יחלק את השיעור הנצרך לו במשך היום.

קידוש, נט"י וברכה אחרונה

קטו. חולה וקטן האוכלים ביום כיפור, אינם מקדשים ואינם צריכים לבצוע על לחם משנה (עי' מג"א סוף סי' תריח). ואומרים "יעלה ויבוא" בברכת המזון, אמנם אם שכחו אינם חוזרים כיון שיש דעות שלא אומרים "יעלה ויבוא".

קטז. לכתחילה אין לחולים לאכול יחידין, כיוון שהדבר ספק האם מצטרפין לזימון, ואם אכלו - יזמנו, אך לא יזכירו שם השם [כשהם עשרה].

קז. חולה וקטן האוכלים פת ביו"כ, נוטלים ידיהם כרגיל. קיח. חולה האוכל פת פחות מכשיעור, נוטל ידיו ללא ברכת על נטילת ידיים.

קט. חולה שאוכל לשיעורין של נפח של 30 סמ"ק שיש בו כזית לפי חלק מהשיטות, אם נוהג במשך השנה כשיטות שמברכים **ברכה אחרונה** על נפח זה [שהוא נפחה של קופסת גפרורים רגילה], יברך בסוף סדרת האכילות של השיעורים הללו ברכה אחרונה. אך אם מחמיר לברך ברכה אחרונה בשיעור יותר גדול, לא יברך ברכה אחרונה ביום כיפור.

על **שתייה לשיעורין** - כיון ששותה פחות מרביעית בכל פעם - מברך רק בתחילה ואין מברך ברכה אחרונה.

הברכה הראשונה של אכילה ושתייה לשיעורין נשמרת [שלא יצטרך לברך שוב] כל עוד האדם לא הסיח דעתו מאכילה ושתייה.

מוצאי יום כיפור

קכ. נטילת ידיים במוצאי יו"כ - י"א שיש ליטול ידיים במוצאי יו"כ כדרך שנוטלים בכל בוקר לאחר השינה, כיון שנטל בבוקר רק עד סוף פרקי האצבעות.

קכא. יש אומרים שלאחר שהבדיל בתפילה, או שאמר "ברוך המבדיל", מותר לשתות מים.

הבדלה

קכב. סדר ההבדלה במוצאי יו"כ: מבדיל על הכוס, ומברך "הגפן", "בורא מאורי האש", וברכת "המבדיל".

קכג. מברכים ברכת "בורא מאורי האש" רק על נר ששבת, דהיינו נר שהודלק ונשאר דולק מערב יום כיפור.

קכד. אין צריך אבוקה בהבדלה זו (כן נראה סתימת הדברים בסי' תרכד, ואמנם בא"א לגאון מבוטשאטש שם, ובצל"ח ברכות נג: פשיטא להו שאף בהבדלה זו יש מצוה מן המובחר באבוקה, מ"מ נראה שעדיף לברך על נר ששבת יחידי, מאשר לברך על אבוקה שהודלקה מנר ששבת).

קכה. אם שכח להכין נר ששבת או שהנר כבה - לא יברך ברכת מאורי האש, וי"א שאם יכול להשיג משכנים וכדו' צריך לעשות כן (סי' רחצ ס"א).

קכו. אי אפשר לברך ברכת מאורי האש על נר הבריא או על נר זכרון של יתום שנחשב שמדליקם לכבוד, ואין מברכים אלא על נר שהודלק להאיר, ואם יחבר להם נר שהודלק עכשיו יש לדון בזה. **ואם חשב בשעה שהדליקם בערב יו"כ שאולי ישתמש בהם לברכת מאורי האש,** ודאי יועיל לחבר להם נר שהודלק עכשיו.

קכז. כתב הרמ"א (סי' תרכד ס"ה) "אוכלים ושמחים במוצאי יום הכיפורים, דהוי קצת יום טוב". וכתב השעה"צ (סי' תרכג ס"ק טז) שבמוצאי יו"כ נהגו לברך איש את רעהו 'גוט יו"ט'.

קכח. כתב המשנה ברורה (סי' תרכד ס"ק יד) "ביום שאחר יוה"כ משכימין לבית הכנסת, כדי שלא יהא נראה ח"ו שאנו היינו נכנעין לו רק בעת שאנו צריכין לבקש על דיננו" עכ"ל.

בניית הסוכה

קכט. מצוה להתחיל את בניית הסוכה במוצאי יום כיפור, ודי להתחיל אפי' משהו מבנייתה, ולמחרת יסיים בנייתה [אם אפשר].

קל. בסכך מצוי נגיעות חרקים, וכדי שלא יפלו למאכלים בעת הסעודה יש לנערו לפני השימוש כשהוא מאונך ע"ג משטח לבן, ולחבוט בו בחוזקה, ולראות אם נופלים ממנו חרקים או נסורת רבה. אם לא נמצאה נגיעות, ניתן להשתמש בסכך ללא חשש, אך אם נמצאה נגיעות, יש לנקות את הסכך.

קלא. באופן ניקוי הסכך, יש הבדלים בין סכך ירוק לסכך יבש, וכן בסוג החרקים שנמצאו - חרקי ליקטוס [חרקים בצבע חום כהה שאורכם 3 מ"מ, ובדר"כ יש בסכך הנגוע מחילות מפותלות, והוא משיר נסורת רבה תחת הקליפה הדקה של הקיינעס] או כיני ספרים [חרקים קטנים שאורכם כמ"מ אחד, וצבעם קרם אפור].

הוראות כיצד לנקות ולרסס סככים נגועים - קו בית ההוראה שלוחה 217

קלב. מי שיש לו רק סכך מתולע ואין לו אפשרות להחליף כעת את הסכך - יפרוס יריעת ניילון נאה [מודפסת לקישוט וכדו'] תחת כל הסכך [תוך ד' טפחים לסכך], שאז יש מקילים בזה. אבל אם הניילון אינו נאה, וכגון שפורס מפת ניילון רגילה - אף שיש מכשירים את הסוכה, מ"מ אין לברך בסוכה זו 'לישב בסוכה'.

שו"ת ליום כיפור

בעניין הדלקת נרות

א. שאלה: בעל הנמצא ביו"כ בבית אחד ואשתו נמצאת בבית אחר. מי מהם צריך להדליק נרות בערב יו"כ.

תשובה: אם האישה נשארת בביתם הקבוע - הדלקתה פוטרת את הבעל. ואם היא מתארחת בבית אחר - שניהם צריכים להדליק או להשתתף בפרוטה. ולכן אם האישה נמצאת בבית הוריה והבעל נמצא בישיבה [או אצל האדמו"ר] - עליו להדליק נרות בחדרו (וכפי שהתבאר לעיל), ויזכור להדליק גם נר הבריא.

ב. שאלה: זוג נשוי האוכל אצל ההורים סעודה המפסקת, ולאחר תפילת ערבית חוזרים לישון בביתם. היכן ידליקו נרות.

תשובה: נר הבריא, נר ששבת - יכולים להדליק היכן שירצו. נרות יו"כ - אם לא יספיקו לחזור ולהדליק בביתם - ימנו שליח שידליק בביתם. ואם אין אפשרות למנות שליח - ידליקו בבית ההורים, ולאחר התפילה צריך שיחזור אחד מבני הזוג ליהנות מהנרות [ועליהם לדאוג להשאיר תאורה בחדר השינה].

בעניין אכילה ושתייה לחולים

ג. שאלה: מעוברת שהריונה תקין, ואעפ"כ היא חוששת לצום. מה תעשה.

תשובה: תתחבר לעירוי לפני יו"כ ע"י אנשי מקצוע, ואז יכולה לקבל במהלך הצום אפי' כמה ליטר נוזלים.

ד. שאלה: האם מותר לבלוע תרופה עם מים מרים.

תשובה: לבריא אסור, אך כדורים שאינם של רפואה ומותר לקחתם בשבת, מותר ללא מים. ולחולה שאין בו סכנה - אם אינו יכול לבלוע בלא מים, יש מקילים שיבלע עם מים מרים (השאגת אריה (סי' עו) סובר שביו"כ חייבים אף על אכילה ושתייה שלא כדרך אכילה, אך רבים חולקים וסוברים שביו"כ יש היתר לחולה לאכול שלא כדרך).

ה. שאלה: חולה הנצרך לשתות ביו"כ, האם מותר אף בשתייה מתוקה או דווקא מים.

תשובה: מותר אף שתייה מתוקה, ולפעמים היא אף עדיפה כיון שהיא מחזקת יותר, ויוכל לשתות פחות. ולכן פעמים רבות כדאי לשתות משקאות **מזינים**, וכגון מרק ירקות טחון, מרק עוף בכוס, מיץ ענבים, חלב המעורב בו דבש וכדומה (אור שמח, הל' מאכלות אסורות פרק יד, ועי' עמודי אור סי' ל אות ט).

ו. שאלה: האם לִבֵּן נחשב כמוצק או כנוזל [לעניין השיעורים לחולה ביו"כ].

תשובה: אם הוא מוצק ואוכלו בכפית - נחשב כאוכל. ואם ניערו אותו - נחשב כמשקה.

ז. שאלה: האם ביו"כ מותר לחמם מאכלים על פלטה לילדים קטנים או לחולים האוכלים.

תשובה: באופנים שמותר לחמם בשבת, מותר גם לחמם עבור קטנים וחולים האוכלים ביו"כ (אף שלדעת הרמ"א (סי' תרט ס"א) אסור להטמין מאכלים לצורך מוצאי יו"כ, כאן שאני).

בעניין תפילות יו"כ

ח. שאלה: מדוע בוכים ומנגנים ניגון של בכי באמירת "כל נדרי", הרי זה רק התרת נדרים.

תשובה: כמה טעמים בדבר (כמבואר ביסוד ושו"ש העבודה שער יא האיתון, פ"ו, ספר חמדת ימים, אלף המגן סי' תריט ס"ק יט).

ט. שאלה: האם צריך לדפוק על הלב כשאומרים 'על חטאים שאנו חייבים עליהם וכו'.

תשובה: יש הנוהגים להכות גם באמירת ו'על חטאים', אך המנהג הנפוץ שלא להכות אז אלא רק באמירת 'ועל חטא שחטאנו' (אמנם עי' מקו"ח סי' תרז, ועי' משנ"ב שם ס"ק יא). וכשמכים באמירת 'על חטא' נוהגים להכות באמירת המילים 'על חטא' (אמנם עי' מקו"ח שם).

י. שאלה: האם מברכים ברכת 'שעשה לי כל צרכי ביו"כ'.

תשובה: מנהג בני אשכנז וכן רבים מבני ספרד לברך ברכה זו כרגיל אף שלא נועלים נעליים (א"ר סי' תריז, משנ"ב סי' תקנ"ד ס"ק לא). ויש מבני ספרד הנוהגים כדעת האריז"ל שלא לברך ברכה זו כלל, אף לא במוצאי הצום (בא"ח ש"ר פרשת וישב אות ט, ופרשת וילך אות יז, כה"ח סי' מו ס"ק יז, ועי' בשע"ת שם ס"ק יב, ושו"ת רב פעלים ח"ב או"ח סי' ח). ולדעת הגר"א מברכים ברכה זו במוצאי הצום, לאחר שנועל נעליים.

יא. שאלה: האם אבל לובש קיטל.

תשובה: לא לובש, ויש הנוהגים ללבוש (עי' סי' תרי"ב ס"ק יח).

יב. שאלה: אדם שטעה ואמר "הקל הקדוש" בתפילת מנחה בערב יום כיפור, וסיים תפילתו. האם כשחוזר ומתפלל צריך לחזור גם על הוידי.

תשובה: אינו צריך (כיון שהתפילה הקודמת נחשבת תפילה, כמבואר באזמרה לשמך גיליונות 265, 70, וגם שהוידי אינו חלק מגוף התפילה אלא כדין תחנונים שאחר התפילה (אולם לדעת הגר"א הוא ודאי חלק מגוף התפילה), וכן אדם המתפלל תפילת תשלומין, אינו צריך לומר וידי בתפילת התשלומין).

יג. שאלה: האם צריך לומר "יהיו לרצון" לפני הוידי.

תשובה: הרגילים תמיד לומר "יהיו לרצון" לפני "אלוקי נצור", יאמרו כן גם לפני הוידי (סי' תרז ס"ק טז), והרגילים תמיד לאומרו רק לאחר "אלוקי נצור", ינהגו כן גם בתפילת ערב יו"כ ויו"כ.

יד. שאלה: אדם האוחז באמירת הוידי שבסוף התפילה, על מה הוא יכול לענות.

תשובה: מותר לענות את הדברים דלהלן [בין אם אמר "יהיו לרצון" קודם אמירת הוידי ובין אם לא, אך **לכתחילה יאמר "יהיו לרצון" קודם שעונה**]:

י"ג מידות – לא יענה, אלא לאחר "יהיו לרצון" שלאחר "אלוקי נצור" יאמרם כרגיל (עי' סי' תקסה, שו"ת האלף לך שלמה או"ח סי' מד, תהל"ד סי' סו ס"ק ז).

קדיש – יענה רק על "אמן יהא שמיה רבא" ועל ה"אמן" שלאחר "דאמירן בעלמא".

המיקל לענות על חמשת האמנים הראשונים שבקדיש [היינו כל האמנים עד "דאמירן בעלמא"] יש לו ע"מ לסמוך, וכך נוהגים בני ספרד.

כשעונה "אמן יהא שמיה רבא", יאמר רק עד "עלמא", ולא יוסיף "יתברך".

אולם בני ספרד מוסיפים אף "יתברך וכו'" עד "דאמירן בעלמא" (כה"ח סי' סו ס"ק יז, אולם עי' משנ"ב שם ס"ק יז).

קדושה – יענה רק לפסוקים "קדוש וגו'" ו"ברוך וגו'", אבל לא יענה "ימלוך וגו'", וכ"ש שלא יענה לשאר התוספות שבקדושה (משנ"ב סי' קכ"ב ס"ק ד, וכן נוהגים גם בני ספרד, אולם עי' כה"ח סי' סו ס"ק יח וסידור הרב שאומרים "ימלוך וגו'").

ברכו – עונה ל"ברכו".

שאר ברכות – לבני אשכנז עונה "אמן" רק על "המלך הקדוש" ו"שומע תפילה", ולבני ספרד אינו עונה "אמן" על שום ברכה (משנ"ב סי' קכ"ב ס"ק א, אמנם דעת הערוה"ש שם ס"ב וס"ד וכה"ח ס"ק א שעונים אמן על כל ברכה).

ברכת כהנים – עונה "אמן" על פסוקי ברכת הכהנים, אך על ברכת "אשר קדשנו בקדושתו וכו'" אינו עונה.

מודים דרבנן – כששומע את הש"ץ אומר "מודים", יכרע ויאמר רק את התיבות "מודים אנחנו לך".

טו. שאלה: מה מותר לענות לאחר אמירת "יהיו לרצון" השני, קודם שפסע.

תשובה: מותר לענות לכל דברים שבקדושה, אפי' ל"ברוך הוא וברוך שמו", וכן מותר לומר תהלים. וכן מותר ללמוד בהרהור [אפי' מתוך ספר], אך אסור להוציא בפה.

טז. שאלה: האם חולה האוכל ביו"כ יכול לעלות לתורה.

תשובה: חולה האוכל לשיעורים, יכול לעלות כרגיל. אך אם אוכל כרגיל - בשחרית יכול לעלות, אך במנחה לא יעלה (עי' שו"ת רעק"א או"ח סי' כד, מרחשת ח"א סי' יד).

יז. שאלה: ב"ותן לנו" שבתפילה, יש פעמיים "באהבה". את הראשון ודאי אומרים. האם אומרים גם את השני, שלפני המילים "מקרא קודש".

תשובה: אף שהמשנ"ב (סי' תרי"ט ס"ק ז) כתב שלא לומר את ה"באהבה" השני, אך כתב שם שהיכן שנוהגים לומר אין לשנות, והמנהג הנפוץ כיום לבני אשכנז שכשחל ביום חול לא אומרים וכשחל בשבת אומרים. ובני ספרד נהגו לומר גם את ה"באהבה" השני, בין בחול ובין בשבת.

יח. שאלה: בקריאת שמע שעל המיטה, אומרים ברוך שם וכו' בקול רם או בלחש.

תשובה: כל השנה יש לאמרו בלחש, וביו"כ אפשר לאמרו בין בלחש ובין בקול רם (עי' סי' סא וסי' תרי"ט).

יט. שאלה: האם מותר לקנות עליות מכספי מעשר.

תשובה: אפשר, ובתנאי שיחשוב על כך בשעה שקונה את העליות (ראה אזהרה לשמך - ראש השנה).

כ. שאלה: האם בחורים מבני אשכנז שמתעטפים בטלית גדול גם בראשם בר"ה ויו"כ, עושים כדן.

תשובה: מותר [אם כך מנהג הישיבה] (ראה אזהרה לשמך - ראש השנה).

בעניינים שונים

כא. שאלה: האם מצות אכילה בערב יום כיפור, נאמרה גם באכילה מועטת.

תשובה: נחלקו בזה האחרונים, ו"א שיש מצוה אף באכילה ושתייה מועטת (שו"ת כת"ס או"ח סי' קיד), ו"א שהמצוה היא רק לאוכל ככותבת תוך כדי אכילת פרס, ושונה מלא לוגמיו, וכגדרי האכילה והשתייה האסורים ביו"כ (מנ"ח מצוה שיג).

כב. שאלה: האם צריך להקפיד על חציצה בטבילה בערב יו"כ.

תשובה: אף שאין חציצה מעכבת בטבילה זו, לכתחילה יש להקפיד על דיני חציצה (עי' משנ"ב סי' תרו"ט ס"ק כו), ולכן לפני הטבילה טוב לנקות שיניים ולקצוץ ציפורניו (עי' מט"א סי' תרו"ט ס"ח, קיצור שו"ע סי' קלא ס"ו, וכ"ה בכה"ל סי' תרו"ט ס"ק נח בשם הבא"ח שיש לסרוק שער הראש, אמנם במשנ"ב לא הוזכר ענין ניקוי השיניים וקציצת הציפורניים. וכ"כ בשו"ת רב פעלים ח"ד יו"ד סו"ס טז שא"צ לקצוץ ציפורניים ולהסתרק, וע"ע של"ה מס' יומא פ' נר מצוה מהות התשובה בסופו בשם הראשית חכמה). ואם עדיין לא קצץ ציפורניו, מותר לקצוץ לצורך

הטבילה את ציפורני הידיים והרגליים ביום אחד (עי' אלף המגן שם ס"ק יח).

כג. שאלה: הרגיל לעשות כפרות על תרנגול, ורוצה לעשות על כסף. האם צריך התרת נדרים.

תשובה: לא צריך (כן משמע קצת בחי"א כלל קמ"ד ס"ד ובמשנ"ב סי' תרה ס"ק ב, שלא הזכירו שצריך התרה).

כד. שאלה: האם מותר לשים טיפות עיניים ביו"כ.

תשובה: איסור נטילת תרופות ביו"כ דינו כבשבת, שאם צריך רצף, מותר. ואין איסור סיכה בטיפות.

כה. שאלה: מה סדר הקדימות בברכת הריח.

תשובה: 'עצי', 'עשבי', 'מיני' [ואם אחד מהם חביב, יש בזה פרטים (עי' חי"א כלל סא סע' ח)].

כו. שאלה: הנוגע בנעליים שאין עשויות מעור, כגון נעלי גומי וכדו', האם צריך ליטול ידיים.

תשובה: בשאר ימות השנה לכתחילה יש ליטול ידיו (בא"ח דברים אות כא, כה"ח סי' תקנ"ד ס"ק עג וכ"ה בספר מאסף לכל המחנות סי' ד ס"ק קב), אמנם יש סוברים שרק בנעלי עור צריך ליטול ידיים (עי' ערך שי או"ח סי' ד, ועי' במאסף לכל המחנות שם). אולם **בתשעה באב וביו"כ** נראה שרק ישפשף את ידיו, ואם יש מקום מלוכלך בידיו - ירחצנו. הנוגע בשרוכים אינו צריך ליטול ידיים. הנוגע בגרביים אינו צריך ליטול ידיים, אלא אם נגע במקום המלוכלך מזיעה, המצוי יותר בחלק שבתוך הנעל.

כז. שאלה: קידש את הלבנה, מבלי להביט בה. האם יצא.

תשובה: יצא [ואם אפשר, יצא מאחר].

הלכות חג הסוכות שחל בשבת

תוכן עניינים

ערב חג הסוכות | דינים והלכות לערב יו"ט | טבילה | איסור אכילה בערב החג | אגד הלולב בערב יו"ט ותנאי על נוי סוכה | **הדלקת נרות** יו"ט | **ליל א' של חג הסוכות** | קידוש | מצות אכילה בליל א' | גילה שהגג מעל הסוכה היה סגור | חיוב אכילה בליל א' כחיוב אכילת מצה | **שמחת יו"ט** | **דיני יום חג הסוכות, ונטילת לולב** | נענועים | אגד ד' המינים | הנחת המינים במים | **דיני ישיבה בסוכה** | אכילה בסוכה | שינה בסוכה | לימוד בסוכה | דינים שונים | ברכת לישב בסוכה שלא בשעת אכילה | ברכת לישב בסוכה ליוצא מסוכתו | חיוב סוכה למצטער ולהולכי דרכים | סוכה שאינה ראויה לדיוור בלא צער | אושפיזין

דיני הסוכה | בניית הסוכה | סוכת פרגולה | דיני הדפנות | גודל הסוכה | דיני הסכך | דיני סכך פסול ואוויר | קישוטי הסוכה | קדושת הסוכה | **הלכות חול המועד** | דיני תפילה ועלה ויבוא ביו"ט ובחוג"מ | שמחה בחוג"מ | כללי חוג"מ ועשיית מלאכות | כתיבה | תספורת ונטילת ציפורניים | תפירה | כיבוס | מסחר |

אגד הלולב, ותנאי על נוי הסוכה

ח. השנה, אפשר לאגוד את הלולב לכתחילה בחול המועד (דיני אגד ארבעת המינים יתבארו בסע' מח ואילך).

ט. טוב להתנות בערב החג לפני השקיעה שיוכל להשתמש במשך החג בנוי הסוכה (ראה סע' קפב).

הדלקת נרות

י. השנה, שחג הסוכות חל בשבת, מדליקים נרות שבת ויום טוב בערב שבת, ומברכים "להדליק נר של שבת ושל יום טוב"³. ודיני ההדלקה ככל דיני הדלקת נרות שבת.

ברכת שהחיינו בהדלקת נרות

יא. יש נשים הנוהגות לברך 'שהחיינו' בזמן הדלקת הנרות, ויש הנוהגות ששומעות [וכשמקדשות בעצמן, מברכות] 'שהחיינו' בעת הקידוש. ומי שאין מנהג בידה תשמע [וכשמקדשת בעצמה, תברך] 'שהחיינו' בשעת הקידוש.

יב. אותן הנוהגות לברך 'שהחיינו' בזמן הדלקת הנרות, אם הן מקדשות, אין אומרות 'שהחיינו' בקידוש. אולם אם הן שומעות קידוש מהבעל או מאחרים, יש להסתפק אם יכולות לענות אמן אחר ברכת 'שהחיינו' ולשתות מהכוס, [נסוד הספק, האם כיון שיצאו יד"ח 'שהחיינו', נמצא שעניית אמן נחשבת כהפסק, וצריכות לברך על שתיית הכוס כדין המפסיק בין ברכת המקדש לשתייה, או שאינה נחשבת להפסק]. ולמעשה נראה שיענו 'אמן', ואינו נחשב להפסק [ובפרט שבברכת 'שהחיינו' בקידוש מכוונים אף על מצוות סוכה].

יג. לדין תנאי שלא לקבל שבת ויו"ט בהדלקת הנרות, ראה הערה⁴.

הדלקת נרות בסוכה

יד. מאחר שלכתחילה יש להדליק את הנרות במקום האכילה (ראה אזהרה לשמך ראש השנה), לפיכך יש להדליקם בתוך הסוכה [ולספרדים – אם מישהו כבר הדליק שם, ידליק ללא ברכה]. ובאופן שיש חשש לדליקה – ידליק בביתו במקום שמאיר לסוכה [כגון שאם יחשיך את הסוכה יאירו הנרות לסוכה].

ואם אי אפשר להדליק שם – ידליק במטבח שבו מכינים את צרכי האכילה או בחדר שישינים או משתמשים בו אשתו או בני ביתו, ועדיף שהחדר יהיה חשוך בשעת ההדלקה.

את כל דיני היו"ט, ובאופן זה לא מועיל להתנות שלא לקבל את היו"ט [ואף מבנות ספרד הנוהגות שלא מקבלות שבת ויו"ט בהדלקה ובברכה, אם מברכות שהחיינו, מקבלות].

[מצוי שאישה רוצה לעשות תנאי בהדלקת נרות, משום שהיא מתארכת בליל יו"ט ורוצה לנסוע לבית המארחים לאחר ההדלקה. אמנם באמת אין זה נכון, מפני שכפי שהתבאר, יש להדליק נרות במקום האכילה ולא במקום השינה, ועל כן מוטב שתסע לפני יו"ט לבית המארחים, ותדליק שם נרות ותקבל יו"ט, ולא צריכה להדליק בביתה כלל].

שו"ת בדיני אבל בחוה"מ סוכות | דינים כללים הנוגעים לג' רגלים | **הושענא רבא** | טבילה | קריאת משנה תורה ואמירת תהלים | תפילת הו"ר | נטילת ערבה | סעודה בהו"ר | **שמחת תורה** | ערב שמחת תורה | ישיבה בסוכה בשמח"ת | שנים מקרא ואחד תרגום | קידוש לפני קריאת התורה | מדיני התפילה וההקפות | דיני קריאת התורה והעלויות | תפילת מוסף, ואמירת "משיב הרוח" | ד' המינים, הסכך והדפנות לאחר החג |

הלכות ארבעת המינים | דיני ד' המינים בשנה זו | אתרוג | לולב | הדס | ערבה | הלכות כלליות בקניית ד' מינים | שו"ת

ערב חג הסוכות

דינים והלכות לערב יום טוב

א. מצוה להסתפר וליטול ציפורניים בערב החג [ומלאכות אלו, וכן **כיבוס** לצורך יו"ט מותרות עד כניסת יו"ט כדין כל ערב שבת (סי' רנא, בה"ל סי' תקט) ולא כבערב פסח].

ב. אחר חצות היום נכון להימנע מעשיית מלאכה שאינה לצורך החג, ומכל מקום **המיקל** לעשות מלאכה עד שעת מנחה קטנה יש לו על מי לסמוך. אולם אחר מנחה קטנה אין לעשות מלאכה אלא הנצרכת לחג בלבד, כדין כל פרטי המלאכות בערב שבת (סי' רנא).

ג. נכון לכסות את השולחנות בבית ובסוכה במפה מערב יום טוב לכבוד יום טוב.

ד. מותר לישון ולאכול בסוכה בערב חג הסוכות [כשאינו מכוון לשם מצוה], ואין בכך משום בל תוסיף [בשונה משמחת תורה, שאז הישיבה בסוכה אסורה].

טבילה בערב הרגל

ה. יש לטבול בערב הרגל אחר חצות², ואפשר להקדים הטבילה אף שעה קודם חצות (עי' סי' תעא ס"ק כב, סי' קכח ס"ק קסה). אם אינו יכול לטבול בזמן זה – יטבול מעלות השחר.

איסור אכילה בערב החג

ו. בערב סוכות משעה עשירית אסור לאכול פת או שאר מיני מאפה העשויים מחמשת מיני דגן בשיעור כביצה, כדי שיאכל כזית ראשון בסוכה לתיאבון.

ז. מותר לאכול מעט פירות, ירקות, בשר, דגים וביצים, אבל לא ימלא כריסו מהם.

² ומי שקשה לו לטבול, יכול לסמוך על השיטות שבזה"ז אין חיוב לטהר עצמו ברגל (עי' שאג"א סי' סז, שע"ת סי' תקט). ואם רוצה, ירחץ בט' קבין (דיני הרחיצה יתבארו בשלוחה 54 בקו בית ההוראה).

³ בירכו בטעות רק "להדליק נר של יום טוב", או "להדליק נר של שבת" – אם נזכרו לאחר כדי דיבור, אין לברך שוב (שו"ת מהר"ם בריסק ח"ב סי' מד-מה, ועי' סי' תפז).

⁴ בשעת הצורך, יכולה האישה להתנות שאינה מקבלת את השבת והיו"ט בהדלקה, ובלבד שמדליקה את הנרות תוך 40 דקות לשקיעה. אולם הנוהגות לברך שהחיינו בשעת ההדלקה, **מקבלות בהדלקתן**

ולכן **המדליק** שלא במקום האכילה, עדיף שיחשיך את החדר לגמרי קודם ההדלקה [כולל כיבוי אורות והגפת תריסים], ואז ידליק את החשמל, ומבלי להפסיק בדיבור, ידליק את הנרות ויברך, ונמצא שהברכה הולכת גם על הדלקת הנרות וגם על תאורת החשמל.

יש להדגיש שגם המדליק את הנרות שלא במקום האכילה, יכול לקיים את מצוות ההדלקה **לכתחילה**, ע"י **שידליק את החשמל בסוכה** [לשם מצוות הדלקת נרות יו"ט], לפני שמחשיך את החדר האחר ומדליק בו את הנרות, כנ"ל.

בכל אופן, המדליק במקום הלינה, צריך להקפיד שהנרות [או החשמל] יהיו דולקים בשעה שחוזרים לביתם.

ליל א' של חג הסוכות

קידוש

טו. המנהג הנפוץ הוא לומר **'שלום עליכם'** בליל יו"ט שחל בשבת, ויש נוהגים שלא לאומרו.

טז. אין לקדש אלא **לאחר צאת הכוכבים**, ואף הנוהגים בכל שבת ויום טוב לקדש מפלג המנחה, בערב סוכות עליהם להמתין עד צאת הכוכבים. ולכתחילה לא יאחרו את הקידוש ואכילת הפת לאחר חצות הלילה.

יז. סדר הקידוש בסוכות שחל בשבת – הפסוקים הנאמרים בשבת, [יש מבני ספרד הנוהגים להוסיף פסוקי ג' רגלים, "אלה מועדי" וכו'], ברכת 'בורא פרי הגפן', קידוש של יום טוב [ומזכיר שבת], ברכת 'לישב בסוכה' וברכת 'שהחיינו'.

יח. קידוש בעמידה או בישיבה:

בני אשכנז נהגו לומר את כל הקידוש **בישיבה**. ולדעת **האריז"ל** (נוסח ספרד) יש לקדש בעמידה, ולהתיישב לפני ברכת 'לישב בסוכה'.

לבני ספרד יש בזה מנהגים שונים – יש נוהגים לקדש בעמידה ולהתיישב לאחר ברכת 'לישב' קודם ברכת 'שהחיינו', ויש נוהגים לשבת לאחר 'שהחיינו' קודם שטועמים.

יט. גם **הנשים** יענו **'אמן'** על ברכת 'לישב בסוכה', ואפ"י אם אינן יושבות בסוכה.⁵

⁵ ואין עניית האמן נחשבת להפסק, כיון שברכת לישב בסוכה היא חלק מברכות הקידוש למקדש המוציא ידי חובה.

⁶ ויש דעות נוספות כמה הוא שיעור כדי אכילת פרס – בין ארבע דקות לתשע דקות.

⁷ ויש המחמירים לאכול כביצה תוך כדי אכילת פרס (מטה אפרים סי' תרכה סע' נב), ולהלכה יש להקל שדי שיאכל כל כזית בכדי אכילת פרס (משמעות דברי המשנ"ב סי' תרלט סוף ס"ק כב), ראה משנ"ת בעניין זה באריכות באזמרה לשמך ח"ב – נידונים.

⁸ משנ"ב (סי' תרכה סק"א), וראה ביכורי יעקב (שם סק"ג) שפסק שכוונה זו מעכבת, אבל המשנ"ב פסק שאין כוונה זו מעכבת מלצאת

כ. המתארח בליל סוכות ומברך [או שומע] 'שהחיינו' בסוכה שאינה שלו, אינו צריך לחזור ולברך 'שהחיינו' בסוכתו.

כא. סדר בציעת הפת בליל יו"ט: אף שבליל שבת נוהגים לבצוע את החלה התחתונה, בליל יו"ט יש לבצוע את החלה העליונה. וכשחל יו"ט בשבת, נראה שיש לבצוע את החלה העליונה (עי' מג"א סי' תעה ס"ק ג).

מצות אכילה בסוכה בליל א'

כב. חייב אדם לאכול בסוכה בליל יום טוב פת בשיעור כזית, ויש אומרים שחייב לאכול פת בשיעור יותר מכביצה, ונכון לחוש לדבריהם ולאכול יותר מכביצה.

כג. יש לאכול את הכזית פת הראשון במשך זמן של כדי אכילת פרס [שהוא תוך ארבע דקות ויש מחמירים שתי דקות]⁶. ולמבואר לעיל שנכון להחמיר לאכול יותר מכביצה שהוא שיעור שני כזיתים, **יש לאכול כל כזית מהם תוך כדי אכילת פרס**⁷. אם לא אכל כזית בתוך כדי אכילת פרס, צריך לחזור ולאכול תוך כדי אכילת פרס.

כד. צריך לכוון באכילתו בסוכה, לשם מצוות סוכה, וכן שציונו הקב"ה לישב בסוכה זכר ליציאת מצרים וזכר לענני הכבוד שהקיפן עלינו להגן עלינו מהשרב והשמש⁸ [ולכתחילה יש לכוון כן בכל ימי החג]. בדיעבד אם כיוון רק לצאת ידי המצוה – יצא ידי חובה.

גילה שהגג מעל הסוכה היה סגור

כה. אדם שגילה לאחר אכילתו בליל א', שהגג מעל הסוכה היה סגור – יצא יד"ח קידוש ו'שהחיינו', אך עליו לאכול שוב כזית [וי"א כביצה] פת, ולברך 'לישב בסוכה'⁹.

בשאר הימים [כולל יו"ט ושבת] – אינו צריך לחזור ולאכול, אך אם רוצה עוד לאכול, ואוכל עוד כביצה פת, יברך לישב בסוכה.

חיוב אכילה בליל א' כחיוב אכילת מצה

הקדמה

במשנה (סוכה כז ע"א) שנינו "רבי אליעזר אומר ארבע עשרה סעודות חייב אדם לאכול בסוכה, אחת ביום ואחת בלילה,

ידי המצוה. ונראה שגם באכילה בסוכה שייכים דברי החיי אדם (כלל סח, המובאים במשנ"ב סי' ס סק"י) שעצם זה שבא לאכול בסוכה, מעשה מוכיח עליו ונחשב שכיוון לשם המצוה, ולפי זה יש להקל שמי שלא כיוון במפורש לשם מצות סוכה, יצא ידי חובה בכך שבא ונכנס לסוכה, ומעשה מוכיח שבכך שנכנס בלילה זה לסוכה הרי זה ככוונה.⁹ אף שברכת 'לישב בסוכה' שבירך בשעה שהגג היה סגור הייתה לבטלה, אינה נחשבת הפסק בין ברכת המוציא לאכילה, ואין צריך לברך שוב **המוציא** כשפתח את הגג וממשיך לאכול (עי' רמב"ן במלחמות ברכות יב, משנ"ב סי' רעא ס"ק עח, שעה"צ ס"ק פד, בה"ל סי' רצח ד"ה אין מברכין, סי' תרכד סק"ה).

שמחת יו"ט

כט. יש חיוב שמחה ביו"ט, ואמרו חז"ל (פסחים קט) שבזמן הזה אין שמחה אלא **ביין**, וכן נפסק להלכה **שחובה לשתות יין ביו"ט**¹⁶.

ל. שתייה ביום ובלילה: חובה זו היא ביום החג, ולכתחילה יש לשתות יין גם בלילה (כמבואר באזמרה לשמך - חג השבועות).

לא. את היין יש לשתות **באמצע הסעודה**, ולא די בשתיית יין בקידוש או בזימון (ונראה שדין זה, לשתות את היין דוקא בסעודה, אינו חובה אלא מצוה, וראה בהרחבה באזמרה לשמך פסח ב).

לב. שיעור שתיית היין: חובה לשתות יין שישפיע עליו [ודי בפחות מרביעית, ואפשר לשתות שליש יין ושני שליש מיץ ענבים, או עכ"פ שישית יין אם מורגש בו היטב טעם היין].

לג. מיץ ענבים: י"א שלא יוצאים יד"ח שמחה במיץ ענבים (פר"ח סי' תפג). והשונא יין (עי' סי' תעב ס"י) - אם יכול, יערב יין במיץ ענבים כנ"ל. ואם גם זה אינו יכול - ישתה מיץ ענבים, וישמח בדברים אחרים.

לד. אין חובה **לאכול בשר** ביו"ט אך יש בזה מצוה, ועיקר המצוה לאכול **בשר בהמה**, ואם אין לו בשר בהמה אפשר לקיים את המצוה גם **בבשר עוף**¹⁷.

לה. את הקטנים יש לשמח ע"י ממתקים שהם שמחים בהם, **ולנשים יקנה בגדים או תכשיטים** כפי ממונו¹⁸. ומקיימים מצות שמחה אף בשאר דברים שהאשה שמחה בהם (נתבאר בהרחבה באזמרה לשמך פסח ב).

לו. שתיית יין ואכילת בשר לנשים: נשים אינן חייבות בשתיית יין, ואם הן אוכלות בשר הם מקיימות מצוה¹⁹.

דיני יום חג הסוכות, ונטילת לולב

לז. סדר קידוש [ביו"ט ושבט]: יש הסוברים שיש לברך ברכת 'לישב בסוכה' לאחר ברכת היין, ויש הסוברים שיש לברך 'לישב בסוכה' לאחר ברכת 'המוציא', **ודעביד כמר עביד ודעביד כמר עביד**²⁰ (בעניין עמידה וישיבה בקידוש, ראה לעיל סע' יח).

ואם מקדש ואוכל מיני מזונות - יברך 'לישב בסוכה' לאחר ברכת הגפן [ובשבט ויו"ט אין צריך להתעכב בסוכה (ראה להלן סע' טב), ובתנאי שעדיין לא יצא היום יד"ח קידוש²¹].

וחכמים אומרים אין לדבר קצבה, חוץ מלילי יום טוב ראשון של חג בלבד".

ובגמ' שם מבואר שלדעת חכמים חובת הסוכה בכל ימי החג היא רק למי שחפץ לאכול, אבל בליל יום טוב ראשון ישנה חובת אכילה בכל אופן. חובה זו נלמדת בגזירה שווה מחיוב אכילת מצה בליל פסח.

ונחלקו הפוסקים האם הלימוד מחג הפסח הוא לעצם חובת האכילה, שכשם שיש חובה לאכול מצה בליל פסח [עם הדינים המיוחדים של אכילת מצה] כך יש חובה לאכול פת בסוכה בליל סוכות [עם אותם הדינים של ליל הסדר, וכדלהלן], או שמא אין למדים ממנה אלא את החובה, שכשם שאין חובה לאכול מצה אלא בלילה הראשון, כך אין חובה לאכול בסוכה אלא בלילה הראשון, אבל עצם חיוב אכילה בלילה הראשון בסוכה אינו שווה לדיני אכילת מצה בליל א'.

במחלוקת זו תלויים דינים רבים, כגון אם יכול לאכול פת עשירה, דלעניין פסח נפסק שאין יוצאים ידי חובת אכילת מצה בלילה הראשון במצה עשירה, ויש לדון האם הוא הדין בליל א' דסוכות. אם למדים מפסח את עצם חובת האכילה בסוכה, הרי שיש לחייבה כמו אכילת מצת מצווה [שאין לאכול פת עשירה], אולם אם למדים מפסח רק את מידת החיוב [שבכל החג אין חיוב אכילה חוץ מליל א'], הרי שכל מצוה כעניינה, וכיון ששיבת הסוכה מתקיימת הן בפת עשירה והן בפת שאינה עשירה, אזי אין לחלק, וניתן לצאת יד"ח אכילה בסוכה בליל א' דסוכות אף בפת עשירה. וישנם עוד כמה דינים התלויים במח' זה.

העולה לדינא

כו. יש אומרים שאין יוצאים ידי חובת אכילה בסוכה בלילה הראשון של סוכות בחלה מתוקה שנילושה במי פירות¹⁰, ולמעשה אין חוששים לכך¹¹.

כז. יש מחמירים לאכול את הכזית הראשון בליל יום טוב ללא ממרח¹², ולמעשה אין חוששים לזה¹³.

כח. יש אומרים שכזית פת שיוצא בה ידי אכילה בסוכה בלילה הראשון של סוכות צריך שתהיה קנויה לו, משום שצריך שתהיה 'לכם' כפי שנאמר במצה¹⁴, ולמעשה אין חוששים לכך¹⁵.

¹⁴ מטה אפרים (סי' תרכה סעיף נו), מנח"ח (שכ"ה אות יג).

¹⁵ עפ"י הצ"ח דלעיל.

¹⁶ סי' תקכט ס"א ובה"ל ס"ב ד"ה כיצד

¹⁷ סי' תקכט ובה"ל שם, חגיגה ח, ביצה י

¹⁸ פסחים קט, סי' תקכט

¹⁹ טעם הדבר נתבאר באזמרה לשמך - חג השבועות

²⁰ משנ"ב (סי' תרמג ס"ק ט).

²¹ סי' תרלט ס"ק טז.

¹⁰ פרי מגדים (מש"ז ס"ס תרמ"ג).

¹¹ משמעות דברי המשנ"ב (סי' תרלט ס"ק כא) שרק בעוגות שיצאו מתורת פת הוא שאין יוצאים, אבל בפת עשירה במי פירות יוצאים.

¹² שו"ת יד אליהו (פסקים סי' כג), שכיון שאכילת הפת אכילת מצוה היא, הרי שיש בזה את הכלל שטעם רשות מבטל טעם מצוה, וכפי שאמרו בגמרא (פסחים קטז ע"א) לעניין מצה שאין לאוכלה בליל פסח עם טעם נוסף, שלא יבטל טעם רשות את טעם מצוה.

¹³ צ"ח (פסחים קח), ישועות יעקב (סי' תעא ס"ק ב).

מנהג בני ספרד – לברך בכל האופנים 'לישב בסוכה' בעמידה לאחר ברכת הגפן (וראה להלן סע' סא לעניין ברכת 'לישב' באכילת פת בחוה"מ).

לח. הבדלה במוצאי שבת ויום טוב:

יש לעשותה בסוכה, ויש להסתפק האם מאחר והבדלה הוא דבר קביעות אזי צריך לברך 'לישב בסוכה'. ולכן **נכון שאחר ההבדלה יסעד סעודת פת** [וראה הערה²²], **ויברך 'לישב בסוכה'** או לפני 'בורא פרי הגפן' בהבדלה או אחרי ברכת 'המוציא' בסעודה²³.

בעמידה או בישיבה: בברכות ההבדלה עצמן ינהג כפי שנהוג בכל השנה במוצאי שבת ויו"ט, ובברכת "לישב" – האשכנזים יושבים והספרדים עומדים.

הבדלה במוצאי שבת יו"ט סוכות: מבדילים כרגיל בכל מוצ"ש על יין, בשמים ונר.

דיני נטילת לולב

[ראה שו"ת בסוף הגליון בדין הטועה בנטילת ד' מינים]

לט. השנה, שחג הסוכות חל בשבת, לא נוטלים ד' המינים בשבת, אלא מתחילים ליטלם בחול המועד.

מ. כשמקיימים מצוות לולב, צריך לקחת את **הלולב ומיניו ביד ימין** ואת **האתרוג ביד שמאל**, ולחברם בשעת הנענועים. אם נטל את שניהם ביד אחת – צריך לחזור וליטול בלא ברכה, ועל כן יקפיד **בשעת אמירת ההושענות להחזיק הד' מינים בשתי ידיו ולא ביד אחת.**

מא. איטר יד – לדעת השו"ע דינו ככל אדם, ולדעת הרמ"א יטול הלולב בשמאל והאתרוג בימין [ההפך מכל אדם]. עפ"י סע' מז דלהלן, נמצא **שיש הבדל בין כל אדם לאיטר בשעת הנענועים** [לדעת הרמ"א] – אצל כל אדם האתרוג צמוד לערבות, ואילו אצל איטר האתרוג צמוד להדסים.

מב. מאחר וצריך לברך 'עובר לעשייתן' **יש לברך על האתרוג כשהוא הפוך** [העוקץ למעלה, ויזזה שמלכתחילה ייקח את האתרוג כך], ולאחר הברכה יהפוך את האתרוג וינענע [ויש הנוהגים **כדעת הגר"א** ליטלו רגיל, ולכוון להדיא שלא לצאת ידי חובה עד לאחר הברכה ורבים **מבני ספרד** נוהגים ליטול הלולב, לברך, ולאחמ"כ ליטול את האתרוג].

²² ויכול לקיים בזה גם סעודת מלווה מלכה במוצאי שבת, וברמב"ם (שבת פ"ל ה"ט) מבואר שגם במוצאי יו"ט יש לאכול סעודת מלווה מלכה. ואף האוכל **פת הבאה בכיסנין** [לבני אשכנז – יותר מכביצה ולהתעכב לאחמ"כ בסוכה, ולבני ספרד – ד' ביצים], יברך "לישב בסוכה", וכדלהלן סע' סב. וראה משנ"ב (סי' ש) בדין סעודת מלווה מלכה על פת הבאה בכיסנין.

²³ משנה ברורה (סי' תרלט סק"ל). יש להעיר כי הנוטל ידיו למלווה

מג. אישה הנוטלת לולב, צריכה להסיר טבעותיה לפני נטילת לולב, ואם לא הסירה – תיטול שוב בלא ברכה, אולם גבס או רטייה שקשה להסיר מהיד – אינם חוצצים.

הנענועים

מד. אימתי מנענעים: ינענע לאחר הברכה, וכן ינענע באמירת הלל בפס' הבאים:

'הודו להשם כי טוב...': מנענעים בכל תיבה [חוץ משם השם] נענוע אחד.

בני ספרד (בין בציבור בין ביחיד): הקהל והש"ץ מנענעים כשאומרים 'הודו' [באמצע הלל], וכן מנענעים בפעם הראשונה כשאומרים 'הודו' בסוף הלל (כהאר"י, ולא כדעת השו"ע לנענע פעמיים ב'הודו' שבסוף הלל).

בני אשכנז: באמירת 'הודו' שבאמצע הלל – הקהל מנענעים בכל ד' הפעמים שאומרים 'הודו', והש"ץ מנענע רק פעמיים, באמירת 'הודו' ובאמירת 'יאמר נא ישראל' [אך כשאומר "יאמרו נא", וכן כשהציבור חוזר על 'הודו' – אינו מנענע]. באמירת 'הודו' (פעמיים ברצף) שבסוף הלל – הקהל והש"ץ מנענעים בשתי הפעמים, ולדעת האר"י (מנהג החסידים) מנענעים רק בפעם הראשונה.

בני אשכנז המתפללים ביחידות (שאז לא חוזרים לומר "הודו" ד' פעמים באמצע הלל): 'הודו' שבאמצע הלל – ינענע בפעם הראשונה (והיחידה) שאומר 'הודו'. 'הודו' שבסוף הלל – ינענע בשתי הפעמים, ולדעת האר"י (מנהג החסידים) רק בפעם הראשונה.

כשאומרים 'אנא השם הושיעה נא' (ברצף), **בשתי הפעמים:** הש"ץ והקהל מנענעים בכל תיבה [חוץ משם השם] שני נענועים (הכה"ח כתב שינענע פעמיים בתיבת 'אנא', וג"פ בתיבת 'הושיעה' ופעם א' בתיבת 'נא', ויש בזה מנהגים נוספים).

מה. יש להקפיד שלא למשוך יותר מדי את התיבות בשעה שמנענע (תוס' ברכות מז.).

מו. אופן הנענועים: יש לעשות הולכה והבאה ג' פעמים, ובני אשכנז נהגו לכסס בלולב בעת ההולכה והבאה.

מז. סדר הנענועים [אף לאיטר יד]: לדעת השו"ע והמשנ"ב ינענע קדימה, ימינה, אחורה, שמאלה, למעלה ולמטה.

ולדעת האריז"ל (ספרדים וחסידים) יש לנענע בסדר הבא: דרום, צפון, מזרח, מעלה, מטה ומערב [ויש הנוהגים להתחיל לכיוון מזרח]. בדרך כלל מתפללים לכיוון מזרח, וא"כ סדר

מלכה מיד לאחר הבדלה, עליו **לברך ברכת מעין ג' על היין קודם שיטול ידיו**, אלא אם כן דעתו לשתות יין בתוך הסעודה. אם שכח לברך מעין ג', וכבר נטל ידיו, יסמוך שברכת המזון תפטור את היין (עי' משנ"ב סי' קעד ס"ק כז, סי' רצט ס"ק כט, ועי' שו"ע הרב סי' קעד ס"א). כמו כן צריך להקפיד **לכסות את הפת** [או את מיני המזונות] **בשעת ההבדלה** (סי' רצט ס"ט).

הנענועים לדעת האריז"ל הוא: **ימין, שמאל, קדימה, מעלה, מטה ואחורה.**

אגד ארבעת המינים

מח. מצוה לאגוד את הלולב, ההדסים והערבות יחד **בקשר גמור** [קשר על קשר], ואיגוד זה ייעשה ע"י גבר שהגיע לגיל מצוות.

מט. לדעת המשנ"ב **קוישלע** הוי קשר גמור, אך דעת החת"ס והביכורי יעקב שקוישלע לא הוי קשר גמור, וצריך שיעשה **קשר על קשר** ממש. ומן הדין יכול לקשור בכל מין שרוצה [אך אז יש להקפיד שלא לאחוז באותו המין בשעת נטילת הלולב, כדי שלא תהא חציצה], אך נהגו לעשות את **הקשר על קשר בעלה לולב** [שעדיין לא השתמשו בו].

ני. יש מהפוסקים שהקילו שאין צריך לעשות קשר על קשר, אלא די שעושה **טבעת** סביב הקוישלע, ותוחב את ראש הטבעת בתוך הלולאה, אך רבים מהפוסקים סוברים שאין זה נחשב קשר על קשר.

נא. צורת הקשירה [אף לאיטר יד]: יעמיד את שדרת הלולב למול פניו, ויקשור את ההדסים מימין הלולב ואת הערבות משמאלו.

ולדעת האריז"ל: הדס אחד מימין הלולב, א' משמאלו וא' באמצע על שדרת הלולב. ערבה א' מימין הלולב וא' משמאלו.

נב. כשגובה ההדסים והערבות מתחילים מאמצע הלולב, צריך להקפיד שלא לאחוז את הלולב לבדו [כלומר, שלא יאחז בתחתית הלולב], אלא צריך שגם **ההדסים והערבות יהיו בתוך ידו בשעת הנטילה.**

גם האוחז את הלולב ע"י הקוישלע, מצוי שההדסים והערבות מתחילים רק מאמצע הקוישלע [ולא בתחתיתו], וצריך להקפיד **לאחוז את הקוישלע במקום בו נמצאים גם ההדסים והערבות.**

אך בדיעבד אינו מעכב (שכיון שע"י אחיזת הלולב, ניטלים גם ההדסים והערבות, נחשב נטילה ע"י דבר אחר המועילה – סי' תרנא ס"א משנ"ב ס"ק יג).

נג. יש להעמיד את ההדסים שיהיו גבוהים יותר מהערבות.

נד. מלבד האגד הנ"ל [-הקשר גמור דלעיל] נהגו לעשות סביב הלולב לבדו שלוש טבעות נוספות, אמנם בני אשכנז ייזהרו שהטפח העליון **בלולב יהיה פתוח ולא יהיו בו טבעות כלל**²⁴.

²⁴ ולדעת רבים מהאחרונים, לא די שהטפח העליון של **העלים** יהיה פתוח, אלא צריך שהטפח העליון של **השדרה** יהיה פתוח (ביכורי יעקב סי' תרנא ס"ק י, שו"ע הרב שם סי"א, קיצוש"ע סי' קלז ס"ח), אמנם הא"ר (ס"ק ו), הדרך החיים והמשנ"ב (ס"ק יד) סתמו בזה, ויש

נה. שדרת הלולב [ולא די בעלים לבד] יש לה לעמוד באופן הגבוה טפח מההדס והערבה.

נו. האגוד את הלולב לאחר שכבר נטל ד' המינים [וכגון שאוגדו בחוה"מ], **יאגדנו בעלה לולב שעדיין לא קיימו בו את המצוה**, אך אין לאגודו בעלה לולב שכבר קיימו בו את המצוה, אלא אם כן התנה לפני שנטלו שיוכל להשתמש בעלי הלולב התחתונים (בה"ל סי' תרסד ד"ה אם) [הנוהגים לאגוד בלולב שכבר נטלוהו ללא תנאי, יש ללמד עליהם זכות, שכיון שהשימוש הוא לצורך אותו לולב, מותר (חיים וברכה הל' אתרוג ולולב אות א ס"ק ח), וכן כיון שרגיל לעשות כן, נחשב שהתנה].

נז. מותר להכין קוישלעך בחול המועד, מפני שאין זה מעשה אומן.

הנחת המינים במים

נח. מן הדין מותר להניח את הלולב וההדסים והערבות בתוך מים, אך יש המחמירים ואוסרים כדי שלא יהיה **כבוש** 24 שעות²⁵, ולפי דבריהם יש להקפיד שרוב הלולב וההדס והערבה לא יהיו בתוך המים.

נט. לכו"ע מותר להניח את הלולב וההדסים והערבות בתוך מגבת רטובה [ואף לדעת המחמירים בכבוש].

ס. בשבת - כל ד' המינים הם מוקצה. **ביו"ט** – מותר להחזיר את המינים למים שעמדו בהם לפני החג, ומותר אף להוסיף מים. ולהניח המינים בתוך מגבת לחה מותר, אך בתוך מגבת רטובה – אם בכל נגיעה במגבת יוצאים מים, יש בזה חשש סחיטה.

דיני ישיבה בסוכה

דיני אכילה בסוכה

הקדמה

שנינו בגמרא (סוכה כו ע"א) "אוכלים ושותים עראי חוץ לסוכה", ומבואר שם שאכילת עראי היא כטעימת תלמיד המשכים לבית המדרש. ופירשו הראשונים שהתלמיד טועם כמלוא פיו, שהוא שיעור כביצה (כמבואר בגמ' יומא פ ע"א), והיינו שאכילה בשיעור ביצה היא שיעור אכילה החייבת בסוכה.

ונחלקו הראשונים אם שיעור כביצה פת עצמו חייב בסוכה מדאורייתא, או שאין החיוב אלא ביותר מכביצה, אבל כביצה עצמו פטור. יש אומרים שאף אכילת כביצה עצמה פטורה מן הסוכה, ואין חיוב הסוכה אלא כשאוכל יותר משיעור כביצה, וטעמם משום שגם התלמיד כשטועם אינו מצמצם כל כך בטעימתו, פעמים פחות מעט

להסתפק האם פליגי על האחרונים הנ"ל.
²⁵ עי' בית יוסף (סי' תרמה), שו"ת חתם סופר (יו"ד סוף סי' פא), שו"ת כתב סופר (או"ח סי' קכב), פתחי תשובה (יו"ד סי' פז ס"ק יט).

מכביצה ופעמים יותר מעט. ויש אומרים שגם אכילת כביצה עצמה חייבת בסוכה, שאין הפטור אמור אלא בפחות מכביצה.

להלכה פסקו הטור והשולחן ערוך (סי' תרלט ס"ב) שהאוכל כביצה פת פטור מסוכה, אך האוכל יותר מכביצה חייב בסוכה.

העולה לדינא

סא. אכילת פת דגן שיש בה יותר משיעור כביצה, חייבת בסוכה. ויברך קודם אכילתו 'לישב בסוכה' [לאחר ברכת 'המוציא'].

ובבני ספרד יש הנוהגים כנ"ל, אך המנהג הנפוץ הוא לברך 'לישב בסוכה' בעמידה ולאחמ"כ מתיישבים ומברכים 'המוציא'.

סב. פת הבאה בכיסנין [עוגות וכד'] דינה כדין פת, שאם אוכל ממנה יותר מכביצה חייב בסוכה. ונחלקו הפוסקים אם מברכים על כך או לא, **והנכון שיברך עליה²⁶ אבל יתעכב בסוכה אחר גמר האכילה** [ובשבת ויו"ט, ראה לעיל סע' לז]. וצריך שיברך 'לישב בסוכה' קודם ברכת מזונות כדי שלא יפסיק בין הברכה לאכילה לדעת הפוסקים שאין מברכים על פת זו. **ורבים מבני ספרד** מברכים רק על שיעור של ארבע ביצים.

סג. תבשיל העשוי ממיני דגן [אטריות, ביסלי המטוגן בשמן עמוק כמצוי בארץ, וכדומה] - אם יש בו יותר מכביצה, נכון שלא לאוכלו מחוץ לסוכה [ובכל אופן אין לברך עליו 'לישב בסוכה'], ואם קובע עליו סעודה חייב בסוכה בברכה. **אופן הקביעות** לעניין זה הוא - או שאוכלו בחבורה, או שאוכל שיעור חשוב²⁷ שרגילותו לקבוע סעודתו עליו. **ורבים מבני ספרד** מברכים רק על שיעור של ד' ביצים.

[חוץ מהמאכלים דלעיל שברכתם המוציא או מזונות, אין שום מאכל שמברכים עליו 'לישב בסוכה', אפי' אם הם מאכלים שאוכלים בסוכה כדלהלן].

סד. בשר, דגים וגבינה [וכן אורז ותפוחי אדמה] - אם קבע עליהם סעודה נכון להחמיר לאוכלם בסוכה, אבל לא יברך 'לישב בסוכה'. ויש מהספרדים שמקילים בזה אפילו בקביעות.

²⁶ ודווקא כשאכל יותר מכביצה מהפת הבאה בכיסנין, אך אם אכל פחות מזה, אף שאכל עוד הרבה בשר, דגים, גבינה וכד', לא יברך על כך 'לישב בסוכה'.

²⁷ וצריך שיאכל שיעור חשוב ממיני הדגן עצמם, אך אם אכל רק מעט יותר מכביצה, אף שאכל עוד הרבה מאכלים אחרים כבשר וירקות וכד', אין מברך עליהם 'לישב בסוכה'.

²⁸ ר"ן על הרי"ף סוכה יא, מאירי סוכה כו, שעה"צ סי' תרלט ס"ק כט, ועי' שו"ת שו"מ מהדורה רביעאה ח"ג סי' יא, ובשו"ע הרב סי' תרלט סע' יז. טעם הדבר הוא, שמאחר שאוכלם בתוך סעודה, חשיב אכילת

סה. פירות וירקות - מותרים חוץ לסוכה אפילו דרך קביעות, והמחמיר לאוכלם בסוכה הרי זה משובח.

סו. שתיית יין - נחלקו הפוסקים, והמנהג שאין שותים רביעית יין אלא בסוכה, אבל אין מברכים עליו 'לישב בסוכה', ויש מהספרדים שמקילים בזה אפילו בקביעות.

סז. שתיית בירה, קולה, קפה ותה - מותרת חוץ לסוכה אם אינו קובע עליהם, והמחמיר לשתות בסוכה הרי זה משובח. אך אם שותה בקביעות [דהיינו בחבורה או ששותה שתייה מרובה שלא לצימאון (עי' לבוש ס"ב, ביכור"י סקי"ד, מחזור ויטרי סי' שנט)], יש לשתות בסוכה ללא ברכה (עי' שעה"צ סקל"ג).

סח. שתיית מים - מותרת חוץ לסוכה אפילו דרך קביעות, והמחמיר לשתות מים בסוכה הרי זה משובח.

סט. יש אומרים שאף שתיית מים ושאר מאכלים הפטורים מסוכה, אם אוכלם בתוך סעודה, חייב לאוכלם בסוכה²⁸.

ע. נשים מבנות אשכנז האוכלות בסוכה מברכות 'לישב בסוכה', כדעת הרמ"א, שאף במצוות שפטורות מהם מברכות על ציווי האנשים, וראה בהערה²⁹. **בנות ספרד** האוכלות בסוכה - יש המברכות (עי' ברכ"י סי' תרנד וכה"ח סי' תקפט ס"ק כג וס"ק לא), אך לדעת השו"ע אין לברך.

עא. שכח לברך 'לישב בסוכה' - אם ממשיך עדיין באכילתו, יברך כשנזכר, ואם סיים אכילתו - יכול לברך אם ישהה בסוכה אחר סיום האכילה, וכן נכון לעשות כשאירע כן³⁰. ולבני ספרד, י"א שאין לברך אם סיים אכילתו (בא"ח פ' וילך, כה"ח סי' תרלט ס"ק ק).

דיני שינה בסוכה

עב. בכל שבעת ימי הסוכות אסור לישון מחוץ לסוכה, אפילו לא שנת עראי שהיא שיעור הליכת מאה אמה - שיעור זמן של 54 שניות.

עג. אין מברכים על השינה בסוכה אך נכון שיברך ע"י שיאכל מעט מיני מזונות קודם השינה, **וכמבואר בסע' פז וסע' סב.**

עד. אף אדם נשוי החפץ לישון, חייב לישון בסוכה, ואף בשנה הראשונה לנשואיו. וטעות נפוצה היא שבשנה ראשונה יש היתר שלא לישון בסוכה, ואין כל מקור [קדום]

קבע. ויש לצדד שאם אלו **מאכלים שצריכים לברך עליהם ברכה בתוך הסעודה**, אינם נחשבים כחלק מהסעודה, ואפשר לאוכלם מחוץ לסוכה.

²⁹ ולכאורה היה נראה שיש להן לברך על ישיבת הסוכה קודם ברכת המוציא, שכיון שאינן חייבות בסוכה הרי שברכת 'לישב בסוכה' אינה מצורך האכילה, ואם כן נחשבת היא להפסק בין ברכת המוציא לאכילה, אולם **המנהג שמברכות אחר ברכת המוציא כגברים, ויש ליישב המנהג.**

³⁰ סי' תרלט ס"ק מח

להבדיל בין חובת שינה בסוכה בשנה ראשונה לשאר השנים.

עה. המצטער בכך שאשתו חוץ לסוכה, דינו מבואר להלן (סע' קה).

עו. טוב להחמיר שהאישה תישן בסוכה עם בעלה אך אין חובה בכך.³¹

עז. מותר לישון תחת השולחן אם גובה השולחן הינו פחות מ-80 ס"מ.³²

עח. מיטת קומתיים: אם ההפרש בין מיטה למיטה הינו פחות מ-80 ס"מ, מותר לישון בשתי המיטות.³³

דיני לימוד בסוכה

עט. הרגיל ללמוד בבית הכנסת - רשאי ללמוד בבית הכנסת.³⁴

פ. הלומד בביתו - צריך ללמוד בסוכה (ולדעת הרבה ראשונים הוא חייב כמו אכילה ושינה, וראה הערה³⁵), אולם אם אין דעתו מיושבת עליו בסוכה - ילמד בבית.³⁶

פא. הזקוק לספרים רבים בלימודו, ובסוכה אין מספיק מקום עבורם [וכן אם צריך ללכת פעמים רבות מהסוכה לספרייה וכו'], והדבר גורם לו לטירחה רבה - ילמד בבית.

דינים שונים

פב. קטן שאינו צריך לאמו חייב בסוכה [היינו כשנעור משנתו אינו קורא אמא]. שיעור הגיל של קטן זה בדרכי בקטן שאינו חריף הוא גיל 6, ובקטן חריף נחלקו האם הוא בגיל 5 או בגיל 6³⁷, ובשעת הצורך יש להקל כדעה זו.

אם הקטן אינו יכול לסבול את הקור, פטור מסוכה עד בר מצווה (ערוה"ש שם ס"ב).

פג. די לכתחילה שראשו ורוב גופו יהיו בסוכה, ורוב הגוף נמדד יחד עם הראש [ומתחיל למדוד את רוב גופו

³¹ רמ"א (סימן תרלט ס"ב), ויש לעיין מה טעם אין חובה לעשות סוכה שיוכלו לגור בה איש ואשתו, שהרי הרמ"א שם לימד זכות על מה שיש אנשים שאינם יושנים בסוכה כיון שאין נשותיהם ישנות איתם ולכן הם פטורים, וצריך ביאור מה טעם לא יהיה חיוב לבנות סוכה שיוכלו לגור בה איש ואשתו, ועי' הערה 56.

³² סי' תרכז סע' א.

³³ סימן תרכז. ויש להסתפק האם מודדים את העשרה טפחים של המיטה העליונה מהקרקע או מהמיטה שמתחתיה. ולמעשה נראה שיש למדוד עשרה טפחים בין מיטה למיטה.

עוד יש לדון לפי הערוך לנר (סוכה כא) שאדם נחשב כאהל שמפסיק, ולפי זה אם ישן אדם במיטה העליונה ייתכן שלא יוצאים ידי חובה במיטה התחתונה, אך דבריו מחודשים ולא נפסקו להלכה.

³⁴ עי' גר"י סי' תרלט ס"ד, וע"ע משנ"ב שם ס"ק ל.

³⁵ עי' רש"י סוכה מח, רא"ש ברכות פ"א סי' יג, בעה"מ סוף פסחים, רבינו מנחם הל' סוכה פ"ו ה"ז, וע"ע משנ"ב ס"ק כט. אולם עי' היטב לשון השו"ע שם סע' א-ב, וכ"ה בתוס' ר"י החסיד ברכות יא, שאי"ז חיוב

מהראש]. אך אם ראשו נמצא מחוץ לסוכה, אף שרוב גופו בתוך הסוכה - לא יצא ידי חובתו.³⁹

פד. האוכל על שולחן, צריך להקפיד שרוב השולחן יהיה בתוך הסוכה, ובשעת הצורך יש להקל שדי שטפח מהשולחן יהיה בסוכה.⁴⁰

שני שולחנות צמודים שפרסו מעליהם מפה אחת, נחשבים כשולחן אחד. אמנם אם ניכר שהם שולחנות נפרדים, ופרסו מעליהם מפות נפרדות, יש להחשיבם כב' שולחנות.

ברכת 'לישב בסוכה' שלא בשעת האכילה

הקדמה

נחלקו האמוראים (סוכה מה ע"ב) האם מברכים על ישיבת הסוכה בכל יום מימי הסוכות או רק ביום הראשון של החג [ראה הערה⁴¹], ומסקנת הגמרא שלהלכה מברכים על ישיבת סוכה בכל יום.

וכתבו הראשונים שמה שנפסק שמברכים בכל יום, אין זה רק פעם אחת ביום אלא אפילו כמה פעמים ביום - בכל פעם שמקיים המצוה עליו לברך עליה [וכמו שאמרו לעניין תפילין שבכל פעם שמניח מברך עליהן אפילו כמה פעמים ביום].

אולם נחלקו הראשונים אם יש לברך בכל פעם שיושב בסוכה או שמא רק כשאוכל בה יש לו לברך: דעת הר"י (שם), הרמב"ם, הריטב"א והגאונים - שבכל פעם שנכנס לסוכה עליו לברך על מצות ישיבת סוכה, ואילו דעת הרא"ש בשם רבינו תם, הריטב"א בשם חכמי צרפת, והטור - שאין לברך אלא על האכילה בלבד, שברכת האכילה שהיא עיקר הדיורים פוטרת שאר הדיורים שיש לעשות בסוכה כשינה וטיול.

להלכה פסקו השולחן ערוך והרמ"א (סי' תרלט ס"ח) כדעת רבינו תם שאין לברך אלא על האכילה, אבל הנכנס לסוכתו ואינו סועד בה סעודה אינו מברך על ישיבת הסוכה. והגר"א פסק כדעת הר"י והרמב"ם שיש לברך בכל פעם שנכנס

³⁶ שו"ע שם ס"ד

³⁷ דעת השו"ע סי' תרמ ושעה"צ ס"ק ג ועי"ש במשנ"ב סק"ד.

³⁸ דעת הגר"א שם.

³⁹ סי' תרלד, ראשונים סוכה יט, רש"ש סוכה ג, שפ"א שבת יא, חזו"א או"ח סי' קמד וסי' ג ס"ק לא, ועי' ספר הישר לר"ת סי' קצז, ואין ראיה מדבריו שחולק על הנ"ל.

⁴⁰ שעה"צ סי' תרלד ס"ק ו.

⁴¹ דעת רב יהודה בשם שמואל שאין לברך אלא ביום הראשון בלבד, ודעת רבה בר בר חנה בשם רבי יוחנן שמברכים בכל יום. ותלתה הגמרא מחלוקתם במח' רבי וחכמים בברכת הנחת תפילין, שדעת חכמים שאין מברכים על הנחת תפילין אלא פעם אחת ביום, ודעת רבי שמברך בכל פעם שחולץ ומניח התפילין שנית [ושמואל כחכמים שמצוה שאין הפסק לחיובה מברך עליה פעם אחת, ורבי יוחנן כרבי שאף מצוה זו מברך עליה בכל פעם שמקיימה]. ומסקנת הגמרא שהלכה כרבי שתפילין מברכים עליהם בכל פעם שמניחן, וכמו כן הלכה כרבי יוחנן שמברכים על ישיבת סוכה בכל יום.

לישב בסוכה. להלן נבאר אימתי לדעת הכל יש לברך על ישיבת הסוכה ומתי מצרפים כמה דעות בזה.

נחלקו הפוסקים בדעת רבינו תם שאין מברכים אלא על האכילה, אם טעמו משום שהאכילה שהיא עיקר הדיורים פוטרת שאר דיורים, אבל מי שאינו אוכל [כגון שיושב בתענית חלום] יש לו לברך על הישיבה בסוכה בלא אכילה משום שאין לו אכילה לפטור בברכתה את הישיבה, וכן דעת הט"ז והחיי אדם ושו"ע הרב.

ויש שביארו בדעת ר"ת שחכמים עקרו את חובת ברכה משאר דיורי סוכה ולא הטילוה אלא על האכילה שהיא עיקר הדיור, ונמצא שאף היושב בתענית ואינו אוכל - אינו מברך כלל על ישיבה בסוכה, וכן דעת המאמר מרדכי.

להלן יבארו נפק"מ נוספות העולות ממחלוקת זו.

העולה לדינא

פה. אדם שמתענה באחד מימי סוכות [כגון תענית חלום], **או שאינו אוכל פת וישב בסוכה** - דעת הט"ז, החיי אדם והשו"ע הרב וכ"פ המשנ"ב שצריך לברך 'לישב בסוכה' אף שאינו אוכל פת כלל, כיון שדווקא כשאוכל פת אזי הוא פוטר בברכת 'לישב' שמברך על הפת את שאר יישובי הסוכה, אבל אם אינו מברך על הפת צריך לברך על הכניסה עצמה. **אולם המנהג הוא כדעת המאמר מרדכי שלא מברך אלא אם אוכל פת.**

פו. אדם שיצא אחרי סעודתו יציאה גמורה וחזר ונכנס לסוכה שלא על מנת לאכול בה, ובדעתו לצאת מהסוכה לפני שיחזור ויאכל - דעת החיי אדם וכ"פ המשנ"ב שצריך לברך 'לישב בסוכה' על כניסה זו אף שאין בדעתו עכשיו לאכול בה, שהרי הכניסה מחייבת ברכה, וכיוון שאין לו אכילה לפטור אותה, עליו לברך על עצם הכניסה לסוכה, ודעת השו"ע הרב שאינו מברך שנית באופן זה, משום שהברכה שבירך על הסוכה מועילה אף ביציאה גמורה, ורק אם יתחיל באכילה חדשה יברך עליה. ודעה שלישית היא דעת המאמר מרדכי, שאף בלא טעם זה של השו"ע הרב אין מברכים, משום שהברכה נתקנה דווקא כשאוכל פת. **והמנהג בזה כדעת המאמר מרדכי.**

פז. אדם שאכל בסוכה בלילה ובירך ולאחר מכן יצא מהסוכה יציאה גמורה [כגון לצורך לימודו או לשמחת בית

⁴² וטעם הדבר, משום שברכת 'לישב בסוכה' הפוטרת אף ביציאה גמורה, היינו דווקא כשחוזר לסוכתו שלו, אך אם הולך לסוכה אחרת, עליו לברך שם שנית

⁴³ עיי' שעה"צ שם ס"ק צג

⁴⁴ משנה ברורה (תרלט ס"ק מז).

⁴⁵ וראה להלן האופנים שאפשר לצרף את דעת הב"ח והט"ז.

⁴⁶ וטעם הדבר מבואר בשער הציון (שם ס"ק צא) שמצרפים ב' שיטות: א. שיטת הב"ח והט"ז (שהובאה לעיל) שבכל פעם שמתחיל סעודה צריך לברך שוב 'לישב' אפילו לא יצא בינתיים מהסוכה.

השואבה וכדו'], **וחוזר אחר כך לסוכה לישון בה ואין דעתו עוד לאכול** - דעת החיי אדם וכ"פ המשנ"ב שצריך לברך 'לישב בסוכה' בלילה כשנכנס לישון בסוכה, ודעת השו"ע הרב והמאמר מרדכי שלא יברך, והמנהג כדעת המאמר מרדכי שאינו מברך, **והנכון שיאכל מיני מזונות יותר משיעור כביצה** [ולבני ספרד ראה לעיל סע' סב] **לפני השינה, ואז יברך עליהם ויפטור שינתו.**

פח. אדם שבירך 'לישב בסוכה' בסוכתו שלו, ולאחמ"כ הלך לסוכת בית המדרש ללמוד שם מבלי לאכול [וכן אדם שבירך בסוכת הוריו, ולאחמ"כ הלך לישון בסוכתו שלו] - לדעת החיי אדם והשו"ע הרב עליו לברך שנית 'לישב בסוכה'⁴², והמנהג כהמאמר מרדכי שלא מברכים שלא במקום אכילה.

פט. נכנס לסוכת חברו לברך - דעת החיי אדם שאם רוצה להישאר שם צריך לברך 'לישב בסוכה' גם אם אינו אוכל [אולם אם בא לקחת חפץ וכד' לכו"ע אין לברך], **ואולם המנהג הוא שאינו מברך אם לא אוכל שם**⁴³.

ברכת 'לישב בסוכה' ליוצא מסוכתו

צ. אדם שבירך 'לישב בסוכה' ולא יצא מהסוכה עד שהתחיל את הסעודה השנייה - דעת רוב הפוסקים שאינו מברך שנית 'לישב בסוכה'⁴⁴, אולם דעת הב"ח והט"ז שמברך שנית. ולמעשה לא יברך⁴⁵.

צא. אדם שבירך 'לישב בסוכה' וסיים סעודתו, ויצא לעסקיו או לתפילת שחרית [שהיא יציאה גמורה] - לדעת כל הפוסקים כשחוזר לסוכה **לאכול בה סעודה נוספת** עליו לברך שנית 'לישב בסוכה'⁴⁶. ואם יצא לתפילת מנחה או מעריב - נראה שגם באופן זה יש לברך שנית 'לישב בסוכה'⁴⁷.

צב. אם סיים סעודתו ויצא מהסוכה על דעת לחזור מיד - נחלקו הפוסקים אם כשחוזר ואוכל סעודה חדשה יברך שנית, ומספק לא יברך שנית⁴⁸.

צג. יצא באמצע הסעודה להתפלל מנחה או מעריב וחוזר לאחר תפילתו לסוכה - אינו מברך 'לישב בסוכה'⁴⁹ כיוון שאינה יציאה גמורה. אך אם יצא יציאה גמורה, כשחוזר לסוכה להמשיך הסעודה - יברך 'לישב בסוכה' פעם נוספת.

ב. שיטת המג"א שהליכה הוה הפסק [ואף שקיי"ל להילכתא שהליכה לא הוה הפסק, מ"מ בצירוף ב' השיטות מברך].

⁴⁷ עיי' שעה"צ (שם ס"ק צא), ונראה דאין זה יציאה על דעת לחזור מיד, כבסע' הבא.

⁴⁸ שער הציון (שם ס"ק פו) וכדעת השו"ע הרב והדרך החיים.

⁴⁹ שער הציון (שם ס"ק צא) שרק בין סעודה לסעודה מברך משום שמצרפים את השיטות [וכהערה לעיל], אך אם ממשיך אותה סעודה, נשאר רק דעת המג"א שמברך, ולכן אינו מברך.

צד. הולך באמצע סעודתו לסוכת חבירו: אם אוכל בסוכת חבירו - צריך לברך שם שנית ברכת 'לישב בסוכה', ואולם אם היה דעתו מתחילה כשברך 'לישב בסוכה' בסוכתו שלו ללכת אחר כך ולאכול בסוכת חבירו לא יברך בסוכת חבירו, משום שנפטר בברכה שבירך בסוכתו שלו⁵⁰.

צה. סיים סעודתו ובירך ברכת המזון ואחר כך הלך לסוכת חבירו [ונן אדם שאכל לאחר התפילה בסוכת בית הכנסת, ולאחמ"כ הלך לביתו לאכול] - אם אוכל שם פת צריך לברך שוב 'לישב בסוכה'.

צו. התחיל לאכול בסוכה ויצא מפני הגשם - יש להסתפק אם עליו לברך שנית 'לישב בסוכה' לכשייפסקו הגשמים וישוב לסוכתו, מפני שנתבטלה המצווה. **ולמעשה לא יברך.**

חובת סוכה למצטער ולהולכי דרכים

הקדמה

שנינו בגמרא (סוכה כו.) "חולים ומשמישים פטורים מן הסוכה", וכתבו התוס' (שם) שטעם הפטור במצטער ובהולכי דרכים הוא משום שנאמר 'בסוכות תשב' ולמדים מכך שצריך להיות ישיבה כעין דירה, וכשם שאין אדם יושב בדירה בצער, כך גם כאשר מצטער בישיבת הסוכה, פטור מלישב בה. וכן בעוברי דרכים, כשם שאין אדם נמנע מלצאת לדרך אף כשהוא בביתו, כך יכול אדם לצאת לדרך ואינו חייב לאכול ולישן בסוכה.

ובמידת הצער הפוטרת מחובת ישיבה בסוכה מצינו בראשונים⁵¹ שכתבו שהוא בכל צער בשיעור כזה שהיה

⁵⁰ כתב המגן אברהם (סימן תרלט ס"ק יז) שהיוצא מסוכתו לסוכת חבירו, צריך לחזור ולברך על ישיבת הסוכה כשיכנס לסוכת חבירו, משום שהברכה שבירך בסוכתו שלו לא חלה אלא על סוכתו שלו שהייתה לפניו בשעת ברכה, ולא על סוכת חבירו. ואולם הבית מאיר (שם) כתב שהמגן אברהם לשיטתו שפסק ששינוי מקום נחשב הפסק לעניין ברכת המצוות, אולם לדעת הט"ז שאין שינוי מקום נחשב הפסק אלא לעניין קידוש במקום סעודה, הוא הדין שאין יציאה מסוכתו לסוכת חבירו נחשבת הפסק, והברכה שברך על ישיבה בסוכתו שלו פוטרת אף את הישיבה בסוכת חבירו ואין לחזור ולברך שם.

וכתב הלבושי שרד שאם היה דעתו מתחילה בשעה שברך בסוכתו לילך אחר כך לסוכת חבירו - פטרה ברכה זו את מצות ישיבתו בסוכת חבירו, ואין לו לברך שם, אולם אם לא היה כן בדעתו בשעה שבירך, צריך לברך בסוכת חבירו שנית. **ולמעשה כיון שהדבר שנוי במחלוקת הפוסקים, על כן ההולך מסוכתו לסוכת חבירו לא יברך על הישיבה בסוכת חבירו.**

ואולם אם בסוכת חבירו יחזור ויאכל פת שיעור אכילה המחייבת בברכת 'לישב בסוכה' - יש לו לברך אף שכבר בירך בסוכתו שלו, משום שמצינו בפוסקים שנחלקו אם כל אכילה ואכילה שאוכל אדם בסוכה מחייבת ברכה בפני עצמה. דעת הב"ח הט"ז והחמד משה שאף היושב בסוכתו שלו ומברך על ישיבתו, אם חוזר ואוכל סעודה שניה צריך לחזור ולברך 'לישב בסוכה' אף שלא יצא מסוכתו כלל, ואילו דעת הלבוש המגן אברהם והשל"ה שכיון שלא יצא מסוכתו, אף סעודה השניה בכלל ישיבה ראשונה היא והרי ברך עליה, ומשום כך אין לו לברך שנית על סעודה שניה. והכריעו הפוסקים (נהר שלום, אליה

יוצא מביתו מחמתו. וכתבו הפוסקים⁵² שאף צער שהיה יוצא מהחדר שנמצא בו לחדר אחר, אף הוא בכלל צער שהיה יוצא מביתו, וצער זה פוטרו מחובת ישיבה בסוכה, ואין צריך צער שהיה יוצא מחמתו לחוץ לגמרי.

ולפינו יתבאר פירוט המקרים הנכללים בכלל גזרי מצטער שהיה יוצא מחדרו.

העולה לדינא

צז. מצטער פטור מן הסוכה [ובליל א' חייב לאכול כזית אף אם הוא מצטער].

צח. בכלל מצטער הוא מי שאינו יכול לישון או לאכול בסוכה, מפני הרוח, או הקור או החום, או ריח, או זבובים ויתושים וכיוצא בזה.

צט. חולה שאין בו סכנה פטור מן הסוכה, ולכן החש בראשו או בעיניו והסוכה קשה לו, פטורים הוא ומשמשי מן הסוכה.

ק. שיעור הגשמים הפוטר מחובת סוכה:

לעניין שינה - אף גשמים מועטים פוטרים מסוכה, ואף אם פסקו הגשמים אך עדיין נוטפים מים מהסכך, פטור משינה בסוכה.

לעניין אכילה - הדבר תלוי בשיעור הגשמים בו היה עוזב את ביתו מחמתם.

קא. אם יש עננים ונראה שהולך לרדת גשם בקרוב - אינו פטור מלאכול ולישון בסוכה עד שירדו הגשמים בפועל,

רבה, חיי אדם, דרך החיים ושלחן ערוך הרב) שאין לברך שנית אם לא יצא מהסוכה, וכמו שהביא ופסק המשנה ברורה (סי' תרלט שעה"צ ס"ק פו). אולם אם יצא מהסוכה בין סעודה לסעודה אפילו הייתה היציאה לזמן קצר מאד ולרגע קט - כתבו הבכורי יעקב (שם) ורבי יעקב עמדין שבאופן זה יש לו לברך על סעודה שניה. ואולם דעת הדרך החיים ושלחן ערוך הרב שאין לברך אלא אם כן יצא מהסוכה יציאה גמורה לזמן מרובה ובהיסח הדעת. והנה מחלוקת זו שנחלקו הבכורי יעקב והדרך החיים בחוזר לסוכתו שלו היא, ובנידון זה הכריע המשנה ברורה (שם) שכיון שפסק ברכות להקל אין לו לברך על סעודתו השניה כשלא הייתה יציאה גמורה בהיסח הדעת, **אולם כשהלך לסוכת חבירו ושם סעד סעודה שניה - נראה שיש לברך שנית על הישיבה בסוכת חבירו, שהרי דעת הט"ז שכל סעודה חדשה [אפי' בסוכתו שלו ואפי' לא יצא כלל] מחייבת ברכה, ואף שאינו עושים כן משום הדעות החולקות [וכדלעיל], אך כשיצא לסוכת חבירו יש לצרף את דעת המגן אברהם שכל יציאה לסוכת חבירו הרי היא הפסק ויש לו לברך על האכילה שם שנית, ועל כן באופן זה שחוזר לסעוד סעודה שניה בבית חבירו יש לצרף דעת הט"ז עם דעת המגן אברהם [ובפרט לפי הכרעת הבכורי יעקב שהיוצא וחוזר לסוכתו, אפי' הייתה היציאה לזמן קצר, צריך לחזור ולברך שנית].**

וחסידים ההולכים באמצע סעודתם לשולחן רבותיהם - אף אם לא חשבו על כך מפורש בשעה שברכו, כיוון שרגילים לעשות כן, חשיב שדעתם לכך, ולא יברכו שנית.

⁵¹ מרדכי (סוכה פ"ב רמז תשמ) ובמהרי"ל (הלכות סוכה סימן יט)

⁵² אלף המגן (סימן תרכ"ס ק"ח) והחיי אדם (כלל קמז).

אך אין לברך 'לישב בסוכה', כיוון שיש החולקים ופוטרים
אף במצב כזה⁵³.

קב. יצא מהסוכה מחמת הגשמים, ופסקו:

אם התחיל לאכול בביתו וכן אם הלך לישון במיטה
שבביתו, אינו צריך לחזור לסוכתו עד סיום הסעודה, או
עד שיקום משינתו [ונראה שאם קם משינתו להתפנות לאחר עלות
השחר, אינו נחשב קימה לענין זה, ויכול לחזור למיטה שבביתו].

אמנם אם עדיין לא התחיל לאכול בפועל בביתו [אף
שכבר ערכו את השולחן] – עליו לחזור לסוכה. **ולענין שינה** –
אם עדיין לא הלך לישון בביתו, אלא שטורח הוא לו
להחזיר את הכרים והכסתות בחזרה לסוכה – פטור, ויש
מחמירים שכל עוד שלא שכב לישון, צריך לחזור לסוכה.

כמו כן אם כשחזר לביתו החליף בגדים, ופסק הגשם,
ולצורך חזרתו לסוכה הוא צריך להחליף בגדים פעם
נוספת – פטור, ויש המחמירים.

בכל האופנים דלעיל שצריך לחזור לסוכה, נראה שהיינו
דווקא כשפסקו הגשמים **לגמרי**, אך אם עדיין יש עננים
ונראה שהגשם עתיד לחזור בקרוב – אינו חייב לחזור
לסוכה.

בכל האופנים דלעיל שצריך לחזור לסוכה, למעשה לא
יברך ברכת "לישב" פעם נוספת.

קג. מי שאינו יכול לישון בסוכה **מחמת רעש**, כגון משמחת
בית השואבה וכדומה – אם הוא רעש חזק שמחמתו היה
עובר לחדר אחר – פטור מלישון בסוכה.

קד. פטור מצטער נאמר רק בדבר שדרך בני אדם
להצטער בו, אבל אדם המצטער מדבר שאין בו כלל צער
לשאר בני אדם, חייב בסוכה אף שהוא מצטער.

קה. **אישה המפחדת לישון לבד בבית** – אם הבעל עצמו
אינו מצטער מכך, אינו בכלל פטור מצטער, אולם כאשר
הבעל עצמו בצער מחמת פחדה של אשתו, יש להסתפק
אם נכלל בכלל פטור מצטער, שמחד אכן יש לו צער לישון
בסוכתו, אולם מאידך אין הצער מעצם הסוכה אלא מגורם
חיצוני. **ולהלכה נראה להקל בזה.**

קו. **אם יש אורחים בסוכה ואינו יכול לישון שם** – יש
להסתפק אם זה נחשב מצטער שפטור מן הסוכה, כיוון
שאין הצער מגוף הסוכה. **ולהלכה נראה להקל בזה.**

קז. **הנוסע או מטייל בתוך עיר מגוריו** – חייב בסוכה. ואף
אם נסע לגינה הרחוקה מביתו, אינו נחשב כהולכי דרכים,
כיון שלא יצא מעירו.

הנוסע או מטייל מחוץ לעיר מגוריו – בין אם נמצא כעת
בנסיעה, בגינה, במסעדה, בכותל המערבי, ואפילו אם
מתארח בבית קרוביו לכמה שעות – פטור מאכילה ושינה
בסוכה, אם אין שם סוכה זמינה. אך אם יש שם סוכה זמינה,
צריך לאכול ולישון בסוכה, ומברך "לישב בסוכה".

סוכה שאינה ראויה לדיור בלא צער

הקדמה

*כתבו הראשונים שאין פטור מצטער אמור אלא במי שהעמיד
תחילה סוכתו במקום הראוי לו לקיום מצות סוכה באכילה
ושינה, אלא שנולד לו צער אחר כך בתוך ימי הסוכות, אבל אם
מתחילה העמיד סוכתו במקום שאינו ראוי לישב שם בלא צער,
אין לו פטור מצטער. וכן פסקו הטור, השולחן ערוך והרמ"א
(סי' תרמ"ט ד).*

*בטעם הדבר נחלקו הראשונים, יש שכתבו שהטעם משום
שסוכה שאינה ראויה למגורים אינה נחשבת דירה כלל,
ומשום כך הרי זה כמי שלא בנה סוכה שחייב לטרוח לקיים
מצות סוכה ככל שאר המצוות, ויש שכתבו שהטעם משום
שהתורה הגבילה את פטור מצטער, שלא יאמר במי
שהכניס עצמו למצב הצער.*

*ואכן מצינו חילוקים בלשון הראשונים בענין זה: היראים
(סי' תכ"א) והמרדכי (סוכה פ"ב סי' יב) כתבו שכל שאין הסוכה
ראויה לאחד מאופני הישיבה אינו יוצא בה כלל. כלומר,
סוכה שאינה ראויה לאכילה אינו יוצא בה אף בשינה, וכן
להיפך, שאינה נחשבת דירה כשאינה ראויה לאחד מאלו.*

*ואילו הרא"ש (סוכה כו) כתב על מה שהתיר רבא לר' אחא
בר אדא לישן חוץ לסוכתו משום שהצטער מהריח
[עיי"ש], וז"ל "ומיירי באכסניא, דאי בביתו היאך עשה
סוכה מתחלה בדבר שהיה מצטער לישן בה ויפטור משום
מצטער", עכ"ל. וכעין זה לשון הטור (שם) "ודוקא שבא לו
הצער במקרה אחר שעשה שם הסוכה, אבל אין לו לעשות
סוכתו לכתחלה במקום הריח או הרוח ולומר מצטער
אני", עכ"ל.*

*ובביאור חילוק לשונותיהם נראה שהיראים למד שהטעם
שאין פטור מצטער באופן שבנה סוכתו מראש במקום
צער באכילה או בשינה, הוא משום שסוכה במקום שכזה
לא חשיבא דירה כלל [וכלשונו 'כיון שאינו יכול לעשות בה
כל צרכי אכילה ושתיה ושינה בלא צער, מתחילה לא הוי
סוכה'], אולם הרא"ש והטור למדו שאף שסוכה העשויה
במקום צער נחשבת דירה, אעפ"כ לענין הפטור שפטרה
התורה את המצטער מן הסוכה, הגבילו שאין פטור זה
אמור במי שהכניס עצמו למצב הצער⁵⁴.*

⁵⁴ ולכאורה י"ל דפליגי האם 'מצטער' הוא פטור או הפקעה, ואכמ"ל.

⁵³ עיי' רמב"ם (פרק ו הלכה י), שו"ע (סי' תרלט סע' ה), ומשנ"ב ס"ק
(לג), ועיי' ריטב"א ור"ן (סוכה כ"ט ע"א), ומאירי (סוכה כו).

ולהלכה פסק השולחן ערוך כדעת הרא"ש שפטור מצטער הוגבל ואינו אמור במקום שהכניס עצמו לצער זה בבניית סוכה במקום צער, ואילו הרמ"א פסק כדעת המרדכי שסוכה הבנויה במקום צער אינה נחשבת כלל כדירה, ולכן לא יוצאים בה יד"ח⁵⁵. וישנם כמה נפק"מ בין דעת השולחן ערוך לדעת הרמ"א בזה, וכדלהלן.

העולה לדינא

קח. אדם שעושה סוכה במקום שמפחד לישון בה משום בעלי חיים המצויים בקרבת הסוכה וכיו"ב, וכן משום נמלים וחרקים שעולים על מיטתו - לדעת השו"ע אין לו פטור מצטער, והוא יכול וצריך לאכול בסוכה זו, ולדעת הרמ"א זה נחשב שהוא לא בנה סוכה, ואף אם יישב בסוכה זו לא יצא בה ידי חובה באכילה שם, וצריך לעשות סוכה במקום אחר ולהוציא על כך עד חומש מנכסיו⁵⁶. והמשנ"ב הביא דעות שכיוון שאינו מצטער באכילה - יצא ידי חובה בשינה בדיעבד, וסיים 'ויש ליזהר בזה מאד'⁵⁷.

קט. המצטער מקור וחום שפטור מהסוכה - יש להסתפק אם מחויב להביא תנור חימום או מזגן [נייד]⁵⁸. ולכאורה נראה שאם הוא מקרה חד פעמי אינו חייב לעשות כן ואף יש לו פטור מצטער, אך אם הוא מצטער באופן קבוע נראה שאין לו פטור מצטער, ולדעת הרמ"א אף נחשב שכלל לא בנה סוכה, וחובה עליו להביא מזגן בסוכתו [ועי' הערה 56].

⁵⁵ עי' זרע אמת (ח"א סימן צא), מור וקציעה (שם), שואל ומשיב (רביעאה, ח"א סימן כט) שביארו בזה פלוגתת השו"ע והרמ"א.

⁵⁶ כאמור לעיל, אין פטור מצטער אמור במי שהעמיד מתחילה סוכתו במקום שאינו ראוי לישב שם בלא צער, משום שאין זה נחשב שבנה סוכה כיון שסוכה היא המקום שאפשר לדור בה כעין דירתו בלא צער, וכיון שנחשב שלא בנה סוכה ממילא מחויב במצות סוכה ועליו לטרוח למצוא סוכה ככל טרחה שחייב אדם לטרוח כדי לקיים מצוות עשה.

ואולם לכאורה יש להעיר על כך מדברי מהר"ח אור זרוע (או"ח סימן קצד) שכתב שבכך שאמרה התורה לעשות סכך מפסולת גורן ויקב אף שאפשר שיכנסו בהם גשמים ויהיה האדם מצטער ופטור, וכן מכך שחתן פטור מן הסוכה ואינו חייב לעשות סוכה גדולה הראויה לצרכיו, וכן מכך שרבה התיר לרב אחא בר אדא לישון מחוץ לסוכה משום סירחא דגרגישתא כמבואר בגמרא (סוכה כח ע"א), מוכח שכיון שסוכה דירת עראי היא, משום כך אין חובה לעשות אלא סוכה הראויה לדור עראי, אבל אינה צריכה להיות ראויה לכל דור, הרי שאף שצריכה הסוכה להיות ראויה לדור מכל מקום אינה צריכה להיות ראויה לדור חשוב ככל דירת קבע אלא כדירת עראי היא, וכן מבואר מדברי הרמ"א (סימן תרלט ס"א) שכתב שטעם המקילים שלא ללון בסוכה הוא משום שאין מקום בסוכת הרבים לכל אחד לישן עם אשתו, ובלא אשתו צער הוא לו, ופטור מללון בסוכה משום מצטער, ולכאורה יש להקשות מה טעם לא נחייבו לבנות סוכה לעצמו שתהיה ראויה לדור עם אשתו.

ומוכח שאין חובת בניית הסוכה מחייבת אלא בניית דירת עראי. וכן מבואר מדברי הפרי מגדים (סימן תרלט ס"ק יג) שכתב שאשרי מי שמתקין תנור בסוכתו כדי שלא יפטר ממנה, ומשמע שאין חיוב מעיקר הדין להעמיד סוכתו באופן שתהיה ראויה לדור בזמן הצנה, ואם כן לכאורה הוא הדין גם בזמן החום שרק חומרא והידור לעשות מזגן

ונראה שאם בכל הלילות יכול לישון שם ובכל הימים אינו יכול [שבצהרי היום הסוכה מתחממת] - חשיב כמצטער באופן חד פעמי, ויכול לישון בצהריים בביתו.

קי. מי שגר בסמיכות לאולם אירועים או בתי כנסיות ואינו יכול לישון בכל הלילות בסוכתו מחמת אירועי שמחה - לדעת הרמ"א נחשב הדבר שאין לו סוכה, וצריך להוציא עד חומש מנכסיו כדי למצוא סוכה אחרת, שסוכה זו שבנה פסולה היא. ולדעת השו"ע סוכה זו כשרה, אלא שאין לו פטור מצטער, והוא צריך ויכול לישון בסוכה זו. והמשנ"ב הביא דעות שכיוון שאינו מצטער באכילה - יצא ידי חובה בשינה בדיעבד, וסיים 'ויש ליזהר בזה מאד'⁵⁹.

קיא. מי שאינו יכול לישון באחד הלילות בסוכה מחמת רעש, כגון משמחת בית השואבה וכדומה [וכן מצוי בבחורי ישיבה הרוצים ללון בסוכת הישיבה בהו"ר, וקשה להם להירדם מפני קול לימוד התורה הבוקע מביהמ"ד] - כיוון שהסוכה עצמה ראויה למגורים בכל ימי החג [בשונה מהמקרה בסע' הבא], ורק באופן חד פעמי קשה לישון בה, על כן נראה שאם יש רעש חזק שמחמתו היה עובר לחדר אחר, פטור מלישון בסוכה⁶⁰.

קיב. בחורים שמגיעים לישיבה בערב שמחת תורה והם עייפים כי היו ניעורים בליל הושענא רבא - אסור להם לישון

בסוכה.

אמנם נראה שיש לחלק בין תנורים בזמנם שהיו כבניין גמור בפני עצמו, שבניין כגון זה אין עושים אותו בדירת עראי ולא חייבה התורה אדם לבנות סוכה אלא כבניין עראי, אולם בזמנינו שמצוי מזגן נייד שבקל אפשר להביאו לסוכה ואינו בניין קבע, הרי שאין הבאתו מוגדרת דירת קבע ומי שאינו יכול לישון אף מעט בלא מזגן חייב להביא מזגן נייד לסוכתו כדי שתהיה ראויה לדור שלו. ויש לדמות הדברים לדברי הביכורי יעקב (סימן תרמ ס"ק יג) והחתם סופר (סימן תרמ ס"ד) שאף שמי שכבו נרות שבסוכתו פטור מן הסוכה ואינו צריך לילך לסוכת חבירו משום שצער לאדם לישון בסוכת חבירו, מכל מקום מי שאין לו מקום בחצירו לבנות סוכה חייב לילך אצל אחרים לבנות לו סוכה שם, שאין בזה פטור מצטער, ומבואר שחייב אדם לטרוח לבנות לעצמו מקום הראוי לדור, וכמו כן לעניין התקנת מזגן בסוכה.

⁵⁷ עי' משנ"ב (סי' תרמ ס"ק כ, שעה"צ ס"ק כה).

⁵⁸ **שאלה: האם מותר להוסיף מים למצנן בשבת.**

תשובה: במידה ופתיחת המגרה הייעודית אינה כרוכה בכל שינוי דיגיטלי, מותר להוסיף בשבת הן מים והן קרח לפני שהמים אזלו, כל עוד המכשיר עדיין פועל במצב מצנן, אך אם זה פועל שינוי דיגיטלי אסור.

במקרה של ספק אם פועל שינוי או לא - יחבר אותם לשעוני שבת ויכוון זמני כיבוי, בפרקי זמן כאלה אשר יש לשער שהמים במיכל לא ייגמרו. ונניח, שאם המים במיכל נגמרים אחת לשלוש שעות, יכוון את השעון שבכל שעתיים המצנן ייכבה, ואז בזמן הניתוק יוסיף לו את המים ללא כל חשש.

⁵⁹ עי' הערה קודמת.

⁶⁰ אם אין לו אטמי אוזניים, או שהם לא מועילים לו. אך כדורי שינה אינו צריך ליטול לשם כך.

מחוץ לסוכה ואין זה נחשב מצטער⁶¹. אמנם אם יש בישיבה סוכה שיש בה מספיק מקום, אך אי אפשר לישון בה מחמת הרעש - פטורים מסוכה (וכדלעיל בסע' הקודם).

קיד. אדם שהוריו אינם שומרי תורה ומצוות ואין ברשותם סוכה, והם ביקשו שיבוא לבקדם ולסעוד אצלם בחול המועד סוכות – נראה שאם יכול להימנע ולא לאכול אלא עד כביצה פת או תבשיל ממיני דגן בשיעור הפחות מכדי אכילתו בסעודתו שבכל יום באופן שלא יפגע בכבודם, עליו להימנע ולא לאכול אלא שיעור זה⁶².

אולם אם אין אפשרות להימנע מלאכול שיעור גדול יותר בלא לפגוע בכבודם - לבני ספרד מותר לאכול כל השיעור הנצרך, ולבני אשכנז יעשה שאלת חכם כיצד לנהוג בחכמה ובתבונה ולהימנע מלאכול שיעור זה מחוץ לסוכה⁶³.

אושפיזין

קיד. ישנם מנהגים שונים בסדר האושפיזין, וכל אחד יעשה כמנהג אבותיו. סדר האושפיזין הנפוץ למנהג **ספרד** [ספרדים וחסידים] הוא – אברהם, יצחק, יעקב, משה, אהרן, יוסף, דוד.

ובנוסף **אשכנז** יש מנהגים חלוקים האם להזמין, ורבים אינם נוהגים להזמין כלל. סדר האושפיזין הנפוץ לאלו

⁶¹ כתב הביכורי יעקב (סימן תרמ"ק יג) שאף שמי שכבו הנרות שבסוכתו פטור מן הסוכה ואינו צריך לילך לסוכת חבירו משום שצער לאדם לישן בסוכת חבירו, מכל מקום אין לפטור מטעם זה אדם שאינו יכול לעשות סוכה בביתו, משום שאין פטור מצטער אלא למי שעשה סוכה וארע שבאחד הימים נעשה לו צער לישב בה מאיזה טעם כגון שכבו הנרות, שבזה פטור משום תשובה כעין תדורו, אולם אין פטור מצטער מלבנות סוכה, ומשום כך על האדם לבנות סוכה אף שכרוך בזה צער או טרחה כל שאינו יותר מחומש.

ומטעם זה נראה שאף תלמיד זה חייב במצות סוכה ואסור לו להפקיע עצמו ממצוה זו וחייב לשוב לביתו לישב בסוכה, שהרי אין זה מקרה המתחדש אלא מראש נסע למקום שאין בו סוכה הראויה לו.

⁶² אכילת עראי הפטורה מסוכה היינו פת בשיעור כביצה, ותבשיל העשוי ממיני דגן שלא קבע עליו סעודה, ונחלקו הפוסקים אם חובת ישיבה בסוכה הוא באכילה בשיעור כביצה, או רק באכילה שיש בה שיעור קביעות סעודתו הרגיל בה בכל יום, ואמנם עיקר ההלכה להחמיר שלא לאכול תבשיל העשוי ממיני דגן בשיעור יותר מכביצה אחת מחוץ לסוכה, אמנם לענין הנידון שלפנינו שיש עניין של מצות כיבוד אב מדאורייתא יש להקל כדעת הסוברים שאין חיוב סוכה אלא בשיעור שדרך אדם זה לקבוע סעודתו עליו בכל יום. ומטעם זה יש להקל בנידון זה שיוכל לאכול עד שיעור קביעות סעודתו הרגילה מחוץ לסוכה כדי שלא ימנע ממצוות כיבוד אב, וכמו כן יש להקל לענין חישוב השיעורים באכילת פת ששיעורה כביצה, שאף שיש להחמיר לענין ישיבה בסוכה כפי הדעות שלא התקטנו השיעורים ושלא לאכול יותר משיעור ביצת זמניו, אולם לענין נידון זה שיש בו חשש מניעת כיבוד אב - יש להקל לחשב שיעור הביצה כפי הדעות ששיעורה גדול בכ-100 סמ"ק כיון שהתקטנו השיעורים, וכפי שמצינו במשנה ברורה (ב"ה"ל סי' רעא) שחשש לדעות אלו לענין דינים דאורייתא, ומצות כיבוד אב הפוטרת מסוכה משום עוסק במצוה דאורייתא היא.

⁶³ מצינו מחלוקת ראשונים האם ישנה חובת כיבוד אב כשאביו רשע. מקור המחלוקת הוא בגמרא (סנהדרין פה ע"ב) "לכל אין הבן נעשה שליח להכותו ולקללו חוץ ממסית", וכתב הרי"ף (שם) שיש ללמוד מדברי הגמרא שאף אב רשע חייב הבן בכבודו ומשום כך אף שחייב

הנוהגים להזמין הוא – אברהם, יצחק, יעקב, יוסף, משה, אהרן, דוד [כפי סדר הדורות].

קטו. יש המזמינים רק **בלילה הראשון** ויש המזמינים **בכל לילה**, ויש המזמינים **לפני כל סעודה**.

קטז. המנהג הנפוץ הוא להזמין **בעמידה**, ויש הנוהגים **לשבת**. כמו כן יש נוהגים להכין **כסא מיוחד** לאושפיזין, ויש נוהגים **להדליק נרות** לכבודם.

קיז. בליל שבת - יש מנהגים שונים האם להקדים את אמירת "שלום עליכם, אשת חיל" או את הזמנת האושפיזין. מי שאין לו מנהג, **יקדים את אמירת "שלום עליכם, אשת חיל"** [יש נוהגים כלל לא לומר "שלום עליכם, אשת חיל" בליל שבת חוה"מ].

דיני הסוכה

בניית הסוכה

העמדת הדפנות לפני הנחת הסכך

קיא. יש להעמיד את הדפנות לפני הנחת הסכך, ואם הניח את הסכך לפני בניית הדפנות, צריך לנענע את הסכך, ויש מבני ספרד שמקילים בזה בדיעבד (כדעת הברכ"י).

מלקות אסור הבן להכותו. וכן דעת הרמב"ם (ממרים פ"ו הי"א). אולם הטור (יו"ד סימן רמ) והגהות מימוניות (ממרים פ"ו אות ז) הוכיחו מדברי הגמרא (ב"מ ס"ב ע"א) ששינוי שאם האב לוח בריבית ולא עשה תשובה אין הבן חייב בכבודו, שאב רשע שאינו עושה מעשה עמך אין הבן חייב בכבודו [וראה בבית יוסף (שם) מה שכתב בשוב הסוגיות].

ובפסקי ההלכה נחלקו הפוסקים: השלחן ערוך (שם סי"ח) פסק כדעת הראשונים שחייב אדם אף בכבוד אביו רשע, והרמ"א (שם) פסק כדעת הראשונים שאין אדם חייב בכבוד אביו רשע. ומטעם זה כאשר האב אינו שומר תורה ומצוות ועובר איסורי דאורייתא בפרהסיא הרי שלפי דעת הרמ"א אין הבן חייב בכבודו, ואם כן אין עיסוקו בכבוד אביו נחשב עוסק במצוה לפוטרו ממצות סוכה, ומטעם זה מי שהוא מבני אשכנז הנוהגים כפסקי הרמ"א אינו יכול לדחות מצות סוכה משום עיסוקו בכבוד אביו רשע, אלא שכאמור יש להזהר בכל מקרה לגופו ולהיוועץ עם חכם באופן ההנהגה בפועל בזה. ואולם לדעת השלחן ערוך שאף בכבוד אביו רשע חייב אדם הרי שעסק בכבוד אביו נחשב עוסק במצוה, וכיון שאין בבית אביו סוכה פטור הוא ממצות סוכה משום שעוסק בכבוד אביו.

ואמנם אף לדעת הרמ"א יש להסתפק שאפשר שהחילונים של היום נחשבים כתינוקות שנשבו, כיון שגדלו רח"ל על חינוך כפרני, ואינם יודעים חובתם בעולמם, וכמבואר בחזון איש (יו"ד סוף סימן ב), ואם כן אפשר שאינם נחשבים רשעים לענין זה, וממילא חייב הבן בכבודם, ומאידך אפשר שדין תינוק שנשבה אינו אלא באותם תינוקות שנשבו לבין הגוים במקום שאין שם יהודים ויהדות כלל, אולם אותם הגרים בארץ ישראל שמצויים בה ב"ה גם יהודים שומרי מצוות וממילא שמעו מהם מענייני הדת, עליהם היה להשכיל בדרך האמת, ואינם נחשבים תינוקות שנשבו, ועוד שאפשר שאף תינוק שנשבה שאינו בכלל מומר מכל מקום אין חובה לכבדו כיון שאינו מקיים מצוות. ומשום כך מעיקר הדין אינו נפטר ממצות סוכה, ומכל מקום כאמור ראוי להימנע כמידת האפשר מלבוא בסבך זה, כמבואר לעיל שניתן להקל לאכול תבשיל ממיני דגן בשיעור הפחות מכדי אכילתו בסעודתו שבכל יום, וכמו כן לאכול פת בשיעור כביצה כפי השיעור הגדול שהוא כ-100 סמ"ק.

דופן העשויה מדלת, חלון או תריס

קט. סוכה שחלק מדפנותיה הם **דלת, חלון או תריס** – אין פתיחתם מצריכה להגביה שוב את הסכך, מכיוון שיש כבר דופן אחת כשרה [וכן מפני ש"כבר נעשה בכשרות"].

קכ. בשבת ויו"ט אין לפתוח את הדלת, חלון או תריס מחשש סותר [ובשונה מגגון המחובר ע"י צירים או חבלים שמותר לפותחו בשבת, ששם הסוכה כבר קיימת, ורק מוריד או מחזיר את הגגון שמעל].

סיכוך ע"י קטן

קכא. לכתחילה אין ליתן לקטן לסכך את הסוכה, ואם סיכך בדיעבד כשר, אך מצוה שיחדש בה דבר (כדלהלן סע' קכג בדיון סוכה ישנה). **בחור בן י"ג שנים** יכול לסכך, אפילו אם לא ידוע שהביא שתי שערות.

המחשבה בשעת עשיית הסוכה

קכב. יש לעשות את הסוכה לשם צל [לשם מצווה].

סוכה ישנה

קכג. סוכה שנעשתה שלוש יום מלפני החג [סוכה ישנה] **מצוה לחדש בה דבר** (סי' תרלו ס"א), ויש כמה אפשרויות כיצד לחדש:

[א] **להניח סכך** טפח על טפח במקום אחד [10 ס"מ על 10 ס"מ], או להניח סכך כלשהו על פני כל אורכה או כל רוחבה.

[ב] נראה שדי **להוסיף סכך** על הסכך הקיים, טפח על טפח במקום אחד, או להוסיף סכך כלשהו על פני כל אורכה או כל רוחבה.

[ג] **להגביה את הסכך** [ודי להגביהו אפילו מעט] טפח על טפח במקום אחד, או להגביה [כנ"ל] סכך כלשהו על פני כל אורכה או כל רוחבה.

[ד] **להוסיף דופן** המעכבת בכשרות הסוכה, אך הוספת דופן שאינה מעכבת, וכגון דופן רביעית, אינה מועילה⁶⁴.

קכד. סוכה ישנה שכאמור מצוה לחדש בה דבר, אם לא חידשו בה דבר כשרה בדיעבד.

סוכה המשמשת לדירה במשך ימות השנה

קכה. יש להבחין בין **סוכה ישנה** (שדינה נתבאר לעיל) **לסוכה המשמשת לדירה במשך השנה** (שדינה יתבאר להלן) – בסוכה ישנה לא גרים בקביעות [באכילה ושינה] במשך השנה, אך בסוכה המשמשת לדירה במשך השנה, גרים בקביעות כל השנה. ולפיכך **מרפסת פתוחה**, דינה כסוכה ישנה [מפני שלא גרים בה בקביעות כל השנה, ואף שאוכלים בה לפעמים], ולא כסוכה המשמשת כדירה במשך השנה.

⁶⁴ פמ"ג משב"ז שם ס"ק א, ביכור"י שם ס"ק א, שעה"צ ס"ק ז
⁶⁵ עי' שו"ע סי' תרכו ס"ב, משנ"ב ס"ק יח, ומקורו מרש"י סוכה יא. ד"ה ויתבין ור"ן שם, ואין הכוונה שם שצריך להגביה כל ענף בנפרד, אלא

קכו. סוכה המשמשת לדירה בשאר ימות השנה, בכדי להכשירה לסוכה **צריך להגביה את כל הסכך** [ודי להגביהו אפי' כלשהוא] ולהניחו לשם סוכה, ואם לא הגביהו הסוכה פסולה מהתורה.

קכז. סוכה העשויה כדין ובמשך השנה הסכך נשאר בה, וסוגר עליה את הגג ומשתמש שם לדירה, צריך להגביה את כל הסכך כדי להכשירה לשימוש בסוכות.

אופן הגביה הסכך

קכח. כמבואר לעיל, לא צריך להגביה את הסכך טפח, אלא די **להגביהו כלשהוא. אם הסכך עשוי מענפים נפרדים**, אפשר להגביה כל ענף בנפרד, או כמה [ואפי' כולם] יחד⁶⁵. ונראה שאין צריך להגביה את כל הענף יחד, ודי שיגביה חלק מהענף ולאחמ"כ יגביה את החלק הנוסף. וכן הדין במחצלת, שדי שיגביה חלקה ולאחמ"כ יגביה את חלקה הנוסף.

סוכת פרגולה

פרגולה צפופה [הצללה]

קכט. פרגולה צפופה [פרגולת הצללה] שצילתה מרובה מחמתה (ראה עוד הרחבה בעניין באזמרה לשמך ח"ב, נידונים):

[א] **אם הנסרים תחובים במסגרת ולא במסמרים או בדבק**, כשרה מן הדין [אם עשויה לצל], אך דינה כסוכה ישנה שמצוה **לחדש בה דבר** (כדלעיל בסע' קכג). ואם ישנים שם בקביעות, יש להגביה את כל הסכך (כמבואר לעיל סע' קכו) [ישנן פרגולות שהנסרים שוכבים **באלכסון** ולמעלה הרוב מסוכך אך למטה חמתה מרובה מצילתה, ונראה שכשר כיוון שלמעלה הרוב מסוכך].

[ב] **אם הנסרים מחוברים במסמרים או בדבק**, יש לפרק את הנסרים אחד כן ואחד לא לסירוגין, באופן שיהיה חמתה מרובה מצילתה, ויניח סכך כשר על הנסרים והאוויר שביניהם [או שיחזיר את הנסרים שפירק, ויניחם בלי מסמרים ודבק].

יש מקפידים שלא להשתמש כלל בפרגולה צפופה כיוון שעשויה מנסרים (כדלהלן סע' קנח).

[לדעת החזו"א (ראה סע' קנג) שמחמיר במעמיד דמעמיד, צריך שחיבורי עצי הפרגולה לא יהיו על ידי ברזלים ומסמרים].

קל. פרגולה שמשמשים בה במשך השנה, די **בחידוש דבר** (וכדין סוכה המבואר בסע' קנג), ואין צריך להגביה את הסכך, שכיון שאינה מקום המיוחד תדיר לאכילה ושתייה, אין דינה כדירה של כל השנה (שדינה מבואר לעיל סע' קכו).

כוונתם היא שצריך להגביה את כל הסכך ולא מספיק להגביה ענף אחד, ועי' ב"ח שם.

פרגולה רחבה [קורות]

קלא. פרגולה רחבה [פרגולת קורות] שחמתה מרובה מצילתה:

אם פורס עליה סכך כשר, הסוכה כשרה לכתחילה [ובתנאי שהפרגולה מעץ. אך אם היא ממתכת, אין לשים את הסכך על הפרגולה עצמה, משום דין מעמיד (ראה ס' קנא)], ומותר לשבת אף מתחת לקורות הפרגולה, ואפי' אם הקורות רחבות יותר מד' טפחים, כיוון שדי שהסכך הכשר מונח על הסכך הפסול ומבטלו, אף שאינו מעורב ממש (עי' משנ"ב ס' תרכ"ט, ובה"ל סוד"ה מקרי, ושעה"צ ס"ק כה). אמנם לדעת החזו"א (והחמד משה המובא במשנ"ב שם) אין לשבת תחת הקורות, אא"כ הקורות מעורבות ממש עם הסכך [כגון עצי אקליפטוס, אם הקורות אינן ניכרות].

[לדעת החזו"א (ראה ס' קנא) שמחמיר במעמיד דמעמיד, צריך שחיבורי עצי הפרגולה לא יהיו על ידי ברזלים ומסמרים].

דיני הדפנות

שטח הסוכה

קלב. הסוכה צריכה להיות שבעה טפחים על שבעה טפחים [56 ס"מ לשיעור הקטן או 70 ס"מ לשיעור הגדול⁶⁶] (וראה להלן ס' קסח, שאף אם אורך האוויר הוא רק 46 ס"מ, ניתן לצרף לסוכה חלק מתקרת הבית, ע"י העמדת מחיצה). אם אינה רחבה שבעה טפחים פסולה, ומכיון שספק דאורייתא לחומרא יש להקפיד לשער שבעה טפחים לפי השיעור הגדול.

מבנה הסוכה [דפנות צמודות]

קלג. לכתחילה יש לעשות מחיצות שלימות, כיון שאין הכל בקיאים בכל דיני מחיצות לפרטיהם.

קלד. מבנה הסוכה צריך להיות שתי דפנות 'דעריבן' [דהיינו צמודות בצורת ר], אך הדופן השלישית אינה צריכה להיות צמודה לשתי הדפנות האחרות [בצורה כזו - ה]. כשהדופן השלישית היא שבעה טפחים אין צורך יותר מזה, ואף אם הסוכה ארוכה אין צורך שהדופן תהיה לכל אורך שטח הסוכה.

דפנות הזזות ברות, ודפנות מסדינים

קלה. הדפנות צריכות לעמוד ברוח מצויה, ואם רוח מצויה מזיזה אותן הסוכה פסולה⁶⁷. ומה שיעור התזוזה

⁶⁶ שיעור ז' טפחים המדויק לשיעור הגדול הוא 67.8 ס"מ, אמנם בדאורייתא יש להחמיר בטפח שחוק ולכן לכתחילה השיעור הוא 70 ס"מ.

⁶⁷ סוכה כד: שו"ע (סי' תרל"ט). ונחלקו האחרונים בדין העושה סוכתו בבית, באופן שקירות הבית חוסמות את הרוח, ולכן הדפנות לא זזות, אך לולא קירות הבית, הרוח היתה מזיזה את דפנות הסוכה - דעת המג"א (שם ס"ק טז, סי' שטו ס"ק א) שדופן זו נחשבת כמחיצה שאינה יכולה לעמוד ברוח מצויה, וכ"ה בבה"ל (סי' שסב בשם התו"ש)

שיפסול - נחלקו הפוסקים האם כל שהוא פוסל או רק בתזוזה של ג' טפחים, ולמעשה אפשר להקל [במקום צורך] כשיטה אחרונה.

קלו. דפנות סוכה העשויות מסדינים אף אם הם מתוחים היטב מ"מ טוב להוסיף ולעשות גם מחיצות לבד, וזאת יעשה ע"י שיקיף את הסוכה בחבלים חמש פעמים לרוחב דפנותיה, במרווחים של 20 ס"מ בין חבל לחבל, מגובה הרצפה ועד גובה מטר, ובכך יש 'תוך' שלשה טפחים לשיעור הקטן, וגם עשרה טפחים לשיעור הגדול.

מחיצת שתי או ערב [חבלים]

קלז. מחיצה העשויה שתי או ערב, דהיינו עמודים או חבלים שאין ביניהם שלשה טפחים, להלכה יש להחמיר שלא מועיל בסוכה אלא אם כן עשויה כך בארבע דפנות, אבל בשלש לא סגי, ולדעת החזו"א אף אם יש בה ד' דפנות יש להחמיר בזה. אמנם אם בנוסף לחבלים מותח גם סדינים יש להכשיר אף בשלש דפנות כנ"ל בסעיף הקודם.

מחיצת שתי וערב [מעקה, חלון, תריסים וסורגים]

קלח. מחיצת שתי וערב נחשבת מחיצה גמורה. מעקה, לדעת המשנ"ב (שעה"צ סי' שס) נחשב מחיצת שתי וערב, כיון שיש ברזל גם לרוחב למעלה ולמטה, ולדעת החזו"א צריך שיהא ערב כל שלשה טפחים, ולכן מעקה או סורג לא יוכל לשמש כמחיצה.

קלט. חלון או תריסים סגורים נחשבים דופן. שלבי תריסים פתוחים - לדעת המשנ"ב נחשב מחיצת שתי וערב ומועיל, אך לדעת החזו"א נחשב רק כמחיצת ערב, ולא מועיל.

אולם אם יש מעקה תוך ג' טפחים לתריסים, נמצא שיש כאן מחיצת שתי [-המעקה] ומחיצת ערב [-התריסים הפתוחים], ולכ"ע אין צריך שהתריסים יישארו סגורים, ואפשר לפתחם.

גובה הדפנות

קמ. הדפנות צריכות להיות לפחות בגובה עשרה טפחים [80 ס"מ לשיעור הקטן ו-100 ס"מ לשיעור הגדול⁶⁸]

גוד אסיק

קמא. כאשר הדפנות גבוהות לפחות י' טפחים, הסוכה כשרה, גם אם הסכך גבוה מעליהן הרבה, ואינו נוגע בהן⁶⁹.

[ועי' יו"ד (סי' שמא ס"א) ובשו"ת הרשב"א (ח"ג סי' ש)]. אמנם דעת ההלק"ט (הובא בבאה"ט סי' תרל) שהדפנות כשרות, וכן נקט החזו"א (או"ח סי' נב ס"ק יד, אולם עי' חזו"א או"ח סי' עז ס"ק ו).

⁶⁸ שיעור י' טפחים המדויק לשיעור הגדול הוא 96 ס"מ, אמנם בדאורייתא יש להחמיר בטפח שחוק ולכן לכתחילה השיעור הוא 100 ס"מ.

⁶⁹ ראה בהרחבה באזמרה לשמך ח"ב.

עמידות הסכך ברוח מצויה

קמח. הסכך צריך לעמוד **ברוח מצויה**⁷², ואם עומד ברוח מצויה, אף אם יחברו אותו למקומו בדברים הפסולים לסיכון, מ"מ הסוכה כשרה.

קמט. אם יש **רוחות חזקות**, שאינן מצויות בד"כ בעונה זו, הן נחשבות כרוח שאינה מצויה שאינה פוסלת את הסוכה.

קנ. רוח המצויה נמדדת לפי המקום בו נמצאת הסוכה, ועל כן אם היא נמצאת במקום גבוה, צריך שתעמוד ברוח מצויה באותו מקום⁷³.

מעמיד

קנא. גם **מעמיד** הסכך לכתחילה צריך להיות "כתנאי סכך כשר" דהיינו מגידולי קרקע ושאינו מקבל טומאה, **אולם בדיעבד אינו מעכב.** אמנם מותר להעמיד את הסכך ע"ג קירות או קורות בטון, אע"פ שהם פסולים לסיכון, מפני שאין דרך לסכך בהם (משנ"ב סי' תרכט ס"ק כב, ר"ן רפ"ב דסוכה).

קנב. אם דפנות הסוכה עשויות ממתכת, או שיש פסי מתכת קבועים ע"ג הקירות, יש מקפידים להניח את הסכך בצורה של "מעמיד דמעמיד" (ראה בסע' הבאים).

מעמיד דמעמיד

קנג. **מעמיד דמעמיד**, כגון ברגים המחברים את דפנות הסוכה וכיוצא בזה שהדבר מעמיד את מעמדי הסכך:

דעת החזון איש שדינו כמעמיד עצמו [ואין הבדל במספר המעמידים], אשר יש לעשותו לכתחילה מדבר הכשר לסיכון [כגון מסמרים ודיבלים מעץ].

דעת המשנה ברורה שאינו בכלל המעמיד, ואף לכתחילה ניתן לעשותו מדבר המקבל טומאה כגון מברזל וכדומה.

וכשאפשר הדבר נכון להחמיר בזה [אולם בכל אופן הסוכה כשרה, מפני שגם מעמיד עצמו אינו פוסל בדיעבד].

קנד. יש להסתפק האם "**מעמיד דמעמיד**" [כגון קורות עץ על ברזלי הסוכה, שעליהם מונח הסכך] מועיל רק כאשר **ללא**

קמב. מחיצת י' טפחים מועילה, אף אם יש דבר החוצץ בין סוף הדופן לסכך. ולפיכך **ארונות המטבח** שתחת השיש, נחשבים לדופן, אע"פ שהשיש מפסיק בינם לבין הסכך⁷⁰.

גוד אסיק ולבוד

קמג. דפנות בגובה עשרה שהסכך עומד רחוק מהם בגובה (כנ"ל, אפילו הרבה), וכן ברוחב עד ג' טפחים, הסוכה כשרה, כיון שאומרים גוד אסיק ולבוד.

מוזאיקה

קמד. סוכה העשויה במרפסת ואין בה שבעה טפחים בפני עצמה, אלא רק בצירוף המוזאיקה [מעקה האבן הרחב], הדין תלוי בגובה המוזאיקה (עי' שע"ת סי' תרלד):

אם גובהה פחות מג' טפחים - שטחה מצטרף לשיעור סוכה.

אם גובהה בין ג' ל' טפחים - בשעת הדחק יש מקילים ששטחה מצטרף, אף אם רוחבה ג' טפחים.

אם גובהה י' טפחים ומעלה - אין שטחה מצטרף.

קמה. סוכה שיש בה שבעה טפחים ובצידה מוזאיקה, אפשר לשבת עליה כחלק מהסוכה, משום שאנו רואים את המוזאיקה כחלק והמשך לרצפה. הדין כן אפילו כאשר המוזאיקה רחבה ג' טפחים וגובהה פחות מ' טפחים [ובאופן זה, שרוחבה ג' טפחים ואינה גבוהה י', יש להקפיד שהמחיצה שמעל המוזאיקה תהיה לפחות בגובה י' טפחים⁷¹], וכן כשרוחבה פחות מג' טפחים, אפילו אם גבוהה י' טפחים.

דיני הסכך

קמו. סכך כשר צריך ג' תנאים: [א] שיהיה מגידולי קרקע [ב] ממין שאינו מקבל טומאה [ג] תלוש.

קמז. סכך המחובר במסמרים פסול מהתורה, ודינו כסכך פסול שפוסל את הסוכה בד' טפחים [אולם חיבור הסכך באזיקונים, באופן המבואר להלן סע' קנה, נחשב חיבור ארעי ולא חיבור קבוע כמסמרים].

⁷⁰ ואין זה דומה ל"גג הבולט" (עירובין פט, שו"ע סי' שמה סע' טז), מפני שבנדון דידן, הנמצא בתוך הסוכה רואה את המחיצות [אולם בארונות מטבח, כיון שיש קיר מאחורה (אף אם הוא רחב יותר מג' טפחים, ואי"ז דומה ל"חקק" (סוכה ד: ותוס' שם) ואכמ"ל), הוא נחשב דופן בלאו הכי].

⁷¹ אך לסמוך על המעקה כדופן אינו לכתחילה שבעיני דפנות שלימות (כדלעיל סע' קלג).

⁷² דין זה לא נתבאר להדיא בגמ' לענין סכך, אלא רק לענין המחיצות, ועי' תוס' (עירובין ג.) ושפ"א (סוכה כג). ונראה שאף לסוברים בענין המחיצות, שדנים האם המחיצה הייתה זה לולא קירות הבית (כמבואר לעיל בהערה 67), בענין סכך כולם יודו שאם בפועל הסכך

אינו זו, הסוכה כשרה.

⁷³ ולפיכך, אם יש רוחות, שבקומות גבוהות הסוכה אינה עומדת, ואילו בקומות הנמוכות הסוכה עומדת - אזי בקומות הנמוכות הסוכה כשרה, ובקומות הגבוהות הסוכה פסולה. ואף שמצינו בגמ' (סוכה כג) ובשו"ע (סי' תרכ"ב) בענין סוכה בספינה "אם אינה יכולה לעמוד ברוח מצויה דיבשה, פסולה. אבל אם יכולה לעמוד ברוח מצויה דיבשה, אפילו אם אינה יכולה לעמוד ברוח מצויה דים, כשרה", ומבואר שלא מודדים לפי מקום הסוכה הזו. אך באמת זהו דין שווקא בסוכה שבספינה, שכיון שאינה עומדת בקביעות במקום אחד, משערים לפי היבשה, אך סוכה העומדת בקביעות במקום אחד, משערים לפי המקום בו היא עומדת (ועי' ערוה"ש שם ס"ד).

המעמיד הסכך היה נופל [ונכון שהברזל מונח לאורך, ועליו מניח קורות עץ לרוחב, ועליהם מניח את הסכך לאורך, כך שללא קורות העץ הסכך לא היה עומד], **או שאין צריך להקפיד על כך** [יכול להניח את קורות העץ לאורך הברזלים המונחים גם הם לאורך, ואז להניח את הסכך על הקורות, אע"פ שאף ללא הקורות הסכך היה עומד], ונראה להקל בזה.

מסמרים, ברגים ואזיקונים

קנה. ברזל, כגון **מסמרים וברגים**, ופלסטיק, כגון **אזיקונים** וכיוצא בהם, פסולים לסיכוך כיון שאינם גידולי קרקע, ומטעם זה לכתחילה אין להעמיד בהם הסכך, **ואולם אם הסכך עומד ברוח מצויה אף בלא דברים אלו אין זה נחשב למעמיד ומותר להניח לחיזוק לכתחילה**⁷⁴ [מטעם זה אף לדעת החזו"א שמחמיר במעמיד דמעמיד, אם הסכך עומד בלא הברגים והמסמרים מברזל, יכול להוסיפם אחר כך לחיזוק].

קשירת הסכך באזיקונים

קנו. עפ"י המבואר בסע' הקודם נמצא, כי **לכתחילה אין לקשור את הסכך באזיקון, אם הוא לא עומד ברוח מצויה ללא האזיקון.** אך לדעת המשנ"ב הנ"ל (בסע' הקודם), אפשר לקשור את הקרש שעליו מונח הסכך באזיקון, ולהניח קרש נוסף מעל הסכך, ולקשור את שני הקרשים באזיקון נוסף, כך שהסכך ייתפס בחוזקה [כעין סנדוויץ'] בין שני הקרשים, ובאופן זה הוא לכתחילה לדעת המשנ"ב הנ"ל (ואף שאין תועלת בקורה העליונה, נחשב מעמיד דמעמיד, כנ"ל סע' קנד).

קשירת הסכך בחוטי כותנה או פשתן

קנו. חוטי כותנה או פשתן פסולים לסיכוך מדרבנן, ונחלקו הפוסקים האם אפשר להעמיד בדבר שפסול לסיכוך מדרבנן, ולכתחילה נכון להחמיר בכך, ומטעם זה יש לחבר את הסכך בצמח טבעי [שלא עבר תהליך עיבוד] כגון צמח גווה או רפוא.

סיכוך בנסרים [לייסטים]

קנה. **המנהג שלא לסכך בנסרים כלל** אף כשהם פחותים מארבע טפחים, ולכן רבים מקפידים שלא לסכך בלייסטים אלא רק בקנים עגולים [קיינעס], או בענפי דקל וכדו' [ויש שמקילים בכך אם הלייסטים הם עד גודל של בין 4-5 ס"מ, ויש מקילים אף עד גודל 8 ס"מ] ומי שאין לו מנהג להקל בזה נכון לנהוג כפשטות השו"ע שלא לסכך בנסרים כלל.

סיכוך במחצלת, וכשרות המחצלת

קנט. **מחצלאות קנים יש יותר להקפיד שיהיו מקיינעס ולא מלייסטים**, ואף לנוהגים לסכך בלייסטים, לעניין

⁷⁴ יש להסתפק האם יש להקפיד להעמיד את הסכך תחילה בדברים הכשרים לסיכוך, ורק לאחר מ"כ להוסיף את המסמרים, הברגים וכדומה, או שאפשר כבר מתחילה להעמיד במסמרים, ולאחמ"כ להוסיף את הדברים הכשרים לסיכוך. ולמעשה נראה להקל שמועיל בכל אופן (מפני שדין מעמיד הוא רק גזירה, ומטעם זה אין כאן חיסרון

מחצלת נכון שיחמירו, משום שיש הסוברים שהחיבור בין הנסרים עושה אותם לגוף אחד והרי זה כנסר שרחב ארבעה טפחים.

קס. מחצלת קנים לסיכוך יש להקפיד שנעשתה לסיכוך ולא לשכיבה או ישיבה, וכמו כן יש להקפיד **שהחוטים שמחזיקים את המחצלת נעשו מצמח טבעי שאינו מעובד כגון גווה או רפוא**, ולא מחוטים מעובדים (עפ"י הנ"ל סע' קנד), ומטעם זה אין לקנות מחצלת לסכך אלא כשיש עליה כשרות מוסמכת⁷⁵.

כמות הסכך

קסא. לכתחילה צריך **שהסיכוך יהיה קל** כדי שיראו את הכוכבים [ואפשר שדי במקום אחד מכל שטח הסוכה שרואים את הכוכבים], ובדיעבד אף אם **הניח סכך עבה** שמסתיר את הכוכבים, כשרה הסוכה.

קסב. סוכה שיש בה ריבוי סכך עד **שאינן הגשמים נכנסים לתוכה** יש להחמיר לפסול [ויש להיזהר שלא יהיה אפי' מקום אחד של ד' טפחים שהגשם לא נכנס לתוכו], אך בדיעבד אם אין אפשרות לתקן את הסכך יש לסמוך על דעת המקילים.

חמתה מרובה מצילתה

קסג. סוכה שחמתה מרובה מצילתה פסולה, אולם סוכה שצילתה מרובה מחמתה אך ישנו **שטח שחמתה מרובה מצילתה** - אם שטח זה הוא פחות מז' טפחים על ז"ט, מותר לאכול ולישון אף במקום החמה (וראה לקמן סע' קסד דין ישיבה תחת אוויר).

סכך פסול ואוויר

אוויר בסכך

קסד. אוויר בסכך, פוסל את הסוכה כשיש בו ג' על ג' טפחים [אך אם אינו ג' על ג', אלא רק אורך ג' או רוחב ג' - אינו פוסל], ובפחות משיעור זה אף שאינו פוסל כל הסוכה מכל מקום אין ישנים תחת האוויר, **ומשום כך יש להיזהר בסכך שעשוי מקיינעס שלא יהא בין הקנים הפסק אוויר מתחילתו ועד סופו, ולכן יש להניח סכך אף לרוחב הסוכה.** ויש הסוברים שאף צריך שלא יהא רוב ראשו או רוב גופו תחת האוויר (רמ"א סי' תרלב ס"ב, חזו"א סי' קמד ס"ק ה).

סכך פסול בסוכה קטנה

קסה. **סוכה קטנה** - סכך פסול ג' על ג' טפחים לאורך או לרוחב כל הסוכה, פוסל בה, שאף ששיעור סכך פסול זה

של "תעשה ולא מן העשוי", כיון שאין פסולו בעצם).⁷⁵ אם יש חשש שהחוטים שמחזיקים את המחצלת מעובדים, ניתן להניח נסרים וכד' מעל המחצלת כדי שלא תעוף, וכמבואר בהערה 74.

אינו פוסל בסוכה גדולה (כדלהו), מכל מקום בסוכה קטנה הוא פוסל (מפני שהוא מחסר בשיעור הסכך הכשר).

קסו. מהי סוכה קטנה: שאין בה ז' על ז' טפחים סכך כשר, ויש הסוברים שכל שיש ד' טפחים ומשהו סכך כשר, דינה כסוכה גדולה (שדינה יתבאר בסעי' הבא). ועיקר ההלכה כדעה ראשונה, שרק אם יש ז' על ז' טפחים סכך כשר, דינה כסוכה גדולה.

סכך פסול (בסוכה גדולה)

קסז. סכך פסול, אם הוא ברוחב יותר מד' על ד' טפחים באמצע הסוכה לכל אורך הסוכה, הסוכה פסולה, אבל אם יש שיעור בסוכה ובשלוש הדפנות עד הסכך הפסול, הסוכה כשרה, אבל אין לשבת תחת מקום הסכך הפסול.

צירוף חלק מהסכך הפסול לשטח הסוכה

קסח. במקרה המוזכר בסעיף הקודם **שהסכך הפסול רחב מד' טפחים**, חידשו האחרונים⁷⁶ שיש אפשרות להכשיר חלק ממקום הסכך הפסול על ידי **שיעמיד מחיצה** [ודי במחיצה בגובה י' טפחים] במרחק 23 ס"מ ממקום הסכך הכשר ובכך יקטן מקומו של הסכך הפסול ויהיה בו פחות משיעור סכך פסול [ויש להסתפק האם צריך מחיצה ממש או שדי בצורת הפתח, ולמעשה יש לחוש שלא מועיל צורת הפתח⁷⁷].

ומטעם זה, מרפסת סוכה באורך 3 מטר, שיש בה אור בשיעור 50 ס"מ, ותקרת בטון 50 ס"מ [ונמצא שיש רק 50 ס"מ שבהם אפשר להניח סכך כשר (במקום של האוויר), שהוא פחות משיעור סוכה] - ניתן לצרף חלק מהסכך הפסול, ע"י העמדת מחיצה באורך 70 ס"מ במרחק 23 ס"מ מתחילת תקרת הבטון, ובשאר אורך הסוכה להעמיד צורת הפתח, ובכך יקטן שיעור הסכך הפסול [וכיון שזה כשר אף לדופן הסוכה, מועיל להפריד].

סכך פסול ג' טפחים (בסוכה גדולה)

קסט. סכך פסול שיש בו יותר מג' על ג' טפחים [24 - 28.8 ס"מ] אבל אין בו ארבעה טפחים [32 - 38.4 ס"מ], הסוכה כשרה ואף שסכך זה על פני כל הסוכה, אולם אין אוכלים וישנים לכתחילה תחת הסכך הפסול.

סכך פסול פחות מג' טפחים (מרזב או קורת בטון)

קע. סכך פסול בפחות משלושה טפחים [24 - 28.8 ס"מ], אין בו פסול כלל, ואף אם הוא לכל אורך או רוחב הסוכה, ואפשר אף לאכול ולישן תחתיו, ומטעם זה אם היה **מעל סוכתו מרזב או קורת בטון**, אף שהוא לאורך הסוכה כולה כל שאין בו שיעור זה אינו פוסל כלל ומותר **גם לאכול ולישן תחת אותו המקום**.

מנוע מזגן מעל הסוכה

קעא. סוכה שמעליה מנוע של מזגן: אם רוחב המנוע פחות מג' טפחים (24 ס"מ) - מותר לאכול ולישן תחתיו. ואם הוא יותר מכך - דינו נתבאר לעיל סעי' קסז, קסט. גם אם המנוע בתוך הסוכה, הדין כנ"ל⁷⁸.

חבלי כביסה או סורגים מעל הסוכה

קעב. חבלי כביסה או סורגים הנמצאים מעל הסכך, אינם פוסלים אותו כיון שאין בכל סורג או בכל חוט כביסה רוחב שלשה טפחים, ויש מחמירים לכתחילה אם ניתן לתקן את הדבר כיון שחוששים לדעת הפוסקים שאמרינן לבד להחמיר ומצרפים את כל החוטים יחד לפסול את הסוכה, ולכן לדעה זו יש להניח סכך כשר ביניהם⁷⁹ ע"י מעמיד דמעמיד⁸⁰.

קעג. אם תלויים בגדים על חבלי הכביסה, ראה הערה⁸¹.

פריסת רשת מעל או מתחת לסכך

קעד. פריסת רשת נגד יתושים וחרקים מעל או מתחת לסכך: אם מחמת הרשת **צילתה מרובה מחמתה** [הרוב רשת] - פסולה, ואם חמתה מרובה מצילתה [הרוב אוויר] - כשרה (כיון שהסכך, צילתה מרובה מחמתה), ויש לזהר שהרשת תעמוד באופן שלא יהיה חשש **מעמיד** [אם הרשת צמודה מתחת לסכך, אין בזה חשש לבד להחמיר, משום שזה מועיל מדין "חבטן", המבואר בהערה⁸⁰].

דופן עקומה

קעה. סכך פסול המונח סמוך לדפנות, אם הוא עד ד' אמות [ומחמירים כשיעור הקטן - 1.92 מ'] - הסוכה כשרה, אך אין

להחמיר ג' טפחים, כיון שהוא רק חומרא, אך אם בצירוף הכל יחד, לא יהיו ד' טפחים, אין להחמיר. ולפי המצוי, גם אם יצמידו את הכל ביחד, לא יהיו ד' טפחים סכך פסול, ולפיכך **אין להחמיר**.⁸⁰ ודווקא ע"י מעמיד דמעמיד, ולא ע"י הסורגים עצמם. ונראה שמועיל אף אם **יניח סכך כשר ממש מעליהם**, באופן שייגע בסכך הפסול. ואף שהסכך הפסול ניכר, כיון שהסכך הכשר צילתו מרובה מחמתו, מועיל מדין חבטן [ואף שלדעת החמד משה (הובא במשנ"ב סי' תרכו ס"ק ח) והחזו"א (סי' קנ) לא מועיל חבטן בניכר, כאן כיון שהוא רק חומרא, אין לחשוש לזה, וראה עוד לעיל סעי' קלא].
81 אף שבדעת (סי' תרכו) היקל בזה, ודימה זאת לדין טלית המנפנפת, שאינה נחשבת אהל (אהלות פ"ח מ"ה), יש לחוש שפעמים הבגד לא יתנפנף [וכגון שייתפס באיזה דבר], ועוד יש לדון שיש לחלק בין סוכה לטומאה.

⁷⁶ פמ"ג סי' תרלב סוס"ק א כדעת המג"א שם ס"ק א, ביכורי יעקב שם ס"ק ג, חזו"א סי' קמד ס"ק ג-ד, אמנם ע"י משנ"ב שם ס"ק ז.
⁷⁷ שורש הספק הוא, האם צריך דווקא מחיצה הכשרה לדופן סוכה, אך צורת הפתח לא מועילה לחלק ולהפריד את הסכך הפסול, כיון שהיא פסולה לדופן סוכה, או שכיון שצורת הפתח נחשבת כמחיצה בכל דיני התורה, גם כאן היא מועילה לחלק את הסכך הפסול. ולמעשה כיון שאין ראיה להקל בדבר, יש לחוש שלא מועיל צורת הפתח.
⁷⁸ ואין זה כדין אהל בסוכה הפוסל בשיעור טפח, מפני שהמזגן מחובר לסוכה, ונחשב חלק ממבנה הסוכה, ולפיכך דינו ככל סכך פסול, ועי' פמ"ג סי' תרכז משב"ז ס"ק ה, ולא הובאו דבריו במשנ"ב.
⁷⁹ ולהלכה נראה שאף אם חוששים שאומרים לבד להחמיר, הוא רק **לקרב** את כל הסכך פסול ביחד, אך לא **למלא** [כלומר, לא דנים כאילו האוויר מלא בסכך פסול]. ולכן ה"ש מחמירים" הוא רק באופן שאם יצמידו את כל החבלים או הסורגים ביחד, עוביים יהיה ד' טפחים [ואין

סכך בולט מהסוכה העליונה

קפ. סכך מהסוכה העליונה היוצא ובולט מעל הסוכה התחתונה – אינו פוסל משום סוכה שע"ג סוכה⁸⁵.

קישוטי הסוכה

מרחק הקישוטים מהסכך

קפא. אין לתלות נוי סוכה במרחק של ד' טפחים ויותר מהסכך. אם הקישוט מתחיל תוך ד' טפחים לסכך ומשתלשל עד חוץ מד' טפחים – אם רוחבו פחות מד' טפחים, מותר.

'מוקצה' בקישוטי הסכך

קפב. קישוטים שנפלו מהסכך או הדפנות בשבת וביום טוב הרי הם מוקצה ואסור לטלטלם, ואם התנה לפני כניסת החג שאינו בודל מהם כל בין השמשות מותר לטלטלם בשבת וביו"ט, אך בחוה"מ מותר בכל אופן לטלטלם, ואף לחזור ולתלותם.

הורדת הקישוטים מפני הגשמים

קפג. מותר להוריד את הקישוטים [בימי החול] אם יש חשש שיתקלקלו מחמת הגשמים⁸⁶.

תליית והכנת קישוטים בחול המועד

קפד. מותר לתלות קישוטים בחול המועד.

קפה. מותר להכין קישוטים בחול המועד רק אם הם מעשה הדיוט, אך אם צריך מומחיות מיוחדת בשביל להכין את הקישוטים, נחשב מעשה אומן ואסור.

קדושת הסוכה

הקדמה: נאמר בגמ' (סוכה כט) "אמר רבא מאני מיכלא בר ממטללתא", ונחלקו הראשונים האם הכוונה שיש להוציא את הצלחות שאוכל בהם לאחר האכילה (רש"י ותוס' שם), או שהכוונה שאין להכניס לסוכה את הסירים שמבשלים בהם את האוכל (בה"ג ור"ת בתוס' שם). להלכה חוששים לשתי השיטות (משנ"ב ס' תרל"ט סק"ה).

קפו. אין להביא לשולחן מחבתות וכלי בישול שלא רגילים להביא לשולחן. אמנם אם הסוכה מרוחקת מהמטבח, נראה שיש להתיר (ולסמוך על פירוש רש"י ותוס').

קפז. מותר להביא לשולחן את הסירים שרגילים בזמננו להביא לשולחן במשך השנה. כמו כן מותר להכניס קומקום ומיחם חשמלי לסוכה (מפני שאינם נחשבים מאוסים ובזויים, והם

בכלל כלי שתייה).

לאכול ולישון תחת הסכך הפסול, ובתנאי שנשאר ז' טפחים [ומחמירים שהוא 70 ס"מ] סכך כשר [וראה לעיל סע' קסח עצה להכשיר הסוכה, גם באופן שנשאר פחות מז' טפחים סכך כשר. יצוין כי היתר 'דופן עקומה' נאמר אפילו כאשר הסכך הפסול מונח בצד כל דפנות הסוכה].

ולכן אם מעל הסכך בולט גג של בנין או של מרפסת וכד' ברוחב פחות מד' אמות, אין לאכול שם, אך הסוכה כשרה [אם נשאר ז' טפחים סכך כשר]. ואם הוא פחות מרוחב ג' טפחים, מותר אף לאכול שם⁸² (וכדלעיל סע' קע).

גוד אסיק / לבוד ודופן עקומה

קעו. דין דופן עקומה נאמר רק כשהדפנות מגיעות לסכך, אך אם אינן מגיעות לסכך – אף שבדר"כ די במחיצה עשרה (כדלעיל סע' קמ), כאן לכתחילה יש להחמיר ולהצריך שהדפנות יגיעו לסכך, כיון שאין אומרים גוד אסיק ודופן עקומה לכתחילה. אמנם לא צריך שיגיעו ממש, אלא די שיהיו תוך ג' טפחים לסכך, כיון שאמרין לבוד ודופן עקומה⁸³.

חבוט רמי ודופן עקומה

קעז. דין דופן עקומה נאמר אף כאשר היא גבוהה הרבה מן הסכך, משום שאומרים חבוט רמי ודופן עקומה⁸⁴.

סכך פסול בפתח הסוכה

קעח. מרפסות היוצאות מהבית, באופן שתקרת הבית סמוכה לסוכה, מצוי שיש קורת בטון בפתח הסוכה – אי אפשר לשבת תחת הקורה, אפילו אם אין בה ג' טפחים, מפני שהקורה מצטרפת לתקרת הבית, ונחשב שיש כאן סכך פסול ד' טפחים, שא"א לשבת תחתיו [אמנם אפשר לחלק ע"י מחיצה, וכנ"ל סע' קסח].

סכך פסול שנמצא בגובה מעליו סכך פסול נוסף

קעט. מצוי שיש קורות בטון או מרזבים בקומה מעל הסוכה, ודין "חבוט רמי" גורם שייראו כאילו הסכך הפסול [המרזב או קורת הבטון] נמצא בסוכה התחתונה.

ובזה יש להבחין בין המקרים: באופן שאם נוריד את הסכך הפסול, הוא יהיה ממש צמוד לתקרת הבית – הרי הוא מצטרף לסכך הפסול, ודינו ככל דיני סכך פסול (המבוארים לעיל), בשיעור הסכך פסול. אמנם אם כשנוריד את הסכך הפסול, יהיה קצת רווח בינו לתקרת הבית – אינו מצטרף לשיעור סכך פסול, מפני שלא אומרים חבוט רמי ולבוד להחמיר (עי' מג"א ס' תרלב ס"ק ב ומשנ"ב שם ס"ק ה).

⁸² אם הסוכה נמצאת במרפסת הבית, גם אם בליטת הגג היא פחות מג' טפחים, אין לאכול שם, וכפרטי הדין המבוארים להלן סע' קעט.

⁸³ ס' תרלב ס"ק ד, ולדעת החזו"א (או"ח ס' עז ס"ק ז) לא אמרין לבוד ודופן עקומה, והתבאר בהרחבה באזמרה לשמך ח"ב.

⁸⁴ ואף שדעת הפנים מאירות (ח"א סע' סא), שלא אומרים כן, ולדעתו צריך שלא יהיה אוויר בשטח שבו אומרים את הדופן עקומה, אך להלכה, אף אם יש אוויר בשטח הצמוד לסכך, הסוכה כשרה (עי' מג"א

ס' תרלב ס"ק ב, ומשנ"ב ס"ק ה) 85 כיון שרק הסכך בולט, ללא הדפנות (שעה"צ ס' תרכ"ט ס"ק ה) [ויש להקפיד שהעליון יתן את הסכך הבולט מסוכתו לשם צל]

⁸⁶ דאף שהקישוטים הוקצו למצוותם אם לא התנה, אין איסור להורידם כיוון שאינו משתמש בהם. ואין בהורדת הקישוטים מפני הגשם משום איסור מלאכה בחוה"מ, כיוון שהוא דבר האבד.

קפת. אין להשאיר בשולחן צלחות לאחר שסיים לאכול בהן, אלא צריך לפנותן בגמר הסעודה, אך אין חובה לפנות מיד לאחר שסיים לאכול בהן⁸⁷.

קפט. מותר לעשות סוכה במטבח, אף שיש שם תנורים ומקררים וכדו'.

קצ. מותר לחלוץ נעליים בסוכה, אך אסור סתם להשאירן בסוכה⁸⁸.

קצא. מותר לקבוע כיור לנטילת ידיים בסוכה, וכן מותר ליטול ידיים בסוכה, וכן מותר להניח בה את הקערה לנטילת ידיים. לאחר גמר השימוש, יש לפנות את הקערה מחוץ לסוכה (עי' ערוה"ש שם).

קצב. אין להניח אופניים בסוכה. מותר להניח בסוכה פח אשפה הרגיל להיות בסלון. אסור להחליף טיטול לתינוק בסוכה. מותר לשחק משחקי ילדים בסוכה. מותר לצחצח נעליים בסוכה. כלל הדברים – השימוש בסוכה צריך להיות כעין השימוש בסלון הבית.

קצג. הנוהג לעשן בביתו מותר אף בעישון בסוכה [אמנם יש ליזהר מעישון אף בכל השנה].

קצד. מותר לקצר הליכתו [קפנדריא] דרך הסוכה (רי"ץ גיאאות מאה שערים דף עב).

הלכות חול המועד

דיני תפילה ו'יעלה ויבוא' ביו"ט ובחור"מ

קצה. בתפילות ג' רגלים ובמוסף ביו"ט שחל בשבת: אם הזכיר שבת ויו"ט באמצע הברכה, וחתם מקדש השבת בלבד - יצא יד"ח (סי' תפז ס"ק ז). אך אם חתם רק "מקדש ישראל והזמנים" - יש אומרים שצריך לחזור, ואם יכול - יצא יד"ח בחזרת הש"ץ, ואם אינו יכול - סב"ל ואינו חוזר (עיין משנ"ב ובה"ל שם שנשאר בצ"ע לדינא).

קצו. הטועה ואמר בתפילת מוסף בימי חור"מ קרבן של יום אחר: אם עדיין לא חתם "מקדש ישראל והזמנים" - יחזור לפסוקי הקרבן של אותו יום וימשיך משם כרגיל, ואם כבר סיים - יצא יד"ח ואינו חוזר (עי' סי' תפח ס"ק יג).

קצז. צריך להזכיר מעין המאורע בברכת מעין ג' בחור"מ⁸⁹.

קצח. השוכח יעלה ויבוא בברכת המזון:

ביו"ט - איש חוזר [ולבני ספרד - יחזור רק בליל א' דסוכות] ואישה אינה חוזרת.

בשאר ימי חור"מ ואפילו בשבת חור"מ - בין איש ובין אישה אינם חוזרים.

קצט. השוכח יעלה ויבוא בתפילות חול המועד:

בכל תפילות חור"מ, השוכח יעלה ויבוא וסיים את התפילה, חוזר לראש.

אם נזכר לפני שהתחיל מודים, יאמר יעלה ויבוא וימשיך מודים מבלי לחזור על 'ותחזינה עינינו'.

אם נזכר לאחר שהתחיל מודים, כל שלא סיים תפילתו, חוזר לרצה.

אם סיים תפילתו, אף שלא עקר רגליו, אם אינו רגיל לומר תחנונים אחר התפילה, חוזר לראש.

נזכר לאחר תפילת מוסף שלא אמר יעלה ויבוא בשחרית, יחזור ויתפלל שחרית ויתנה שאם אינו מחויב לחזור ולהתפלל, תהא תפילתו נדבה. ובשבת, שאין תפילות נדבה, יחזור ויתפלל ללא תנאי.

ר. המסופק אם אמר יעלה ויבוא⁹⁰:

אם בשעת התפילה או לפנייה היה בדעתו לומר, והספק נתעורר לו זמן רב לאחר התפילה, אינו חוזר.

אם בשעת התפילה או לפנייה לא היה בדעתו לומר, והספק נתעורר לו מיד לאחר התפילה, חוזר לראש.

אך אם היה בדעתו לומר והספק נתעורר מיד לאחר התפילה, או שלא היה בדעתו לומר והספק נתעורר לו זמן רב אחרי התפילה, יחזור ויתפלל ויתנה שאם אינו מחויב לחזור ולהתפלל, תהא תפילתו נדבה. בשבת, שאין תפילות נדבה, אינו חוזר ומתפלל.

שמחה בחול המועד

רא. מצווה לאכול סעודת פת אחת ביום ואחת בלילה, אך אין חובה בכך.

רב. חובה לשתות יין שישפיע עליו [די בפחות מרביעית], או בלילה או ביום, ולכתחילה יש לשתות בין בלילה ובין ביום. נשים אינן חייבות בכך.

י"א שלא יוצאים יד"ח שמחה במיץ ענבים (פר"ח סי' תפג). והשונוא יין (עי' סי' תעב ס"ו) - אם יכול, יערב יין במיץ ענבים [שליש יין ושני שליש מיץ ענבים, או עכ"פ שישית יין אם מורגש בו היטב טעם היין]. ואם גם זה אינו יכול - ישתה מיץ ענבים, וישמח בדברים אחרים (ראה בהרחבה באזמרה לשמך פסח ב).

⁹⁰ דינים אלו **בין לבני אשכנז ובין לבני ספרד**, כמבואר בב"י (סי' תכב) ובמשנ"ב (שם ס"ק י). אולם בכה"ח (שם ס"ק יח) כתב שיתנה שאם אינו מחויב להתפלל, יהיה בתורת נדבה. אך כאמור בב"י מבואר לא כן.

⁸⁷ מאירי (סוכה כט), ועי' בכור"י (סי' תרלט סק"א) וערוה"ש (שם סק"ג).

⁸⁸ ערוה"ש סי' תרלט ס"ד, וע"ע משנ"ב סי' קכח ס"ק טו.

⁸⁹ תוס' ריה"ח (ברכות מד), ועי' או"ז (ח"א סי' קפא), מקור חיים (סי' רח) וכה"ח (שם).

רג. מצוה לאכול בשר או בלילה או ביום, ואם אין לו בשר יאכל עוף. גם נשים האוכלות בשר מקיימות מצוה⁹¹.

רד. בערב שבת ויו"ט: לכתחילה יש לאכול [ועכ"פ להתחיל] את סעודת חוה"מ לפני חצות. אם לא הספיק, אפשר לאכול [ועכ"פ להתחיל] עד שעה עשירית. לאחר"כ – מצוה שלא יאכל שיעור קביעות סעודה [דהיינו כרגילותו בחול], אלא רק מעט יותר מכביצה פת, כדי שיאכל בלילה לתאבון (רמ"א סי' רמט ס"ב, משנ"ב שם ס"ק יג, א"א לגאון מבוטשאטש שם, אולם עי' ערוה"ש שם ס"ז).

רה. נוהגים לכסות את השולחן במפה בחול המועד כמו ביו"ט⁹².

רו. בחוה"מ אין חובה ללבוש בגדי שבת, אך אין ללבוש בגדי חול, אלא **ילבש בגדים יותר מכובדים משל ימות החול**. רבים נוהגים ללבוש בגדי יו"ט, ויש יסוד למנהגם⁹³.

כללי חול המועד ועשיית מלאכות

רז. חוה"מ מותר בעשיית מלאכה, בתנאי שהיא גם מעשה הדיוט וגם לצורך המועד. אך מעשה אומן אסור אפי' לצורך המועד, ומעשה שלא לצורך המועד אסור אפי' מעשה הדיוט.

רח. לצורך אוכל נפש ומכשיריו, וכן לצורך דבר האבד, וכן לצורכי רבים – הותר מעשה אומן.

רט. טבילת כלים בחול המועד – מותרת.

רי. מותר לתקן טלפון בחוה"מ רק תיקון שהוא מעשה הדיוט [דהיינו שכל אחד יודע לעשותו], אך מעשה אומן – אסור.

ריא. מותר לקשור ציציות בחוה"מ, אף שלא לצורך המועד, ואף לצורך אחרים [בתנאי שלא לוקח שכר].

ריב. מותר לנקות רכב ללא עשיית מלאכות אסורות בחוה"מ, כגון פעולות חשמליות, סחיטה וכדו'. אם הפעולות הן חשמליות, מותר לנקות רק אם הרכב מלוכלך ולא כיוון מלאכתו למועד (עי' סי' תקלו ס"ב).

כתיבה

ריג. אסור לכתוב או למחוק שלא לצורך המועד אפילו אות אחת או ספרה אחת.

ריז. הקלדה במחשב או בטלפון דינה ככתיבה, אך לצורך המועד מותר מפני שהוא מעשה הדיוט.

רטו. מותר לילדים עד גיל מצוות לצייר, להדביק מדבקות ולשחק בפלסטלינה.

רטז. מותר לכתוב דברי תורה בין ביד ובין במחשב, מפני שנחשב כדבר האבד. כמו כן מותר לענות תשובות למבחנים בלימוד.

ריז. מותר לכתוב את סך שעות הלימוד בשיבת / כולל בין הזמנים (שכיון שעלול לשכוח, נחשב כדבר האבד. ואי"ז כמניעת רווח שאינה מוגדרת דבר האבד).

ריח. מותר לכתוב אגרות שלום, וכן מותר לדרוש בשלום חברו בין בכתב ובין בכל אמצעי שהוא, וכן מותר לכתוב מכתבים בין החתן וכלה. אמנם יש לכתוב את השורה הראשונה עקומה מעט.

ריט. צילום בחול המועד אסור, אא"כ זהו אירוע שלא יחזור על עצמו לאחר המועד. אך **במצלמה דיגיטלית מותר**, אא"כ מתכנן לפתח את התמונה, ועיקר הנאתו מהתמונה המפותחת.

תספורת ונטילת ציפורניים

רכ. אסור להסתפר ולהתגלח בחול המועד, אך שפם מותר לגלח אם לא השאירו בכוונה לגלחו במועד.

רכא. אם הסתפר לפני חוה"מ, ונשארו מעט שערות – מותר לספרם (שו"ת כפי אהרן סי' נא).

רכב. מותר לאישה לספר את שיער גופה ואפי' ע"י אישה המומחית לכך.

רכג. אסור לאישה לספר שיער ראשה אלא לצורך צניעות או לצורך מצוה.

רכד. לדעת השו"ע מותר ליטול ציפורניים בחוה"מ, אך לדעת הרמ"א אסור לגדולים ליטול ציפורניים בחול המועד, בין ציפורני הידיים ובין ציפורני הרגליים, אך מותר לחתוך אותן בשיניים או בידיים [ובמקום הצורך, אפשר להתחיל עם כלי ולהמשיך בשיניים או בידיים]. ציפורני קטנים מותר אף לדעת הרמ"א.

רכה. דין נטילת ציפורניים בערב שבת חול המועד [לגדולים מבני אשכנז]: מי שנטל ציפורניו בערב סוכות [או בערב שבת שלפני סוכות, בשנים שסוכות חל ביום ב'], יכול ליטול ציפורניו בימי חול המועד עם כלי (דין נטילת ציפורניים בערב שמח"ת יתבאר להלן סע' רעג).

תפירה

רכו. אסור לתפור בחוה"מ [כולל תפירת מכפלת], אך תפירה שאינה מעשה אומן, דהיינו תפירה ביד באופן שמשאיר רווח בין תפר לתפר, ואחד למעלה אחד למטה, אחד

⁹¹ יו"ט או שבת (עיי"ש שמהרי"ל לבש חלק בגדי שבת), ועי' שעה"צ (שם סק"ד), משנ"ב (סי' תקכט ס"ק יב, טז), חיי"א (כלל קו ס"א), ועי' פמ"ג (על המג"א הנ"ל).

⁹² ראה אזמרה לשמך – חג השבועות
⁹² פמ"ג משב"ז סי' תרלט סק"א, כה"ח שם ס"ק יא, ערוה"ש סי' תקל ס"ד.

⁹³ המג"א (סי' תקל סק"א) הביא מח' תניא ומהרי"ל אם צריך בגדי

למעלה אחד למטה וכך לכל אורך מקום התפר – **מותרת לצורך המועד**. וכן מותרת **הדבקת הבגד** לצורך המועד.

רכז. תפירת כפתור לצורך המועד מותרת, אך יתפור בצורה רפויה [דהיינו, הרגיל לתפור ב-4 חורים – יתפור ב-2, והרגיל ב-2 יתפור ב-1, והרגיל ב-1 יתפור בצורה רפויה].

כיבוס

רכח. אסור לכבס בגדים, ואפי' את מקצת הבגד, אך מותר לנקות כתם מקומי לצורך המועד [ובכל המקומות דלהלן שמצוין שמותר לכבס, היינו רק לצורך המועד].

רכט. איסור כיבוס כולל מפות וסדינים, אבל אם המפה מלוכלכת לגמרי באופן שא"א להשתמש בה כלל – מותר לכבסה.

רל. בגדי קטנים בגיל שעדיין מלכלכים בגדיהם [בערך עד גיל 8-9] מותרים בכיבוס [ואפי' אם יש להם בגדים אחרים, אך הם פחות נאים], ומותר לכבס [במכונת כביסה] אף כמות גדולה, אם יש סבירות שיצטרכו בגדים אלו לחוה"מ.

רלא. מי שהזיע הרבה, ובגדיו [לבנים, גרביים או חולצות] אינם ראויים ללבישה – **בשעת הדחק יש להקל לכבס את בגדיו**, אם אין לו חולצות אחרות המתאימות ללבישה בחג(וראה הערה⁹⁴).

רלב. מותר לכבס מגבות שדרך להחליפן כל יום.

רלג. בגד העלול להיהרס אם לא יכובס – מותר לכבסו, אפי' אם לא נצרך למועד.

רלד. סמרטוטים מותר לכבסם, כיון שרגילים להתלכלך.

רלה. בכל המקרים הנ"ל שמותר לכבס – אסור לצרף לאותה מכונה בגדים האסורים בכיבוס (וראה הערה⁹⁵).

רלו. מותר לגהץ בגדים בחול המועד [אא"כ יש מנהג אחר], אך אין ליצור קפלים חדשים.

רלז. מותר לייבש בגדים במכונת ייבוש, וכן מותר לתלות בגדי קטנים בחוץ, אך ייבוש בגדי גדולים מותר רק בתוך הבית.

רלח. צחצוח נעליים והברשת כובע מותרים.

⁹⁴ **שאלה: האם מותר בחול המועד לכבס חולצות או מכנסיים לאדם שהזיע בהם הרבה, ואינם ראויים ללבישה.**

תשובה: בשעת הדחק, אם אין לו חולצות אחרות המתאימות ללבישה בחג, מותר לכבס [וייתר טוב לקנות באופן המותר (ראה לקמן סע' רמב) מאשר לכבס].

מקור: עי' שו"ע (סי' תקלד) ומשנ"ב (ס"ק ט), ותוס' (מו"ק יד. ד"ה שאין). ויש לדון להתיר מדין מטפחות הידיים ומטפחות הספרים ומטפחות הספג (סי' תקלד ס"א), אך יש להסתפק האם ההיתר הוא רק בבגדים אלו, כיון שאצל רוב האנשים דרכם להתכבס תדיר, או שתלוי בכל אדם לפי רגילותו [אמנם יתכן שבזמננו, גם בגדים אלו

רלט. מותר לנקות כלי כסף שדרך לנקותם לעיתים קרובות.

רמ. מותר לשטוף את רצפת הבית כרגיל בכל שבוע.

מסחר

רמא. מותר לפתוח כרגיל חנות מוצרי מזון שאינו מתקיים כגון לחם, חלב וירקות, ומותר למכור בחנות זו אף מוצרים המתקיימים לזמן רב, ומותר לקנותם רק לצורך המועד.

רמב. אסור לפתוח חנות משחקים, אופניים, תכשיטים ובגדים בצורה רגילה, אלא רק בשינוי כגון, שאם יש שתי דלתות – יפתח רק דלת אחת, ואם יש דלת אחת – יפתח רק את חלקה.

רמג. מותר לקנות משחקים, אופניים, תכשיטים ובגדים לצורך המועד, אך אם החנות אינה פתוחה כדין כאמור לעיל – אסור לקנות בה, אלא יש לקנות במכירות ביתיות או בחנויות מזון המוכרות גם את המוצרים הנ"ל.

רמד. כמו כן מותר לקנות מוצרים [אפי' שלא לצורך המועד] אם הם **במבצעים מיוחדים** שלא יחזרו על עצמם לאחר חול המועד, ודווקא בחנויות הפתוחות כדין כנ"ל.

שו"ת בדיני אבל בחול המועד סוכות ⁹⁶

רמה. שאלה: כיצד נוהג אבל בהקפות שבהושענות.

תשובה: בני ספרד נהגו שהאבל מקיף כרגיל, אך לדעת הרמ"א אבל אינו מקיף [ובהושענא רבא, יש סוברים שאבל מקיף (סידור היעב"ץ)], ויש הסוברים שיכול להקיף. ונכון שהאבל יחזיק את ספר התורה בזמן אמירת ההושענות כפי הנהוג.

רמו. שאלה: האם אבל יכול ללכת לשמחת בית השואבה.

תשובה: באמירת המזמורים – אין שום מניעה מלהשתתף. ובזמן הריקודים והנגינות – אם הולך בשביל ילדיו, מותר להיות שם מבלי לרקוד [ויש מקילים בכל אופן להשתתף מבלי לרקוד, וצ"ע].

רמז. שאלה: האם מותר לאבל להדליק מוזיקה חול המועד.

נחשבים שדרך בני אדם לכבסם תדיר]. ופעמים שיש לדון משום כבוד הבריות.

⁹⁵ **שאלה: האם מותר להוסיף בגדי גדולים לתוך מכונת כביסה של בגדי קטנים.**

תשובה: אסור להוסיף בגדי גדולים למכונת הכביסה.

מקור: כיון שאיסור הכיבוס אינו מחמת איסור מלאכה, אלא כדי שלא יכנס לרגל כשהוא מנוול (מו"ק יד. תוד"ה ושאר, ותוד"ה ומנודה), לכן לא שייך בזה היתר של ריבוי בשיעורים. אך אם בגדי הגדולים אינם ראויים ללבישה, מותר לכבסם וכדלעיל.

⁹⁶ לטעמי הדינים, ראה אזהרה לשמך גיליון סוכות חלק ב – נדונים.

קריאת משנה תורה, ואמירת תהלים

רנד. יש הנוהגים לקרוא בליל הושענא רבא את **חומש דברים** עפ"י האריז"ל¹⁰⁰, וכך נוהגים בקהילות החסידים והספרדים.

רנה. קריאה זו קוראים מתוך חומש או מתוך ספר תורה שלא בציבור, והמקילים לקרוא מתוך ספר תורה בציבור, יש מקור למנהגם¹⁰¹.

רנו. בקריאה זו אין את האיסור **לצאת מבית הכנסת** באמצע הקריאה (עי' או"ח סי' קמו), כיון שהוא רק מנהג.

רנז. אמירת תהלים לפני חצות בליל הושענא רבא: טוב שלא לומר מקרא בלילה [ואפי' לא בליל הו"ר, וראה הערה¹⁰². אמנם השנה, שליל הו"ר חל בליל שישי, אפשר לומר (כמבואר בהערה הנ"ל)], אך משנה תורה אומרים לפני חצות (כיון שזהו הזמן של התיקון בלילה זה). ולאחר חצות אומרים תהלים¹⁰³.

רנח. אדם שביכולתו להיות ער רק בחלק מהלילה, עדיף שיהיה בתחילת הלילה עד חצות, מפני שאז עיקר הדין¹⁰⁴.

תפילת הושענא רבא

רנט. ביום הושענא רבא משכימין לבית הכנסת¹⁰⁵.

רס. האשכנזים נוהגים לומר פסוקי דזמרה כבכל שבת ויו"ט, אלא שמוסיפים 'מזמור לתודה' ולא אומרים 'נשמת'.

רסא. נוהגים **להתיר את אגד הלולב** בהו"ר. יש הנוהגים להתירו קודם נטילת הלולב ויש הנוהגים לאחר הנטילה קודם הלל, ויש הנוהגים לאחר הלל קודם הושענות, ומי שאין לו מנהג יסיר את הטבעות לאחר הנטילה לפני אמירת הלל.

נטילת ערבה

רסב. ביום הו"ר נהגו ליטול ערבה, ואף שמן הדין די בערבה אחת נהגו ליטול ה' **ערבות** עפ"י האריז"ל.

רסג. נוהגים לקשור את חמש הערבות יחד, ויותר טוב לקושרן בגבעול ערבה שלא השתמשו בה לנטילת לולב, ומי שאין לו גבעול ערבה יכול לאגוד בעלי לולב שלא השתמשו בו או בגומייה, אך אז יש להיזהר לאחוז בערבות ולא באגד ע"מ שלא תהא חציצה.

תשובה: אסור, אבל מותר להשמיע שירים בבית, אם האבל אינו מתכוון להקשיב וליהנות מהשירים (יו"ד סי' שצא, או"ח סי' תרס).

רמח. שאלה: האם אבל רוקד עם הספר תורה בשמחת תורה.

תשובה: אינו רוקד כרגיל, אבל עושה הקפה אחת עם הספר תורה.

רמט. שאלה: האם אבל בתוך שבעה יכול לעלות לתורה בסוכות ובשמחת תורה.

תשובה: אבל בתוך שבעה, לכתחילה אינו עולה לתורה בחג להצטרף למנין הקרואים המחוייבים [ונראה שאין מניעה לעלות מעבר לקרואים המחוייבים] (סי' תקמח ס"ק טז), אך בשמחת תורה עולה (פת"ש יו"ד סי' שצט סק"א, וטעמו שכיון שכולם עולים, אם לא יעלה הוי אבלות בפרהסיא. ולפי זה במקומות שלא כולם עולים, לא יעלה. אמנם מעבר לשבעה קרואים המחוייבים, יכול לעלות, וכנ"ל).

דינים כלליים הנוגעים לג' רגלים

רנ. עלייה לרגל בזמן הזה: בזמן הזה אין חובה ללכת לכותל בג' הרגלים, אולם רבים נהגו ללכת⁹⁷.

המנהג הוא ללכת **לכותל**, אך אין צריך לראות את פני העזרה. המנהג הוא ללכת במשך ימי הפסח או ימי הסוכות או בחג השבועות וששת הימים שלאחריו [ורק בחג השבועות אפשר להשלים בימים שלאחריו, אך לא בימים שלאחר פסח וסוכות].

בשבת, יו"ט וחול המועד - אין קורעים **בכותל המערבי**.

רנא. הקבלת פני רבו ברגל: דין זה אינו נוהג בזמננו⁹⁸.

רנב. דין הקזת דם בערב הרגל, דין רגל מבטל אבילות, ודיני יו"ט שני של גלויות - התבארו בהרחבה באזמרה לשמך פסח ב.

הושענא רבא

טבילה בהושענא רבא

רנג. המדקדקים טובלים לפני עלות השחר, וטוב יותר לטבול מערב הו"ר כדי שילמד כל הלילה בקדושה⁹⁹.

⁹⁷ מדרש שיר השירים רבה (א, טו, וכן ח, ח), ר"ן תענית דף י (ב). מדפה"ר ד"ה ואיכא, שו"ת תשב"ץ (ח"ג סי' רא), כפתור ופרח (פ"ו), מהרלב"ח (סמיכת זקנים, קונטרס ג), שו"ת מהרי"ט (ח"א סי' קלד) ⁹⁸ נוב"י תניינא, או"ח סי' צד, וראה בהרחבה באזמרה לשמך - חג השבועות.

⁹⁹ רמ"א סי' תרסד ס"א, משנ"ב סק"ח, כה"ח ס"ק כב.

¹⁰⁰ עי' בכור"י סי' תרסד ס"ק ד, וכה"ח שם סק"ג, ועי' עוד באבודרהם סדר תפילות סוכות, שבולי הלקט סי' שעא

¹⁰¹ עי' שו"ת משיב דבר סי' טז, שו"ת תורת רפאל סי' ב, נמוקי או"ח סי' תרסט ס"ק ב

¹⁰² שעה"צ ריש סי' רלח, ואפי' בלילות חוה"מ והו"ר, אך בליל שישי וליל שבת ויו"ט אומרים.

¹⁰³ שער הכוונות (פ' ואתחנן, הובא בכה"ח סי' תרסד ס"ק ג-ד, וע"ש עוד מה נוהגים לומר), ביכורי יעקב (סי' תרסד ס"ק ד), ועי' שו"ת לבושי מרדכי (תניינא סי' קפ). **יש הנוהגים לקרוא תהלים אף לפני חצות.** מנהג אמירת התהלים מוזכר גם ביסוד ושורש העבודה (שער יא פט"ו) ובסידור היעב"ץ.

¹⁰⁴ כה"ח שם.

¹⁰⁵ והוא אחד מחמש השכמות (עי' שע"ת סי' תרסד)

רסד. ניתן להשתמש בב' הערבות של הלולב ולקיים בהן את דין נטילת הערבה (סי' תרס"ד ס"ו ומשנ"ב שם), אך לדעת האריז"ל יש לייחד ערבות נפרדות (כה"ח שם ס"ק מב).

רסה. אף שמן הדין מותר שכמה אנשים שונים יחבטו את אותן הערבות כמה פעמים, **נהגו שכל אחד יחבט ערבות המיוחדות לו**, ומי שאין לו אפשרות יקל כעיקר הדין.

רסו. אף נשים חובטות ערבה [אך בנות ספרד לא נהגו], ואף נהגו לחבט עבור תינוק בן יומו, אך אין צריך לחבט עבור עוברים.

רסז. המתפלל ביחידות יעשה הקפות בביתו ע"י שיניח ספר קודש על כיסא ויסתובב סביבו ז' הקפות.

רסת. יש נוהגים להניח הערבות מעל הארון קודש, ואין איסור בדבר משום שלב ב"ד מתנה עליהם¹⁰⁶.

סעודה בהושענא רבא

רסט. רבים נהגו להוסיף בהו"ר מאכלים נוספים [מעבר למה שאוכלים בחוה"מ] כמו בסעודת יו"ט¹⁰⁷.

רע. יש הנוהגים לאכול לביבות ממולאות בשר הנקראות 'קרעפלאך', ויש מקור למנהגם.

רעא. לכתחילה יש לאכול [ועכ"פ להתחיל] סעודת הו"ר לפני חצות. אם לא הספיק, אפשר לאכול [ועכ"פ להתחיל] עד שעה עשירית. לאחר מ"כ – מצוה שלא יאכל שיעור קביעות סעודה [דהיינו כרגילותו בחול], אלא רק מעט יותר מכביצה פת, כדי שיאכל בלילה לתאבון¹⁰⁸.

שמחת תורה

ערב שמחת תורה

רעב. בערב שמחת תורה – מותר לשטוף את הבית כרגיל, וכן מותר להבריש כובע ולצחצח נעליים. כמו כן מותר לגהץ בגדים [א"כ יש מנהג אחר], אך אסור ליצור קפלים חדשים. כל הנ"ל מותר בכל ימי חוה"מ.

רעג. מי שנטל ציפורניו בערב סוכות [או אפי' בערב שבת שלפני סוכות, בשנים שסוכות חל ביום ב'] יכול ליטול ציפורניו בחוה"מ. מי שלא נטל ציפורניו בערב סוכות, אם רגיל ליטול ציפורניו בכל ערב שבת, יכול ליטול ציפורניו בערב שבת חוה"מ עם כלי, אף לבני אשכנז, אבל לא בערב

¹⁰⁶ עי' או"ח סי' קנד, שו"ת מהרש"ם ח"ד סי' נז. וראה מנהגים נוספים בסוף הלכות שמח"ת.

¹⁰⁷ עי' מנורת המאור, ביאור הגר"א וערוך השולחן סי' תרסד.

¹⁰⁸ רמ"א סי' רמט ס"ב, משנ"ב שם ס"ק יג, סי' תרסח ס"ק א, סי' תרצה ס"ק י, א"א לגאון מבוטשאטש סי' רמט, אולם עי' ערוה"ש שם ס"ז

¹⁰⁹ ומי שקשה לו לטבול, יכול לסמוך על השיטות שבזה"ז אין חיוב לטהר עצמו ברגל (עי' שאג"א סי' סז, שע"ת סי' תקטט). ואם רוצה,

שמחת תורה [ספרדים וקטנים מבני אשכנז מותרים לקצוץ בכל חוה"מ].

רעד. יש להיזהר להוציא קודם כניסת החג את כל המוקצה שהכניס לבגדיו במשך ימי חול המועד.

רעה. יש לטבול בערב החג אחר חצות¹⁰⁹, ואפשר להקדים הטבילה אף שעה קודם חצות (חמדת ימים ח"ג פ"ז שמיני עצרת אות ה, שכיוון שרגל בפ"ע הוא, דינו כשאר רגלים לעניין זה, ואף ראוי להחמיר בו יותר עיי"ש. ואם טבל בהו"ר, אף שמדין "לטהר עצמו ברגל" אינו צריך לטבול שוב, אך עפ"י הקבלה יש עניין שיטבול שוב בערב שמח"ת).

רעו. בחורים שמגיעים לישיבה בערב שמחת תורה והם עייפים כי היו נייעורים בליל הושענא רבא – אסור להם לישון מחוץ לסוכה ואין זה נחשב מצטער, כי בעשיית הסוכה אין פטור מצטער (עי' לעיל בדיני מצטער). אמנם אם יש בישיבה סוכה שיש בה מספיק מקום, אך אי אפשר לישון בה מחמת הרעש – פטורים מסוכה.

רעז. פרידה מהסוכה: יש נוהגים שבפרידה מהסוכה אומרים "יהי רצון שנזכה לישב בסוכה של לויתן" [ויש בזה נוסחים שונים]. לא צריך לאכול בזמן הפרידה [אמנם יש נוהגים לאכול, ואין לכך מקור קדום. כמובן שדיני הסוכה ממשיכים אף לאחר הפרידה, ואם רוצה לאכול, יאכל בסוכה, כמבואר להלן סע' רעט]. נהגו בני עלייה לנשק את הסוכה ביציאתם ממנה (ראה משנ"ב סי' תעז).

הדלקת נרות, 'שהחיינו' ו'שלוש עליכם'

רעת. דיני הדלקת נרות יו"ט שחל בשבת, ואמירת 'שלוש עליכם' בו – התבארו לעיל בעמ' יא-יב.

ישיבה בסוכה בשמחת תורה

רעט. עד צאת הכוכבים של ליל שמחת תורה אסור לאכול מחוץ לסוכה.

רפ. יש לפרק את הסוכה רק לאחר שמחת תורה, וכן אין לסגור את הגג שמעל הסוכה עד לאחר שמח"ת.

אמנם אם יש חשש לגשמים בשמחת תורה – יכול לפרק את הסוכה בערב שמח"ת לאחר מנחה קטנה [ונכון שיעשה זאת קרוב יותר לשקיעה], וכן לסגור את הגג ולהוריד הקישוטים¹¹⁰.

ירחץ בט' קבין (דיני הרחיצה יתבארו בשלוחה 54 בקו בית ההוראה).
¹¹⁰ בגמ' (סוכה מח) ובשו"ע (סי' תרסו) נאמר שלא יסתור אדם סוכתו בחג, ונאמרו בדבר ג' טעמים:

רש"י כתב שהוא משום שחובה לאכול בסוכה, וייתכן שיצטרך לאכול. הר"ן כתב שהוא משום שכתוב 'בסוכות תשבו שבעה ימים', ומזה

כמו כן **השוכרים דירה לסוכות**, וצריכים לעזוב מיד בצאת שמח"ת, יכולים לפרק הסוכה בערב שמח"ת, וכנ"ל.

רפא. אסור לאכול או לישון בשמחת תורה בסוכה (משום דנראה כמוסיף). והרוצה לאכול או לישון בסוכה, **יוריד לאחר שעת מנחה קטנה** [ונכון שיעשה זאת קרוב יותר לשקיעה] **סכך בשיעור 40 ס"מ על 40 ס"מ**, ואם אינו יכול להוריד או ששכח - יכניס סירים ריקים לסוכה, וכן יכול לסגור את הגג.

שנים מקרא ואחד תרגום

רפב. ממנחה של שבת פרשת האזינו יוצאים יד"ח שמו"ת של 'וזאת הברכה', אך לכתחילה נח' הפוסקים האם זמן הקריאה הוא מליל הושענא רבא או מליל שמח"ת (משנ"ב סי' רפה ס"ק כט, סי' תרסט ס"ק ד, ואפשר לסמוך על הפוסקים הסוברים שזמן הקריאה הוא מליל הו"ר). ועפ"י הקבלה לכתחילה יש לקרוא בהושענא רבא ביום, עד כניסת החג (בא"ח שנה א וזאת הברכה, סע' טו, כה"ח סי' תרסט ס"ק ט).

רפג. סוף זמן קריאת השמו"ת הוא עד שגומרים לקרוא בתורה את 'וזאת הברכה'.

רפד. ניתן לקרוא שמו"ת של פרשת בראשית לאחר שהציבור קרא את פרשת בראשית.

קידוש לפני קריאת התורה

רפה. ישנם רבים שעושים קידוש לפני קריאת התורה, ויש יסוד לזה¹¹¹.

מדיני התפילה וההקפות

רפו. אם בתפילה או בקידוש של שמחת תורה טעה ואמר "יום חג הסוכות הזה": אם נזכר לפני שסיים את הברכה - יחזור ל"ותתן לנו" וימשיך משם, ואם סיים את הברכה - אינו חוזר (סי' תרסט ס"ק ב).

רפז. בזמן ההקפות יש לעמוד, והחלשים שמקילים לשבת יש להם על מה לסמוך¹¹².

רפת. אבל אינו רוקד כרגיל בשמחת תורה, אלא הוא עושה הקפה אחת עם הספר תורה¹¹³.

רפט. אומרים יזכור בשמח"ת [אף כשחל בשבת] אף ביחידות [ובני ספרד לא אומרים יזכור כלל].

דיני קריאת התורה והעליות בשמחת תורה

רצ. לאחר ההקפות [ביום ובליל שמח"ת], מחזירים את ספרי התורה לארון, ומשאירים בחוץ את הספרים בהם קוראים, והחזן אומר "שמע ישראל" וכו', כנהוג.

רצא. יש מנהגים חלוקים בעניין אמירת "ברוך שמה" (יש נוהגים שלא לאומרו, מפני שאין כאן הוצאת ס"ת מהארון), ובמקום שאין מנהג ברור, יאמרו (עיי"ע סי' קלד ס"ק יג).

וכן יש מנהגים בעניין אמירת י"ג מידות ורבש"ע, ובמקום שאין מנהג, יאמרו [אמנם בשנים שחל בשבת, בלא"ה המנהג הנפוץ שלא לאומרו].

רצב. השנה ששמחת תורה חל בשבת, יש לקרוא בתחילה ז' קוראים עד עליית שביעי "ויעל משה", ע"י שמחלק את העלייה הראשונה לשניים, כהן קורא עד "ישא מדברותיך", ולוי קורא משם עד "ועזר מצריו תהיה", וכן הלאה, ושביעי קורא מ"מעונה" עד "ויעל משה".

ולאחמ"כ חוזרים וקוראים שוב מתחילת "וזאת הברכה" עד "ולדן" כבכל שנה, ואז קוראים לכל הנערים מ"ולדן" עד "מעונה", ולחתן תורה מ"מעונה" עד הסוף.

רצג. כשמוסיפים עליות עבור האחרונים שעדיין לא עלו, לא צריך להתחיל מתחילת "וזאת הברכה", אלא אפשר להתחיל מתחילת אחת העליות. וכגון אם נשאר אדם אחד [חוץ מ"כל הנערים"], יתחילו לקרוא לו מעליית רביעי, אם נשארו שניים, משלישי, וכן הלאה.

רצד. אין להעלות אבא ובן ברצף, אף בעליות שמוסיפים בשמח"ת. אולם אפשר להעלות אחד לחתן תורה והשני לחתן בראשית, ויש להקל אף בס"ת אחד.

רצה. אם בקריאות הנוספות נשאר רק כהן אחד והשאר ישראלים, או שנשאר רק לוי אחד והשאר ישראלים [ואין עוד כהנים ולויים אפי' קטנים] - בשעת הדחק אפשר לקרוא לישראל מיד לאחר הכהן או הלוי, אך יותר נכון שלא לקרוא לכהן או ללוי כלל אלא רק לישראלים.

סי' א שמתיר.

¹¹² משום שיש לדון להקל לשבת מפני שיש מחיצה של בני אדם העומדים סביב לרוקדים וחוצצים בין היושב לבין הספר תורה, וכן מטעם שבזמן ההקפות זהו מקומו של הס"ת (עי' יו"ד סי' רמב סע' טז), ומטעמים נוספים.

עי' ערוך השולחן (יו"ד סי' רפב, ה) משנ"ב (סי' קמו ס"ק יז), שעה"צ (שם ס"ק יח).

¹¹³ לטעמי הדין, ראה אזמרה לשמך גיליון סוכות חלק ב - נדונים.

נלמד שצריך שתהא לו סוכה כל שבעה. המאירי כתב שהוא משום ביזוי מצווה ופריקת עול.

מעבר לטעמים אלו, יש בפירוק הסוכה איסור משום 'סותר' שלא לצורך המועד [ועי' מאמר מרדכי ובה"ל סי' תרלז, ויל"ע בדבריהם]. אמנם איסור 'סותר' לא נאמר לצורך דבר האבד.

¹¹¹ בשו"ת שאילת יעב"ץ ח"א סי' מ אוסר, ובשו"ת חת"ס או"ח סי' סט נראה שמותר, וע"ע בשו"ת קרן לדוד סי' פט, שו"ת מחנה אברהם סי' מד, שו"ת לבושי מרדכי מהדו"ת סי' צט-ק, ובשו"ת משנה שכיר ח"א

טעה ולא אמר "משיב הרוח"

שח. אדם שטעה בימות הגשמים, ובמקום לומר "משיב הרוח ומוריד הגשם" אמר "מוריד הטל", **אינו צריך לחזור על הברכה או על התפילה**, מפני שהזכרה זו אינה מעכבת.

אמנם אם שם לב לטעותו כשהוא עדיין בברכת "אתה גיבור", עליו לומר "משיב הרוח ומוריד הגשם", וכדלקמן:

[א] אם נזכר באמצע הברכה, **לפני שאמר 'ונאמן אתה להחיות וכו''** - יאמר "משיב הרוח ומוריד הגשם" בסיום העניין וימשיך מהיכן שהפסיק.

לדוגמה: אם נזכר לאחר המילים "מכלכל חיים", יסיים את העניין ויאמר "מכלכל חיים בחסד, משיב הרוח ומוריד הגשם", וימשיך "מחיה מתים ברחמים רבים וכו'" [ואל יאמר: מכלכל חיים, משיב הרוח ומוריד הגשם, בחסד, אלא יסיים את העניין, וכאמור].

[ב] אם נזכר **לאחר שהתחיל לומר 'ונאמן אתה'**, לפני שאמר את שם השם שבחתימת הברכה - יאמר "משיב הרוח ומוריד הגשם", ויחזור 'ונאמן אתה וכו'.

[ג] אמר 'ברוך אתה השם...'- כיון שאמר את שם השם, ממשיך כדרכו ואינו חוזר (והעצה הידועה לסיים 'למדני חוקיך' אינה נכונה במקרה זה, שכיון שמדינא אינו צריך לחזור, אמירת "למדני חוקיך" מהווה הפסק, ולכן אין לאומרה).

הבדלה במוצאי שבת יו"ט

שט. מבדילים כרגיל בכל מוצ"ש על יין, בשמים ונר.

ד' המינים, הסכך והדפנות לאחר החג

שי. טוב לשמור את הלולב ומינוי ולשורפם בשריפת חמץ. ובמקום הצורך אפשר להשליכם לאשפה בתוך שקית¹¹⁴.

שיא. אופן אחסון הסכך: ירססו את הסכך בחומר הדברה ארוך טווח [כגון K2000], ולהמתין עד שיתייבש לגמרי, ולאחמ"כ יאחסנו באריזה אטומה לחלוטין במקום יבש. יש לבדוק את הסכך כל שנה (המלצות הרב מ.ו. שליט"א).

שיב. השלכת סכך ודפנות אחרי החג - אין לזרוק את הסכך והדפנות במקום שיפסעו עליהם, ואפילו אינו מקום אשפה. יש לזרקם במקום פתוח שלא עוברים שם, ויש ערים שהסכך נאסף ע"י העיריה בנפרד. במקום שלא עושים כן, יש להקל לזרוק את הסכך והדפנות כשהם עטופים בניילון לאשפה.

רצו. כהן או לוי יכולים להיות 'חתן תורה' ו'חתן בראשית', כמו כן מותר ששלושה כהנים או לויים יהיו 'חתן תורה' 'חתן בראשית' ומפטיה.

רצז. אם יש רק כהן אחד ורוצים להעלותו גם ל'חתן תורה' או ל'חתן בראשית', מותר שיעלה פעמיים.

רצח. אם יש הרבה כהנים ולויים, יעלו לתורה כהן, לוי, ישראל, כהן, לוי, ישראל, וחוזר חלילה.

רצט. **ברכות התורה בעליית כל הנערים:** אף שיש נוהגים שהילדים מברכים עם העולה, נכון יותר שרק העולה יברך והם יצאו בברכתו. לאחר הברכה האחרונה, העולה אומר עם הילדים "המלאך הגואל" (משנ"ב סי' תרס"ט ס"ק יב-יד).

ש. העולה לתורה אינו אומר "**חזק חזק ונתחזק**" משום הפסק.

שא. נוהגים שהעולה לתורה בפרשת בראשית אומר "**ויהי ערב ויהי בוקר וכו'**" עם הציבור לפני הבעל קורא [ולא חוזר ואומר שוב עם הבעל קורא].

תפילת מוסף, ואמירת "משיב הרוח"

שב. דין הטועה בתפילות ג' רגלים ובמוסף ביו"ט שחל בשבת, התבאר לעיל עמ' כט.

שג. אם אין כהנים אין אומרים "**ותערב**" [ואם התחילו אין מפסיקין], אך אם יש כהן אחד, אומרים (עיין שו"ת מהר"מ לובלין סי' ל, מג"א סי' קכח ס"ק עד, אמנם עי' לשון המשנ"ב שם ס"ק קעג).

שד. בברכת כהנים במוסף יו"ט **שחל בשבת**, הציבור אינו אומר את התפילה שלפני "שלום", והכהנים אינם מנגנים.

שה. המנהג הנפוץ לומר **תפילת גשם** לפני שהציבור מתחילים מוסף.

שו. יחיד המתפלל בביתו, לא יתפלל מוסף עד שעה שהציבור מתפלל מוסף. אם אינו רגיל להתפלל בבית כנסת מסוים, אזי די שבאחד מבתי הכנסיות בעירו כבר הזכירו "משיב הרוח", כדי שיאמר "משיב הרוח". אך אם רגיל להתפלל בבית כנסת מסוים, הולך אחר בית הכנסת זה (וראה עוד באמרה לשמך פסח ב).

שז. אשה המתפללת בביתה, אף אם בעלה כבר התפלל מוסף - אומרת בשחרית "מוריד הטל". ובמוסף - אם באחד מבתי הכנסיות בעיר כבר התפללו מוסף, אומרת "משיב הרוח" (וראה עוד באמרה לשמך פסח ב).

¹¹⁴ ישנם **מנהגים נוספים בעניין ד' המינים והערבות החבוטות לאחר החג**, ונביא מקצתם:

יש השומרים את ההושענות אצלם בבית, והוא סגולה לשמירה ולזש"ק.

יש השומרים אף את הלולב ומינוי, ואף הוא סגולה לשמירה (עי' חיד"א

שהוכיח כן מהירושלמי שבת פ"ב ה"ו).
יש השומרים את האתרוג ועושים ממנו ריבה לטו' בשבת, ויש המשתמשים בו כסגולה ללידה קלה.
יש המשתמשים בהדס כבשמים בכל מוצ"ש [ויקפיד לבדוק אם עדיין יש בו ריח לאחר זמן].

הלכות ארבעת המינים

הגמ' (סוכה לה.) דורשת מהפס' "ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר כפת תמרים וענף עץ עבת וערבי נחל ושמחתם לפני השם אלוהיכם שבעת ימים" (ויקרא כג, מ) שפרי עץ הדר הוא האתרוג, שטעם עצו ופריו שווה, כפות תמרים הוא הלולב הגדל בדקל התמרים, ענף עץ עבות הוא ההדס, וערבי נחל אלו הערבות ממין הגדל בנחל.

ובגמרא (שם מא.) למדו עוד מפס' זה, שמהתורה, החיוב ליטול ד' מינים שבעה ימים, הוא רק במקדש, כפי שנאמר "ושמחתם לפני השם אלוהיכם שבעת ימים", אך מחוץ למקדש אין חובה ליטולם אלא ביום הראשון, כפי שנאמר "ולקחתם לכם ביום הראשון", אולם רבנן חייבו ליטול המינים אף מחוץ למקדש כל שבעת ימי החג משום זכר למקדש.

וכתבו הראשונים שכיון שחיוב נטילת ארבעת המינים בכל שבעת ימי החג אינו אלא מדרבנן, משום כך יש להקל בחלק מהפסולים שנאמרו בארבעת המינים שלא יפסלו בחיוב זה שאינו אלא מדרבנן, וכגון פסול שאול, הפוסל משום ש"אינו לכם", שלא יפסול בשאר הימים, משום שאין צורך שיהיו המינים שלו.

ולעניין פסול חסרון הדר - נחלקו הראשונים אם יש להקל בו בשאר הימים, יש אומרים שאינו פוסל אלא ביום הראשון אבל בשאר ימים כשר, ויש אומרים שהדר פוסל אף בשאר ימים, והקלו רק בפסול חסר שסוברים שפסולו משום שאינו לקיחה תמה, ופסול זה אינו אלא ביום הראשון¹¹⁵. ולהלכה דעת השלחן ערוך שפסולי הדר אינם פוסלים אלא ביום

¹¹⁵ ושורש מחלוקתם בביאור דברי הגמרא (סוכה לו ע"א) רב חנינא מטביל באתרוג ונפיק ביה, והיינו שאף שהיה נחסר היה נוטל, וביארה הגמרא שהמדובר בשאר ימי החג שאין חובת הנטילה אלא מדרבנן, ולקיום חובה זו כשר אף אתרוג חסר, ולמדו מזה הרמב"ם (לולב פ"ח ה"ט) והגאונים (הובאו בבית יוסף סימן תרמט) והר"ן (סוכה טו ע"ב) שכל פסולי האתרוג הפסולים משום חסרון הדר אינם פוסלים אלא בחובת הדאורייתא שביום הראשון, אבל בשאר ימי החג כשרים, שדעתם שאין פסול אלא משום הדר וגם חסר אינו פסול אלא משום הדר, ואולם דעת התוספות (סוכה כט ע"ב) והרא"ש שבכל שבעת ימי החג פוסל חסרון הדר, והטעם שאתרוג החסר כשר בשאר ימים הוא משום שהחסר אין בו חסרון הדר ואין פסולו ביום הראשון אלא משום שאין זה לקיחה תמה, ומהכתוב 'ולקחתם לכם' למדים שצריך שתהיה לקיחה תמה, ומטעם זה ביום הראשון פסול שאין מתקיים לשון הכתוב, אבל בשאר הימים כשרה אף לקיחה שאינה תמה, אמנם דבר שפסול משום חסרון ההדר פסול אף בכל ימי החג.

¹¹⁶ רבי עקיבא איגר (בכתבים שבסוף הדרוש וחידוש, במכתב לר' שלמה זלמן מק"ק גלונא).

¹¹⁷ וראה לעניין פסול חסר בסעיפים ז - ח, לעניין פסול שינוי מראה בסעיף כד, ולעניין נקטם ראש הלולב בהקדמה לדיני נקטם ראש הלולב.

¹¹⁸ והדרך למדוד את השיעור היא בהכנסת האתרוג למים, ואם מחמת האתרוג יצאו מים בכמות של 100 סמ"ק האתרוג כשר [ומכיוון

הראשון, ודעת הרמ"א שחסרון הדר פוסל אף בשאר הימים.

ובפוסקים¹¹⁶ כתבו לחלק בין פסול חסרון הדר לפסול חסרון לקיחה תמה, שפסול חסרון הדר אם אינו ניכר לעין אלא רק בהתבוננות אינו פוסל כלל שאינו מחסר בהידור, אולם פסול חסרון לקיחה תמה פוסל גם אם אינו ניכר אלא בהתבוננות, שסוף סוף חסר הוא ואינה לקיחה תמה¹¹⁷.

דיני ארבעת המינים בשנה זו

השנה, שיו"ט ראשון של סוכות חל בשבת, לדעת השו"ע כל הפסולים - כשרים השנה, מלבד אתרוג מורכב, או שאין בו שיעור, או טבל, או הדס לא משולש.

ואף לדעת הרמ"א - אתרוג חסר, ניקב, נקלף, נפל העוקץ, ובלולב - נחלקה התיומת [עלה אמצעי פתוח] - כל אלו מעיקר הדין כשרים השנה [אמנם יש מקום להדר בכך ובפרט בעלה אמצעי פתוח בלולב].

אמנם באתרוג - בלעטלך, שינוי מראה, [נקודות שחורות באתרוג], ניטל הפיטם, יבש, מורכב, טבל וערלה, ובלולב - נקטם ראשו, יבש, הימנך - בכל אלו יש להחמיר שפסולים כל שבעה, ואף השנה יש לדקדק אחריהם.

דיני האתרוג

א. שיעור גודלו של אתרוג מכביצה ומעלה, שהוא נפח 100 סמ"ק [וראה בהערה מהו אופן המדידה]¹¹⁸, ובשאר ימים אפשר להקל בשעת הדחק לברך על אתרוג שיש בו יותר מ-57 סמ"ק¹¹⁹.

שמשקלו הסגולי של האתרוג נמוך ממשקל המים, די במשקל של כ-90 גרם אתרוג, כדי שיהיה בו 100 סמ"ק. אולם נכון ליטול שיעור גדול יותר מזה ולכל הפחות 110 סמ"ק [ובמשקל - משקלו 100 גרם, ויש מקפידים לקחת במשקל 110 גרם בכדי לצאת מכל חשש], משום שעד התקדש החג מתמעט קצת משיעורו ויש לחשוש שיחסר. ואם נחסר שיעורו והצטמצם לפחות מהשיעור הראוי במהלך ימי החג, לדעת המשנה ברורה (ביאור הלכה סימן תרמח ד"ה פסול) אין לברך עליו, ולדעת החזון איש (סימן קמח סק"ח) יכול לברך עליו שאין הצורך בשיעור גודל כביצה אלא כדי שיהיה בו גמר פרי, וזה כבר גמר פרי. וכן מבואר מדברי רבי עקיבא איגר (סימן תרמט ס"ו).

¹¹⁹ השיעור הגדול של 100 סמ"ק הוא שיעור חזון איש, ובמשנה ברורה (סימן תפ"א סק"א) מבואר שלעניין מצוות דאורייתא יש להקפיד לשער כפי השיעור הגדול, ומטעם זה ביום הראשון יש להקפיד שיהיה באתרוג שיעור זה, אמנם גם בשאר ימי החג יש להקפיד על שיעור זה, כפי שכתב המשנה ברורה (שם סק"ב) שאמנם לעניין מצוות דרבנן אפשר לשער כפי השיעור הקטן [ע"י ביאור הלכה סי' רעא סע' יג], אבל במקום שמברך עליהם יש להחמיר לשער כפי השיעור הגדול משום חשש ברכה לבטלה. ומטעם זה יש לקנות אתרוג שיש בו לכל הפחות שיעור 100 סמ"ק. ואמנם בשעת הדחק יש מקום להקל לברך על אתרוג שיש בו כביצה אחת (57 סמ"ק) ע"פ החת"ס סי' קפא מובא בבה"ל סי' תרמח ד"ה 'פחות מכביצה', שאם התקטנו הביצים גם האתרוגים נשתנו, עיי"ש.

ב. אתרוג עגול ככדור פסול, ויש אומרים שלפי דעת השלחן ערוך אינו פסול אלא ביום הראשון משום שאינו הדר, אבל בשאר הימים כשר¹²⁰. ולדעת הרמ"א פסול כל שבעה.

חסר

במשנה (סוכה לד:): שנינו 'אתרוג החסר פסול', ונחלקו הפוסקים מה נחשב בכלל חסר, שהנה צורת האתרוג היא שמבחוץ יש לו קליפה דקה שהיא כמין גלד על האתרוג [מדובר בקליפה דקה שקופה כעין ניילון שניתן לקלפה רק אחר הקפאת האתרוג], ולפנים מקליפה זו יש קליפה עבה ירוקה/צהובה [שיש בה טעם חריף], ולפנים ממנה מתחיל בשר האתרוג שהוא בצבע לבן, ובתוך בשר זה נמצאים חדרי הזרע שבהם גרעיני האתרוג, ונחלקו הפוסקים לכמה שיטות: א. כל חסרון בקליפה העבה, אף אם אינו מגיע לבשר הלבן, פסול. ב. רק אם נקלפה כל הקליפה העבה הפנימית עד למקום הבשר הלבן, מחשיבו לחסר ופסול, אפילו שאין חסרון בבשר הלבן עצמו. ג. רק אם נחסר בבשר הלבן שבאתרוג, מחשיבו לחסר ופסול. במקום הצורך יש להקל כשיטה ב' שכל שאין החסרון מגיע עד הבשר הלבן כשר האתרוג¹²¹.

ג. אתרוג החסר פסול ביום הראשון, וכשר בשאר הימים¹²². והשנה, שיום ראשון חל בשבת, אתרוג החסר כשר. אולם כתבו הפוסקים שיש להדר אף בשאר הימים ליטול אתרוג שאינו חסר¹²³.

ד. בשיעור החסרון נחלקו הראשונים, יש הסוברים שאף חסרון כל שהוא פסול, ויש הסוברים שרק שיעור חסרון של

¹²⁰ משנה ברורה (סימן תרמח שער הציון אות סה), ושם הביא שדעת הלבוש שהפסול הוא לפי שאין דרכו להיות כן, ולפי"ז פסול כל שבעה לכו"ע, אך בראשונים (יראים תכב, ומחזור ויטרי שע) מבואר שהחסרון הוא שאינו הדר.

¹²¹ מדברי המשנה ברורה (סימן תרמח ס"ק כד, כה, נג, ובשעה"צ שם אות כז) יש משמעות כשיטה א' שכל שהתקלפה הקליפה העבה אף שאין הקילוף מגיע למקום הבשר הלבן פסול הוא [לדעת הר"ן והרמב"ם שנפסקה הלכה כמותם], ואילו בדברי המטה יהודה (סימן תרמח ס"ק ז) והגרי"ז (יחידושים על סוכה) מבואר כשיטה ב' שרק אם התקלפה כל הקליפה העבה עד הבשר הלבן [ולא עד בכלל] פסול, ואולם דעת החזון איש (סימן קמז סק"א) שלכו"ע אין האתרוג נחשב לחסר אלא כשנחסר מבשרו הלבן, וחסרון בקליפה העבה הירוקה או הצהובה אינו נחשב לחסרון, אלא שאין להקל כשהגיע הנקב למקום הבשר ורואים צבעו הלבן שכן אי אפשר לצמצם וודאי נחסר כבר מהבשר הלבן. ולמעשה אם החסרון אינו מגיע עד מקום הבשר הלבן

איסר [והוא בקוטר 3.3 מ"מ¹²⁴] פסול, ולהלכה אף חסרון משהו פסול.

ה. יש מחמירים (שיטה א' דלעיל) שאף חסרון בקליפתו העבה הירוקה או הצהובה של האתרוג פסול, ויש הסוברים (שיטה ב' דלעיל) ש'חסרון' הוא רק אם נקלפה כל הקליפה העבה עד הבשר הלבן [ואפילו שלא נחסר מהבשר הלבן עצמו], ויש המקילים (שיטה ג' דלעיל) שחסרון הוא רק אם נחסר גם בבשר הלבן עצמו. ובמקום הצורך אפשר להקל כשיטה ב'.

ו. ספק חסר כשר אף ביום הראשון¹²⁵.

ז. חסרון באתרוג אינו פסול אלא כאשר נראה לעין האדם, ואפילו אם נראה רק על ידי התבוננות.

ח. חסרון שאינו נראה לעין רק בעזרת זכוכית מגדלת וכדומה, הרי הוא כשר. אמנם פעמים רבות אפשר לברר בעזרת הזכוכית המגדלת את מיקום החסרון וצורתו, במקום שהחסרון עצמו נראה לעין גם בלי ההגדלה, ובגדר חסרון הפוסל הוא.

ניקב

במשנה (סוכה לד:): שנינו "אתרוג שניקב וחסר כל שהוא פסול", ובגמרא (שם לו.) שנינו "תני עולא בר חנינא ניקב נקב מפולש במשהו ושאינו מפולש בכאיסר", ונחלקו הראשונים בפירוש דברי עולא בר חנינא, יש שפירשו שדבריו אמורים על נקב בלא חסרון, והיינו שאף נקב שאין בו חסרון כלל, מכל מקום אם מפולש הוא פוסל האתרוג, ויש שפירשו שדבריו אמורים על נקב עם חסרון, שנקב שיש בו חסרון מפולש פוסל הוא בכל חסרון שהוא, ואם אינו מפולש אינו פסול אלא כשיש בו חסרון בשיעור איסר. ולהלכה הובאו שתי הדעות בשלחן ערוך וכתב המשנה ברורה שמעיקר הדין יש לפסול אף נקב מפולש שאין בו חסרון, אם לא באדם שאין לו אתרוג אחר.

עוד נחלקו הראשונים בגדר מפולש מה הוא, יש אומרים שמפולש הוא כל שמפולש מעבר אחד של האתרוג

אפשר להקל [במקום הצורך] כשיטה ב', אבל אם מגיע לבשר הלבן אין להקל כלל, שהרי יש לחוש שנחסר מבשר האתרוג עצמו.

¹²² לדעת השלחן ערוך - אף אם חסר פסולו משום שאינו הדר, לדעת השו"ע חסרון בהדר אינו פסול בשאר הימים, ולדעת הרמ"א שהדר פסול כל שבעה, כאן הפסול הוא משום חסרון לקיחה תמה ומטעם זה כשר בשאר הימים (ראה לעיל הערה 115).

¹²³ ביכורי יעקב (סימן תרמט ס"ק לט). וכבר מצינו כן בראב"ד (תמים דעים סימן רלג) ובמאירי (סוכה לו ע"ב).

¹²⁴ ע"פ דברי הש"ך בנקה"כ יו"ד סי' לד, ויש בזה דעות נוספות ואכמ"ל.

¹²⁵ כשודאי לא חסר בו שיעור איסר, וטעם כשרותו משום שספק ספיקא הוא שמא אינו חסר כלל, ואף אם חסר שמא הלכה כדעת הפוסקים שאין חסר פוסל אלא כאיסר. משנה ברורה (שם ס"ק יא).

לעברו השני, ויש אומרים שאף אם אינו מפולש מעבר לעבר כל שהנקב מגיע עד חדרי הזרע נחשב בכלל נקב מפולש הוא. והובאו שתי דעות אלו בשלחן ערוך, וכתב המשנה ברורה שנכון להחמיר שאף נקב עד חדרי הזרע פוסל, ובשעת הדחק אפשר להקל שרק נקב מעבר לעבר פוסל.

ט. ניקב האתרוג, אם הנקב מפולש מצד אל צד פסול האתרוג אף אם אינו חסר בכך כלום [כגון שניקב במחט]¹²⁶, ואף אם הנקב אינו מפולש אלא שמגיע עד חדרי הזרע, יש להחמיר לכתחילה שלא ליטלו, ובשעת הדחק שאינו מוצא אתרוג אחר אפשר להקל בו¹²⁷. **והשנה, כל סוגי ה'ניקב' כשר.**

י. מצוי שיש נקב בראש האתרוג במקום מושב הפיטם, ופעמים שנקב זה מגיע עד חדרי הזרע ופוסל האתרוג, **ואם אין אפשרות לדעת עד היכן מגיע הנקב אין לפוסלו מספק**, שהרי ספק ספיקא הוא שמא אף אם מגיע לחדרי הזרע כל שאין בו חסרון אינו פוסל¹²⁸ [וגם אינו מצוי כ"כ כיום שמגיע הנקב עד חדרי הזרע].

יא. נקבים שנעשו באתרוג בעודו על העץ, אם לא הגלידו הרי האתרוג פסול [משום חסר], ואם הגלידו [בעודו על העץ] – דינם מבואר להלן (סעיף טז) בעניין בלעטלך.

ניקלף

במשנה (סוכה לד:): שנינו שאתרוג שנקלף פסול, ובגמרא (שם לה ע"ב) שנינו "אמר רבא האי אתרוגא דאגליד כאהינא סומקא [שהוא קילוף] כשרה", והקשתה הגמרא והא תנן נקלף פסול, ותירצה "הא בכולה הא במקצתה", והיינו שאם נקלף כולו פסול ואם נקלף מקצתו כשר, ונחלקו הראשונים אם פסול נקלף כולו הוא רק כאשר כולו ממש נקלף אבל אם נשאר משהו מהקליפה כשר הוא, או שמא רק כאשר נשאר כשיעור סלע נחשב שלא נקלף אלא מקצתו וכשר, אבל אם לא נשאר מהקליפה בשיעור סלע פסול.

¹²⁶ שלחן ערוך (סימן תרמח ס"ב) וכפי מסקנת המשנה ברורה שם (סק"ו ובשער הציון אות ה) כדעת המגן אברהם שנקב מפולש פוסל אף כשאין בו חסרון כלל, ודלא כדעת הפרי מגדים בדעת הט"ז.

¹²⁷ בשלחן ערוך (שם ס"ג) הובאו שתי דעות בזה אם נקב שעד חדרי הזרע פוסל, וכתב המשנה ברורה שם (ס"ק יד) שמעיקר הדין יש להחמיר כדעת הפוסקים שאף באופן זה פסול, אבל בשעת הדחק אפשר להקל כדעת המכשירים, ויש להוסיף שבאופן שאין בנקב חסרון כלל, יש לצרף לקולא את דעת הראשונים שאף נקב המפולש מצד לצד אינו פוסל כשאין בו כל חסרון.

¹²⁸ ואמנם אם יכול לבדוק בקל על ידי הכנסת חוט דק וכדומה, ראוי שיבדוק הדבר.

¹²⁹ כאמור לעיל הערה 121 לדעת המשנה ברורה קילוף מעט מהקליפה העבה פוסל לפי דעת הר"ן וכשר לדעת הרא"ש, ואילו

יב. נקלפה קליפת האתרוג החיצונית ביותר ולא נשאר ממנה כלום, פסול, נשאר משהו יש מכשירים, ונכון להחמיר שפסול, ואם נשאר שיעור סלע 3.2 ס"מ כשר. **והשנה, כל סוגי ה'ניקלף' כשר.**

יג. נקלפה קליפת האתרוג העבה הפנימית, התבאר לעיל בעניין חסר (סעיף ה)¹²⁹.

בלעטלך

[לדיני 'בלעטלך' השנה, ראה לעיל עמ' לו - דיני ארבעת המינים בשנה זו]

במשנה (סוכה לד:): שנינו "עלתה בו חזזית פסול", ובגמרא (שם לה:): מבואר שאם היתה החזזית בחוטמו פסול אפילו במשהו, ואם היתה מתחת לחוטמו פסול בשני מקומות. בזמנינו אין החזזית מצויה, אולם מצוים על האתרוגים בלעטלך, ונחלקו הפוסקים בבלטלעך הגבוהים מגובה האתרוג אם דינם כדין החזזית¹³⁰, ונכון להחמיר כדעת הפוסלים, אבל בשעת הדחק אפשר לסמוך על דעת המכשירים, אמנם בבלעטלך שאינם גבוהים מגובה האתרוג לדעת הכל אינם פוסלים אותו¹³¹, וכפי שיבואר לפנינו.

יד. אתרוג שיש בו בלעטלך שאינם גבוהים מגובהו של האתרוג כפי המצוי ברוב האתרוגים, **כשר לכתחילה.**

טו. אתרוג שנמצא בו בלעטלך הגבוהים מגובה האתרוג¹³², אם היו בחוטמו אפילו משהו יש להחמיר לפוסלו, ואם היו מתחת לחוטם, אם היו במקום אחד כשר, ואם היו בשני מקומות - אם היה ברובו [רוב שטח האתרוג או רוב היקפו כפי המבואר להלן לעניין שינוי מראה] פוסלות האתרוג, ולבני ספרד אף כששניהם במקום אחד¹³³ יש להחמיר שפסולו.

טז. מצוי מאד באתרוגים שיש בהם מראה שנראה כעין בלעטלך, אבל הם בעצם נקבים שנעשו באתרוג בעודו על העץ מחמת קוצים ונוצר עליהם גלד, וגלד זה נראה כעין בלעטלך, וכשר הוא [אף כשהם גבוהים]. ובאופן שלא הגליד האתרוג מקוצים אלו, ראה לעיל בעניין ניקב (סעיף יא).

לדעת החיי אדם והחזון איש אין קילוף פוסל במקצתו אלא רק בחסרון בשר האתרוג.

¹³⁰ כתב התרומת הדשן (סימן צט) שבלטלעך אלו אף הגבוהים מהאתרוג אינם בכלל חזזית, ואולם דעת המהרי"ל שאם גבוהים מגובה האתרוג היו בכלל חזזית.

¹³¹ אמנם לשון הפרי מגדים אורח חיים אשל אברהם סוף סימן תרמח – 'אשרי מי שיוכל ליקח אתרוג נאה ונקי מכל', ובחיי אדם כלל קנא' סע' ח – '...לכן הירא את דבר ד' ישתדל לקנות אתרוג בלא חזזית ובהרת'.

¹³² גובה המורגש ולא רק חיספוס בלבד.

¹³³ כשהן פרודים ונחשבים שנים, שאם לא כן הרי זה כבלטעל אחד הכשר לכתחילה מתחת לחוטם.

שינוי מראה

[לדיני 'שינוי מראה' השנה, ראה לעיל עמ' לו - דיני ארבעת המינים בשנה זו]

בגמרא (סוכה לו ע"א) שינוי "אתרוג הכושי הלבן והמנומר פסול", וכתבו הראשונים¹³⁴ שיש ללמוד מזה שאתרוג במראה שחור ולבן פסול כדין חזזית שאם היה ברובו בשתיים או שלשה מקומות פסול, וכן נפסק בשלחן ערוך¹³⁵.

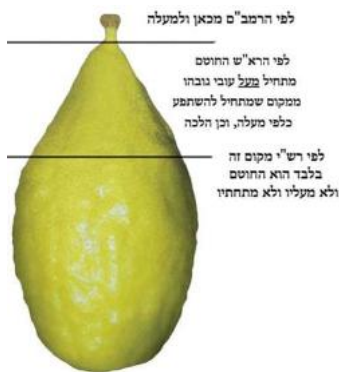
עוד כתבו הראשונים (סוכה לה:): שאם היתה הנקודה השחורה בחוטמו של האתרוג פוסלת אפילו במשהו כדין חזזית¹³⁶, וכן פסק השלחן ערוך¹³⁷.

עוד מצינו בראשונים שנחלקו בדין מנומר פסול אם אף כשמנומר במראות כשרים פסול, כגון המנומר במראה חום, או שרק נימור במראות פסולים כמו השחור וכיוצא בו, בכלל פסול מנומר, והכרעת השלחן ערוך¹³⁸ והגר"א להקל בזה והמשנה ברורה הביא דבריהם, ומכל מקום נשאר בצריך עיון בזה.

ואולם מנומר במראה כשר שהמראות נוצרו על ידי קילוף האתרוג, מבואר מדברי הטור שחמור דינם יותר משאר מנומר במראה כשר¹³⁹, ואין להכשיר האתרוג אלא בשעת הדחק.

יז. אתרוג בצבע ירוק חזק הדומה לעשבי השדה, פסול כיון שלא נגמר גידולו¹⁴⁰, ואם התחיל להצהיב כשר¹⁴¹.

יח. אתרוג בצבעים אדום כהה, שחור, חום כהה הדומה לשחור¹⁴², לבן כקליפת הביצה¹⁴³ - פסול, ופעמים שאף נקודה אחת מצבעים אלו פוסלת ויבואר להלן.

יט. צורת האתרוג היא שיש בראשו חוטם, והחוטם הוא ממקום שמתחיל האתרוג להיות צר בשיפוע עד הפיטמא. ובהגדרת מקום החוטם יש כמה שיטות [ראה בתמונה].

כ. מקום זה של החוטם יש בו חומרא לעניין כמה פסולים שכאשר הם במקום זה פסולים הם בכל שהוא, וכדלהלן:

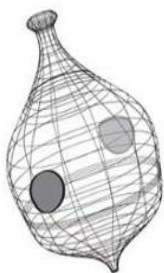
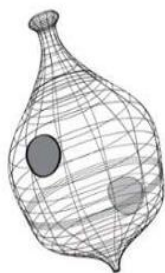
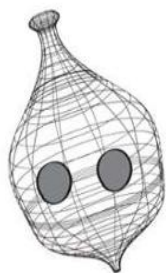
כא. נקודות שחורות פוסלות האתרוג משום שינוי מראה, אולם חלוק הדין בזה **שבחוטם האתרוג אפילו נקודה אחת קטנה פוסלת**, ואילו **מתחת לחוטם רק שתי נקודות פוסלות**.

כב. שתי נקודות הפוסלות אף מתחת לחוטם, לדעת השלחן ערוך¹⁴⁴ בכל אופן הן פוסלות, ולדעת הרמ"א אינן פוסלות אלא כשהן ברובו, ואופן שיעור הרוב נחלקו בו הפוסקים, דעת המשנה ברורה¹⁴⁵ שהוא כשהנקודות משני צדדים באופן שרוב היקף האתרוג יש בו שינוי מראה, ודעת החזון איש¹⁴⁶ שרק כשהן ברוב שטח האתרוג פסול [ראה איור].

לפי דעת השו"ע

לפי דעת החזו"א

לפי דעת המ"ב

¹⁴⁰ ויש לדון אם סופו להצהיב על ידי נתינתו באחסון עם תפוחי עץ ושאר פירות צהובים האם כשר אף שהוא ירוק לגמרי.

¹⁴¹ ודעת הב"ח שהירוק פסול משום חסרון הדר, ומטעם זה הצריך שיהיה האתרוג כולו צהוב. ויש שהידרו כדעתו אולם הכרעת המשנה ברורה (סימן תרמח ס"ק סה שעה"צ אות טט) שאין בירוק חסרון הדר, ואינו פסול אלא משום שלא נגמר גידולו.

¹⁴² ואמנם נחלקו בזה הפוסקים (עיין חיים וברכה אות שב), ונראה להחמיר בזה.

¹⁴³ דעת תורה (סימן תרמח ס"ז).

¹⁴⁴ סימן תרמח ס"ז, וכן בשו"ע הגר"ז (שם ס"כ) אם לא בשעת הדחק.

¹⁴⁵ שם ס"ק מא.

¹⁴⁶ סימן קמז.

¹³⁴ רא"ש (פ"ג סימן כב).

¹³⁵ סי' תרמח ס"ז.

¹³⁶ ר"ן וריטב"א סוכה לה. אורחות חיים הל' לולב אות טז בשם הראב"ד תמים דעים סימן רלב, וכן פסק השלחן ערוך סימן תרמח (סי"ב).

¹³⁷ סי' תרמח ס"ז יב.

¹³⁸ ט"ז (שם).

¹³⁹ שהטור היקל במנומר במראה כשר, ואילו לעניין נקלף לא הכשיר אלא במראה האתרוג עצמו ממש, ומבואר שקילוף המשנה ממראה האתרוג חמור דינו. וכן מבואר מדברי המשנה ברורה שבסימן תרמח (ס"ק נה שעה"צ סב) כתב שמעיקר הדין מנומר במראה כשר כשר, ואילו בס"ק כו לעניין נקלף שהשתנה מראהו לאחד מהמראות הכשרים לא היקל אלא בשעת הדחק.

ניטל הפיטם

[לדיני 'ניטל הפיטם' השנה, ראה לעיל עמ' לו - דיני
ארבעת המינים בשנה זו]

במשנה (סוכה לד): שנינו ניטלה פיטמתו פסול, ונחלקו הראשונים באיזה שיעור נטילה נחשב שניטלה הפיטמה, יש מי שאומר שאף אם ניטל הפרח שמעל הפיטם [שושנתא] נחשב כבר בכך שניטל הפיטם ופסול¹⁴⁷, ואולם דעת רוב הראשונים שרק כאשר ניטל מדד הפיטם נחשב שניטל הפיטם, וכן פסקו השלחן ערוך והרמ"א, ואולם כתב הרמ"א שבמקום שאפשר נכון להחמיר אף בניטל השושנתא.

ונחלקו הפוסקים מהו שיעור הנטילה מהדד שבכך נחשב כניטל מדדו לפוסלו לדעת כל הראשונים, יש אומרים שאף כשניטל מעט מהדד הרי זה בכלל ניטלה פיטמתו¹⁴⁸, ויש אומרים שרק אם ניטל הדד כולו נחשב ניטלה פיטמתו¹⁴⁹. והמשנה ברורה הכריע שרק בנטילת הדד כולו נחשב ניטלה פיטמתו.

ובטעם פסול זה נחלקו הפוסקים יש אומרים שפסולו משום שנחשב חסר¹⁵⁰, ומטעם זה אינו פוסל אלא ביום הראשון, ויש אומרים שפסול משום שאינו הדר ולדעת הרמ"א פוסל בכל שבעת ימי החג¹⁵¹. וכתבו הראשונים שפסול זה של ניטלה פיטמתו אינו פסול אלא אם היה לאתרוג פיטם אחר שגדל בעץ וניטל ממנו, אולם אם מתחילתו לא היה לו פיטם, כשר.

לא. נפלה פיטמתו של האתרוג ונשאר גומא באתרוג, פסול¹⁵², ולדעת הרמ"א פסול בכל שבעת ימי החג. ואולם אם נפל הפיטם בעוד האתרוג על העץ, כשר, שאין זה

כג. היו הנקודות בפרח שעל הפיטם [שושנתא] כשר, ואם היו בדד של הפיטם, יש מכשירים, ונכון להחמיר.

כד. שינוי מראה אינו פוסל אלא **כשניכר** גם כשמחזיק האתרוג בידו כדרך שנוטלו למצוה, **אבל אם אינו ניכר אלא כשמקרב ממש לעיניו** ומעיין בו היטב, וקל וחומר אם אינו ניכר אלא בזכוכית מגדלת, **אינו פוסל האתרוג¹⁴⁷.**

כה. **נקודות שחורות שנגרמו על ידי ריסוס** וכדומה אם אינן יורדות, יש להחמיר שבכלל פסול שינוי מראה הן ופוסלות האתרוג כפי התנאים האמורים לעיל (סעיפים כא - כב)¹⁴⁸.

כו. אתרוג שיש בו שתי נקודות חומות ברוב היקף האתרוג או רוב שטח [כפי המבואר לעיל], נחשב מנומר במראה כשר, שנחלקו הפוסקים אם פוסל האתרוג, ונראה שאפשר להקל בזה, וצריך עיון למעשה¹⁴⁹.

כז. אתרוג שיש בו נקודה חומה אחת בחוטמו כשר¹⁵⁰.

כח. אתרוג ירוק המנומר במראות צהובים, או להיפך, אינו נחשב כמנומר במראות כשרים אלא הכל מראה האתרוג, וכשר לכתחילה.

כט. נקודות חומות שנוצרו על ידי קילוף האתרוג דינם חמור יותר משאר נקודות חומות, ויש להחמיר לפסול האתרוג אם יש בחוטמו נקודה זו, או שיש ברוב היקף או רוב שטח (כאמור לעיל) שתי נקודות אלו, ואין להקל במנומר בנקודות אלו אלא בשעת הדחק.

ל. מצוי שהאתרוג מקבל מכה¹⁵¹ ויוצא ממנו מיץ ומחמתו משתנה מקום המכה לצבע חום, ואינו נפסל בכך¹⁵².

ישתנה צבעו.

¹⁴⁷ ואף אם השתנה ברוב היקף האתרוג, מכל מקום כשר הוא משום שעיקר לדינא שהמנומר במראות כשרים כשר, וכאן יש יותר להקל שהרי שינוי המראה נוצר מדבר חיצוני ולא מהאתרוג עצמו ויש מהפוסקים הסוברים שלעולם אין פסול שינוי מראה בדבר שבא מחמת מאורע חיצוני. ואולם כתב החתם סופר (סוכה לו ע"א) שאתרוג שהשתנה צבעו על ידי משמוש היד בימי חג הסוכות כשר שזהו הידורו שמשמשו בו למצוה. ומבואר מדבריו שבלא טעם זה היה האתרוג נפסל בשינוי מראה זה ולשיטתו יש לפסול שינוי מראה שנוצר מחמת משמוש היד לפני חג הסוכות, ויש חולקים, ראה לעיל הערה 148.

¹⁴⁸ הר"ן בדעת הר"ף (סוכה פ"ג).

¹⁴⁹ בית יוסף סימן תרמח.

¹⁵⁰ ט"ז (שם ס"ק יא).

¹⁵¹ רמ"א (סימן תרמט ס"ה).

¹⁵² מגן אברהם (שם ס"ק יז) בשם מגיד משנה. וכמבואר לעיל בהקדמה טעם השיטות שהדר פוסל כל שבעה.

¹⁵³ ואם נפל הפיטם ולא נעשה גומא במקום נפילתו, ששוה הוא לגובה האתרוג, דעת הט"ז והמגן אברהם (סימן תרמח) שכשר ואינו נחשב ניטלה פיטמתו, ודעת הב"ח שאף באופן זה יש בו פסול ניטלה פיטמתו וכן הוכיח הב"י בדעת הר"ח.

¹⁴⁷ מבי"ט (ח"ג סימן מט) מגן אברהם (שם ס"ק טז) משנה ברורה (ס"ק מו) חזון איש (סימן קמז).

¹⁴⁸ כן מבואר מדברי החתם סופר (סוכה לו ע"א) המובא בהערה לקמן הערה 152, ואמנם הגר"ז (סי' תרמח סכ"ג) כתב בשם המבי"ט שאין פסול שינוי מראה וחזית אלא כשנגרם מחמת האתרוג עצמו ולא כשנגרם מגורם חיצוני, אכן כיון שמצינו במשנ"ב (שם ס"ק מט) שהביא דברי המבי"ט רק לעניין פסול חזית ולא הביאו לעניין שינוי מראה, מוכח שדעתו שלעניין שינוי מראה יש לפסול אף שינוי הבא מחמת גורם חיצוני. ועוד יש לדון שאף שנפסק בשו"ע (שם סע' ט, יב) כשיטת הרא"ש שכל מקום השיפוע נקרא חוטם, כיון שנחלקו הראשונים מה הגדרת החוטם יש לצרף כאן כמה ספקות להקל - ספק אם מגיע מריסוס, וספק אם זה נקרא חוטם.

¹⁴⁹ הר"ן (סוכה לה ע"ב) כתב שמנומר במראות כשרים כשר והביא שיש מי שפוסל, ולהלכה השלחן ערוך (סימן תרמח סט"ו) הגר"א (שם) ושו"ע הגר"ז (שם) פסקו שכשר, והבכורי יעקב פסל, ובמשנה ברורה (שם ס"ק נה) כתב שלמעשה צריך עיון.

¹⁵⁰ שאף לדעת הפוסקים (המובאים במשנה ברורה ס"ק נה) שאתרוג המנומר במראות כשרים פסול מכל מקום אין זה אלא פסול של נימור, אבל המראה כשר הוא, ורק מראה שחור ולבן שפסולם משום המראה עצמו פוסלים בחוטם במשהו. משנה ברורה (סימן תרמח ס"ק מה).

¹⁵¹ באופן כללי כאשר האתרוג מקבל מכה על ידי משמוש היד או שנחבט בקופסא, או מצפרניים, טוב לשוטפו מיד במים כדי שלא

פסולים נוספים

[לדיני מורכב, טבל וערלה השנה, ראה לעיל עמ' לו - דיני ארבעת המינים בשנה זו]

לז. אתרוג מאילן המורכב משאר מינים פסול בכל שבעת הימים, וישנם כמה סימנים שנתנו הפוסקים שבהם ניתן להבחין אם האתרוג מורכב [וכפי שפורטו הסימנים בהערה¹⁶⁴], ואולם כתבו הפוסקים שאין לסמוך עליהם לכתחילה ואין לקנות אתרוג אלא מזנים שיש עליהם כשרות שמוחזקים מזנים שאינם מורכבים¹⁶⁵.

לת. אתרוג טבל או ערלה פסול בכל שבעת הימים, ומטעם זה יש להקפיד לקנות אתרוג שיש עליו כשרות שאין בו חשש טבל או ערלה.

דיני הלולב

לט. אורך שדרתו של לולב צריך שתהיה לכל הפחות ארבעה טפחים, שהם 39 ס"מ¹⁶⁶, ובדיעבד אם היה בו שלש עשרה אגודלים ושליש שהם 32 ס"מ יצא ידי חובה.

נחלקה התיומת

בגמרא (סוכה לב., בבא קמא צו.) שנינו "נחלקה התיומת פסולה", ובראשונים פירשו פסול זה בכמה דרכים:

יש שפירשו שהוא באופן שהתרחקו שני העלים האמצעים זה מזה¹⁶⁷, ויש שפירשו שהוא כאשר רוב עלי הלולב נחלקו לשנים¹⁶⁸ [שדרך עלי הלולב שכל אחד מהם עשוי משני עלים כפולים שדבוקים מגבו ופתוחים מלפניו], ויש שפירשו שהוא אך כאשר העלה האמצעי לבדו נפתח עד מקום צמיחתו בשדרה¹⁶⁹, ויש שפירשו שהוא רק כאשר עלה זה נחלק גם בתוך השדרה¹⁷⁰, ויש שפירשו שאף כאשר נפתח רק רוב עלה זה כבר בכלל פסול נחלקה התיומת הוא¹⁷¹, ויש שפירשו שאף כאשר נפתח עלה זה במקצתו כבר בכלל פסול נחלקה

נחשב בגדר ניטלה פיטמתו אלא נחשב שלא היה לו פיטם מעודו¹⁵⁹, ומטעם זה האתרוגים המצויים בזמנינו כשרים אף שאין בהם פיטם משום שרובם נפל מהם הפיטם עוד בעודו על העץ¹⁶⁰, ואולם יש המהדרים ליטול אתרוג שיש עליו פיטם.

לב. נפל מהפיטם אחר שנקטף מהעץ ונשאר ממנו מעט **באופן שאין גומא באתרוג**, נחלקו הפוסקים אם נחשב בכלל ניטלה פיטמתו, ונכון להחמיר בדבר לעניין היום הראשון, אבל בשאר הימים כשר¹⁶¹.

לג. נפל הפרח שעל הפיטם [שושנתא], לדעת השלחן ערוך כשר, ולדעת הרמ"א נכון להחמיר שלא ליטול אתרוג זה ביום הראשון.

לד. נפל העוקץ [הוא העץ שהאתרוג תלוי בו באילן], פסול משום חסר ומטעם זה אינו פסול אלא ביום הראשון, ואם נשאר מעט מן העוקץ באופן שאין גומא באתרוג, כשר אף ביום הראשון¹⁶².

יבש

[לדיני יבש' השנה, ראה לעיל עמ' לו - דיני ארבעת המינים בשנה זו]

לה. אתרוג שיש בו יבשות, היינו מקום שאין בו לחות כלל, אם היתה יבשות זו בחוטמו פסול בכל שהוא, ואם היתה יבשות זו מתחת לחוטמו, אינה פוסלת אלא אם היא ברובו של אתרוג, או שהיא חלוקה לשני מקומות¹⁶³.

לו. אתרוג משנה שעברה ודאי יבש הוא ופסול אף בלא בדיקה, אולם אם נשמר בקירור [או באופן שהוציאו את האוויר מהשקית], יבדקנו, ואם אינו יבש - כשר.

¹⁵⁹ שלחן ערוך (סימן תרמח ס"ז)

¹⁶⁰ והאופן שבו ניתן להבחין אם נפל הפיטם כבר בעודו על העץ כתב המשנה ברורה (סימן תרמח ס"ק לב) שהוא לראות במקום הפיטם שאם יש בו גומא מוכח שכבר נפל בעודו על העץ, אבל אם אין בו גומא פסול. ולמעשה ברבים מאתרוגי זמנינו גם הפיטמות הנופלים בעודם על העץ אין בהם גומא זו, וישנם סימני זיהוי אחרים.

¹⁶¹ שלעניין שאר הימים יש לצרף דעת הרמ"א (סימן תרמט ס"ה) שאין בהם כלל פסול ניטלה פיטמתו.

¹⁶² שלחן ערוך (שם ס"ח).

¹⁶³ ביכורי יעקב (סימן תרמח סק"א) ופרי מגדים (שם אש"א סק"ז) וראה בביאור הלכה שם מה שתמה בזה.

¹⁶⁴ המגן אברהם (סימן תרמח) הביא משו"ת הרמ"א (סימן קכו) בשם מהר"ם פאדואה שלשה סימנים לבדוק אם האתרוג מורכב: א. אתרוג מורכב חלק הוא ואילו האתרוג המקורי הכשר יש בו בליטות בכל גופו. ב. אתרוג המורכב מקום עוקצו בולט, ואילו המקורי מקום עוקצו שוקע. ג. אתרוג המורכב תוכו רב וקליפתו מועטת ודקה, ואילו המקורי תוכו

מועט וקליפתו הלבנה עבה.

¹⁶⁵ חתם סופר (סימן רז) וביכורי יעקב (תוספת ביכורים) והובאו דבריהם במשנה ברורה. ולעניין שעת הדחק שקנה אתרוג שלא מזנים המוחזקים במסורת כתב המשנה ברורה שאפשר לסמוך על סימנים אלו בדיעבד.

¹⁶⁶ כפי שיעור הגדול (שיעור חז"א), וכאמור לעיל שיש להחמיר לעניין ברכה ליטול שיעור הגדול.

¹⁶⁷ תוספות (סוכה לב ע"ב ד"ה נחלקה), ובבית יוסף (סימן תרמה) פירש שדבריהם אמורים בלולב שיש לו שתי תיומות [העלים אמצעים המסיימים את השדרה], והט"ז פירש שאף כשיש תיומת אחת כל שהתרחק מהעלה שעל ידו נחשב בכלל נחלקה התיומת.

¹⁶⁸ הרי"ף והרמב"ם

¹⁶⁹ סמ"ק בשם רש"י (הובא בתרומת הדשן סימן צו)

¹⁷⁰ אור זרוע בשם רש"י (תרומת הדשן שם).

¹⁷¹ ר"ן שם.

התימות הוא¹⁷². והשלחן ערוך פסק כדעת הראשונים שאין הפסול אלא כאשר נחלקו רוב עלי הלולב חלוקה שהיא ברוב העלה, והרמ"א פסק כדעת הראשונים שאף בחלוקת העלה האמצעי נפסל הלולב, וכתב שלכתחילה ראוי להחמיר כדעת הראשונים שאף נחלק מקצת העלה פסול, והפוסקים נחלקו בדעת הרמ"א מהו שיעור המקצת שבו ראוי להחמיר, ומהו השיעור שפוסל ודאי, וכפי שיתבאר לפנינו.

ובטעם פסולו נחלקו הראשונים יש אומרים שהוא משום חסרון לקיחה תמה¹⁷³, ומשום כך אינו פוסל אלא ביום הראשון, ויש אומרים שפסולו משום חסרון הדר¹⁷⁴, ומשום כך לדעת הרמ"א פסול בכל ימי החג. והכרעת המשנה ברורה שאין פסולו אלא משום חסרון לקיחה תמה ואינו פוסל אלא ביום הראשון.

מ. לולב שנפתח העלה האמצעי שלו [הנקרא תיומת משום חשיבות היותו עשוי תאומים]:

אם פתוח לכל אורכו עד השדרה, לדעת השלחן ערוך כשר¹⁷⁵, ולדעת הרמ"א פסול¹⁷⁶.

אם פתוח ברוב אורכו לדעת רבים מהפוסקים פסול לבני אשכנז¹⁷⁷, ויש שהכשירוהו¹⁷⁸.

אם נפתח מיעוטו בשיעור יותר מטפח, נחלקו הפוסקים בזה¹⁷⁹, ואם נחלק בפחות מטפח דעת רוב הפוסקים שכשר¹⁸⁰, ויש שהחמירו אף בזה¹⁸¹.

ומשום כך ראוי להדר לקנות לולב שהעלה האמצעי שבו סגור לגמרי ולא נחלק כלל. ואולם אם אינו משיג לולב כזה,

¹⁷² ריטב"א ור"ן (שם) בשם יש מפרשים. ראה סיכום שמונה שיטות בראשונים בד"ה בביכורי יעקב ס' תרמה סק"ט.

¹⁷³ כתב רבינו ירוחם (דף נח) "כל הפסולים פסולים כל ז' משום שאינו הדר, חוץ מנסדק ונחלקה התימות שפסולים משום לקיחה תמה כשרים בשני". וכן פסקו המגן אברהם (סימן תרמח סק"ו) הגר"ז (שם ס"י), הביכורי יעקב (סימן תרמה ס"ק יח) המשנה ברורה (ס"ק טז)

¹⁷⁴ רבי עקיבא איגר בדעת תוספות (סוכה כט ע"ב ד"ה נקטם), חיי אדם (כלל קמט ס"י) וחזון איש (סימן קמה סק"ד).

¹⁷⁵ שלחן ערוך (סימן תרמה ס"ג), ולמעשה אף לבני ספרד – לעניין ברכה יש לחוש לדעת הרמ"א שפוסל ולא לברך.

¹⁷⁶ רמ"א (סימן תרמה ס"ג).

¹⁷⁷ הט"ז הגר"א (שם).

¹⁷⁸ משמעות הרמ"א שם.

¹⁷⁹ לדעת הגר"א שם כשר, ולדעת הט"ז כל שיש בו יותר מטפח פסול, וכן פסול לדעת רבי עקיבא איגר שם ולדעת החיי אדם. ומדברי המשנה ברורה (ס"ק טז) נראה שנקט לעיקר הדין להקל כדעת הגר"א.

¹⁸⁰ ט"ז שם.

¹⁸¹ רבי עקיבא איגר וחיי אדם שם. ומקורם מדברי הריטב"א והר"ן סוכה לא: בתירוצם השני, ומבואר שם שאין טעם הפסול משום שעשו ראשו של לולב כחוטמו של אתרוג שהוא במשהו (ריטב"א כט:), אלא טעם הפסול הוא שלא ימשיך להפתח ע"י הנענועים. ולפי"ז אם ידביקו

יכול ליטול אף לולב שנפתח מעט כל שאין בפתיחתו טפח, ואם אינו מוצא אלא לולב שנפתח עלה זה ביותר מטפח, בשעת הדחק יכול להקל לברך כל שלא נפתח ברובו של עלה.

והשנה, שיום ראשון חל בשבת, ראה בסע' הבא דין 'נחלקה התימות' בשאר הימים.

מא. בשאר ימי החג כשר אף לולב שנפתח התימות שלו לגמרי¹⁸², ויש פוסלים¹⁸³.

לולב בעל שתי תיומות

מב. לולב שיש לו שתי תיומות שהיו דבוקות זו לזו ונחלקו, כשר מעיקר הדין¹⁸⁴ ויש מהדריים שלא ליטלו¹⁸⁵. ולולב כזה אינו מצוי כל כך¹⁸⁶.

הימנה

[לדיני הימנה השנה, ראה לעיל עמ' לו - דיני ארבעת המינים בשנה זו]

בגמרא (סוכה לב.) מבואר שלולב הסדוק פסול, ואמר רב פפא שסדוק הוא דעביד כהימנה, ונחלקו הפוסקים מה

נחשב "עביד כהימנה", יש שפירשו שהוא כשנחלקו שני עלי התימות ונתרחקו זה מזה עד שיש חלל ביניהם¹⁸⁷, ויש שפירשו שהוא רק באופן שנחלקו ונתרחקו עד שעומדים ראשיהם כפופים ומרוחקים זה מזה ונראים כשנים¹⁸⁸, והלכה כדעה זו.

לולב שראשו עשוי כהימנה

את העלים שלא יפתחו עוד - הלולב כשר. אמנם רעק"א בסוכה שם (וכן בדו"ח במכתב עמ' 176) כתב לפסול בגלל ש'עשו ראשו של לולב כחוטמו של אתרוג', אבל כיון שבראשונים הנ"ל מבואר שטעם הפסול הוא כיון שסופו ליחלק לגמרי, וכן פסק המשנ"ב (ס' תרמה ס"ק יט) - לכאורה לשיטתם אפשר להקל ע"י הדבקה. אכן למעשה נראה שאף אם ידביקו את העלה לא מהני כיון שאנו דנים כאילו נפתח כולו בפועל ולא בגלל שסופו להפתח לאחר זמן.

¹⁸² כתב רבינו ירוחם (דף נח) "כל הפסולים - פסולים כל ז' משום שאינו הדר, חוץ מנסדק ונחלקה התימות שפסולים משום לקיחה תמה כשרים בשני". וכן פסקו המגן אברהם (סימן תרמח סק"ו) הגר"ז (שם ס"י), הביכורי יעקב (סימן תרמה ס"ק יח) והמשנה ברורה (סימן תרמה ס"ק טז).

¹⁸³ רבי עקיבא איגר בדעת תוספות (סוכה כט ע"ב ד"ה נקטם), חיי אדם (כלל קמט ס"י) וחזון איש (סימן קמה סק"ד).

¹⁸⁴ השיטה הפוסלת המובאת בהערה הבאה לא הובאה להלכה בשולחן ערוך רמ"א ומשנ"ב, וכן לדעת כל הראשונים שהובאו לעיל גבי נחלקה התימות - לולב זה כשר, ולכן מעיקר הדין אין לחוש לזה.

¹⁸⁵ שיטת הגאונים המובא בתוס' (ב"ק צו), ב"ח ופמ"ג וביכורי יעקב (ס' תרמה).

¹⁸⁶ יש דרכים שונות איך לבדוק אם יש שתי תיומות ללולב ואכמ"ל, ולמעשה נראה שאינו מצוי כל כך, ורבים טועים בזה.

¹⁸⁷ לבושי שרד.

¹⁸⁸ דעת תורה.

ובטעם פסולו נחלקו הראשונים יש אומרים שהוא משום חסרון לקיחה תמה, ומטעם זה אינו פוסל אלא ביום הראשון בלבד¹⁸⁹, ויש אומרים שפסולו משום חסרון הדר ומטעם זה לבני אשכנז פוסל הוא בכל שבעת ימי החג¹⁹⁰.

מג. לולב שנפתח ונחלק העלה האמצעי שלו באופן שנתרחב הסדק עד שנראה כשנים ('הימנך'), פסול הוא אף שנחלק במקצת¹⁹¹, **ופסול רק אם שני ראשי העלים פונים לשני הצדדים¹⁹².** ויש מחמירים שפתיחה כזו פוסלת אף בעלים הסמוכים לעלה האמצעי¹⁹³.

לולב דסליק בחד הוצא

מד. לולב שאין שתי התיומות מסתיימות בשוה אפילו באופן הניכר, כשר לכתחילה¹⁹⁴.

מה. אם עלה אחד של התיומת מכסה את חבירו ברוב רחבו כשר לכתחילה¹⁹⁵.

נקטם ראשו

[לדיני נקטם ראשו השנה, ראה לעיל עמ' לו - דיני ארבעת המינים בשנה זו]

במשנה (סוכה כט): שנינו "נקטם ראשו פסול", ונחלקו הראשונים מה נחשב בכלל ראשו, יש אומרים שהוא באופן שנקטמו רוב עלי הלולב בראש¹⁹⁶, ויש שפירשו שנקטמו שני עלים אמצעים העליונים שבלולב¹⁹⁷, ויש שפירשו שאפילו נקטם עלה האמצעי בלבד בכלל הפסול הוא.

ובטעם פסולו כתבו הראשונים¹⁹⁸ שהוא משום חסרון הדר, ומטעם זה קטימה הניכרת לעין בהתבוננות בלבד אינה פוסלת, מפני שאין פסול הדר אלא בניכר בלא התבוננות, ומאיך לדעת הרמ"א פוסל הוא בכל ימי

¹⁸⁹ כתב רבינו ירוחם (דף נח) "כל הפסולים פסולים כל ז' משום שאינו הדר, חוץ מנסדק ונחלקה התיומת שפסולים משום לקיחה תמה כשרים בשני". וכן פסקו המגן אברהם (סימן תרמח סק"ו) הגר"ז (שם ס"י), הביכורי יעקב (סימן תרמה ס"ק יח) והמשנה ברורה (ס"ק טז) ¹⁹⁰ חזון איש (סימן קמה) בדעת תוספות.

¹⁹¹ ממשנה ברורה (סימן תרמה ס"ק לב), ואף בני ספרד יש שמחמירים בזה.

¹⁹² עיטור ומאירי.

¹⁹³ שער הציון (שם ס"ק לג).

¹⁹⁴ בסוכה לב איתא "לולבא דסליק בחד הוצא בעל מום הוא ופסול". ויש בראשונים כמה פירושים בביאור דין זה, מובא בשו"ע (סי' תרמה סע"ג-ד). שיטת הרא"ש היא שכל הלולב אינו אלא תיומת אחת. שיטת הרמב"ם שכל העלים אינם כפולים. שיטת רש"י שכל העלים הם מצד אחד של הלולב. שיטת נוספת של הכלבו שמובא ברמ"א (סי' תרמה ס"ג) שההלכה נאמרה על העלה האמצעי שאינו כפול כלל. ואף לפי שיטתו נראה שאם רוב העלה כפול - די בכך. ואף שהריטב"א והר"ן כתבו שעשו ראשו של לולב כחוטמו של אתרוג, זה צירוף של כמה חומרות יחד, ולכן נראה שהלולב כשר לכתחילה.

¹⁹⁵ עי' הערה קודמת.

החג, כיון שהפסולים משום חסרון הדר פוסלים בכל ימי החג [ראה לעיל בהקדמה].

מו. נקטם ראש התיומת אפילו במשהו פסול, ואף אם נקטם עלה אחד משני העלים המרכיבים את התיומת, פסול¹⁹⁹, ואולם אם היו שני תיומות ללולב ונקטם אחד מהם כשר²⁰⁰.

מז. קטימה שאינה ניכרת אלא בהתבוננות אינה פוסלת²⁰¹.

מח. ספק נקטם כשר²⁰².

מט. עלה המסתיים בקוץ ארוך ודק, ונקטם הקוץ, אין בו חשש נקטם²⁰³.

כפוף

נ. לולב כפוף פסול, ודוקא שהשדרה כפופה, אבל אם העלים כפופים נחלקו בזה הראשונים ולכתחילה אין ליטלו, ואף אם רק העלה האמצעי כפוף²⁰⁴. **אבל אם הכפיפה היא בצורת "ר" [עד 90 מעלות] - כשר לכתחילה.**

נפרדו ונפרצו עליו

נא. לולב ששהה הרבה על האילן ועליו התקשו והתרחקו משדרתו אין זה בכלל לולב של תורה ופסול, ולפיכך לולב שעליו נפרדו זה מזה ונוטים לצדדים, אם מקום חיבורם לשדרה לא התקשה ואפשר לאגוד ולחברם זה לזה, כשר הלולב אף כשאינו אוגדם, ואם אי אפשר לאוגדם פסול²⁰⁵. לכתחילה יש ליטול לולב שעליו מחוברים ולא נפרדו זה מזה כלל.

נב. הלולב הוא כפות התמרים האמור בתורה, ולפיכך דעת רבים מהפוסקים שהלולב הקנרי פסול למצוה, שאינו בכלל כפות תמרים, והאופן לזיהוי הלולב הקנרי הוא בכך

¹⁹⁶ תוספות (סוכה כט ע"ב ד"ה נקטם, ב"ק צו ע"א ד"ה נקטם).

¹⁹⁷ ר"ח שם ורא"ש (סוכה פ"ג).

¹⁹⁸ רש"י (סוכה כט ע"ב ד"ה נקטם).

¹⁹⁹ בית דוד (סימן תמח) וכף החיים (סימן תרמה).

²⁰⁰ משנה ברורה (סימן תרמה ס"ק כט) חזון איש (סימן קמו סק"ו).

²⁰¹ וכך הם רוב הלולבים המצויים בזמנינו שאף אם נקטמו אין קטימתם ניכרת לעין אלא על ידי התבוננות ומשום כך אינה פוסלת אותם. ועיין פרי מגדים (סימן תרמה משב"ז סק"ו) וביכורי יעקב (סי' תרמה ס"ק טז).

²⁰² הטעם הוא, כיון שיש הסוברים שפסול נקטם אינו אלא אם נקטמו רוב העלים (ראה בהקדמה), וספק אם הלכה כמותם, וכן יש ספק בעצם אם באמת נקטם, הוי ספק ספיקא וכשר.

²⁰³ שו"ת זרע אמת ח"ג סי' עב, עיקרי הד"ט או"ח סי' לג אות כא, כה"ח סי' תרמה ס"ק מא.

²⁰⁴ שלחן ערוך (סימן תרמה ס"ט). ולולב שיש בראשו כיפוף הנקרא קנעפ"ל י"א שאין בזה חשש, ויש אף המקפידים ליטול דוקא לולב כזה.

²⁰⁵ שלחן ערוך (סימן תרמה ס"א) ומשנה ברורה (סק"ג).

נו. יבש העלה האמצעי ברובו, יש מחמירים לפוסלו
ביום הראשון בלבד²¹⁰, ובשאר הימים כשר לכתחילה²¹¹, ויש
המהדרים שאף במיעוט העלה לא יהיה יבשות²¹².

נז. לולב שקצוות עליו נשרפו מהשמש ומראהו חום או
אדום, אינו בכלל יבש וכשר²¹³.

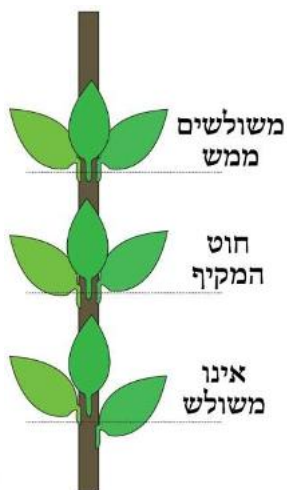
לולב קורא

נח. בני ספרד נוהגים לקחת לולב עם קורא שמכסה את
הלולב²¹⁴, ורוב בני אשכנז נהגו לקחת לולב ללא קורא
המכסה את רוב הלולב²¹⁵. **וקורא שנמצא בין עלי התיומת**
- אין בו חשש.

דיני ההדס

נט. שיעור אורך כל הדס שלשה טפחים [29 ס"מ]²¹⁶,
ומודדים שיעור זה מתחילת העץ ועד סופו למעלה [ללא
העלים העליונים שעוברים את העץ]²¹⁷. בשעת הדחק
אפשר ליטול הדס שאורכו 24 ס"מ²¹⁸.

ס. מצוה מן המובחר ליטול הדס שב- 30 ס"מ מתוכו
(אפילו לא רצופים - כדלהלן
סע' בג) יהיו העלים [קנים]
משולשים, היינו שבכל שורה
יוצאים שלושה עלים בשווה ואין
האחד מעל או מתחת לחבירו,
ואם רוב השורות משולשים,
ההדס כשר^{219 220}.

סא. שילוש זה שאמרו שצריך
שהיו העלים שבכל קן יוצאים
בשווה²²¹, נכלל בו כל שקו
הנמתח ביניהם נפגש בכל
שלושת השורשים, ואף אם אינם

שהלולב הכשר שדרתו עבה מעט ועליו רחוקים זה מזה,
ואילו הקנרי שדרתו רכה ועליו צפופים זה לזה, ועוד סימן
יש לזהותם, שהלולב הכשר יש אבקה בין קפלי העלים,
ואילו בקנרי אין אבקה זו.

עקום כמגל

נג. עקום כמגל לפניו דהיינו לצד שכנגד השדרה או
לצדדיו, פסול²⁰⁶. אבל אם התעקם לאחוריו לכיוון השדרה
כשר.

נד. לולב שאינו עקום כמגל כשר לכתחילה, ומ"מ הידור
מצוה הוא בלולב שאין בו עקמימות כלל²⁰⁷, והיינו רק
בעקמימות הניכרת לעין, אבל אין שום הידור להתאמץ
ולחפש אם יש בו איזה עקמימות כשאינה ניכרת.

יבש

[לדיני 'יבש' השנה, ראה לעיל עמ' לו - דיני ארבעת
המינים בשנה זו]

במשנה (סוכה כט:) שנינו "לולב היבש פסול", ונחלקו
הראשונים מה נכלל בכלל לולב יבש לפוסלו בפסול זה,
דעת רוב הראשונים שרק אם יבשו רוב עלי הלולב נחשב
בכלל יבש, אולם בדעת הראב"ד יש שפירשו²⁰⁸ שסובר
שאף אם יבש העלה האמצעי נחשב הלולב יבש ופסול,
ושיעור היבשות הוא שכלה מראה הירקות שבו והלבינו
פניו²⁰⁹.

**ובטעם פסול היבש מבואר בגמרא שהוא משום שאינו
הדר, ומשום כך לדעת השלחן ערוך אינו פוסל אלא ביום
הראשון, ולדעת הרמ"א פסול אף בשאר ימי החג.**

נה. לולב שיבשו רוב עליו או רוב שדרתו פסול.

²⁰⁶ סוכה לב, שולחן ערוך (סי' תרמה ס"ח).

²⁰⁷ שו"ת שם.

²⁰⁸ משנה ברורה (סי' תרמה ס"ק כב), אבל החזון איש (סי' קמה ס"ק יא) חולק וסובר שאף לדעת הראב"ד אין לפסול אלא כשיבשו רוב עליו.

²⁰⁹ ומטעם זה לולב משנה שעברה פסול שודאי יבש הוא.

²¹⁰ שו"ע (סי' תרמה ס"ה).

²¹¹ כיון שזה חידוש של הראב"ד ובשאר ימים לדעת השו"ע כשר, לא צריך להחמיר בזה.

²¹² עי' ריטב"א (סוכה כט:), וביאור הגר"א (סי' תרמח ס"ט), אך שם בריטב"א מדובר דוקא כשזה יבש לגמרי (חזו"א סי' קמה ס"ק יא), והמשנ"ב (סי' תרמה ס"ק כב) לא הזכיר דעה זו. ועי' בה"ל (ס"ס תרמה).

²¹³ חזו"א סי' קמה ס"ק יא.

²¹⁴ בית יוסף (סי' תרמה), מאמר מרדכי (שם ס"ק ד), ואף שיתכן שנחלק העלה האמצעי או שהוא הימנך, בכל זאת אין לחוש. אמנם יש מהדרים להשתמש בלולב מז' דרי' שלא מצוי בו נחלק, וכן יש בו פחות חשש הימנך, בשונה משאר הלולבים [כגון אל עריש, בית שאן] שמצוי בהם יותר שהתיומת האמצעית פתוחה. אך מן הדין אף בהם אין לחוש, כיוון שלדעת השו"ע הלולב כשר מעיקר הדין, וכן מפני שרוב

הלולבים סגורים. אם הלולב ללא הקורא נאה יותר, ייקחנו.

²¹⁵ כיון שלדעת הרמ"א (סי' תרנא ס"ט) צריך לכסס בעלים וכשיש קורא א"א לכסס לכן אין לקחת לולב עם קורא, אמנם לדעת השו"ע שם אין דין כסכוס לכן שפיר דמי.

²¹⁶ לפי שיעור חזו"א עי' לעיל הערה 119.

²¹⁷ חזון איש (סי' קמו ס"ח).

²¹⁸ שו"ע (סי' תרנ ס"א).

²¹⁹ שולחן ערוך (סי' תרמו ס"ה) בשם הראב"ד, ולשיטת הגאונים המובאת בטור שם, אם נשר עלה אחד פסול, ועי' בשעה"צ (ס"ק יט), ולהלכה אם נשר עלה אחד, כשר אך אינו מצוה מן המובחר, וכדלהלן גבי ערבה סע' סט.

²²⁰ את מדידת רוב השילוש משערים ממקום יציאת העלים התחתונים ביותר, ורוב השילוש לכתחילה יש להקפיד שיהיה גם רוב הקנים וגם רוב שיעורו (עי' חזו"א סי' קמו ס"ח).

²²¹ התוספות (סוכה לב ע"ב ד"ה תלתא טרפי) כתבו שצריך שיהיו העלים סמוכים ודבוקים זה בזה, וכן מבואר ברא"ש (שם פ"ג סימן ח) שכתב "ומיקרי שפיר כשהן סמוכים זה לזה בעיגול אחד שאין אחד נמוך מחבירו אף על פי שכל אחד בעוקצו".

דיני הערבה

סח. שיעור אורכה שלש טפחים [29 ס"מ]²³², ומחשבים האורך בלא העלים העליונים. בשעת הדחק אפשר ליטול ערבה שאורכה 24 ס"מ²³³.

סט. לכתחילה מצוה מן המובחר ליטול ערבה שלא נשרו ממנה עלים כלל, ואם נשרו מקצת עלים כשר כל שנשארו רוב העלים²³⁴. לכן צריך להזהר בשעה שתוחבים את הערבות לתוך האגד, או בשעת הנענוע - שלא ישיר אפילו עלה אחד²³⁵.

ע. מצוי מאד בערבה שעליה נשמטים ותלויים כלפי מטה, ויש שמחמירים בזה, וראה הערה²³⁶.

עא. ערבה שיבשו רוב עליה עד שכלה מראה ירקות שבה והלבינו פניה²³⁷, פסולה. אמנם אם לא הלבינו פניה, אף שנפרך בציפורן - כשרה²³⁸.

עב. ערבה כמושה כשרה ולכתחילה טוב להחליפה²³⁹.

עג. ערבה שנקטם ראש עצה אפילו בכל שהוא פסולה²⁴⁰, אבל קטימת העלים אינה פוסלת, ולכן אין חובה לקנות ערבה עם לבלוב.

עד. מעיקר הדין כל הערבות שעלים שבהם משוכים כנחל וחודם חלק, ועלה שלהם אדום כשרים²⁴¹, אולם ראוי להדר ליטול ערבות שגדלו סמוך לנחל²⁴².

שיום ממש²²² [וראה בהערה הרחבה בעניין זה²²³], ואף ספק אם יש בו חוט המקיף - שפיר דמי.

סב. נראה שאם יש ג' טפחים משולשים, אף שהם לא ברצף, הוא בכלל מצוה מן המובחר²²⁴.

סג. כאמור מצוה מן המובחר שלא יפול אף עלה אחד מן ההדס בתוך שיעורו ולכן יש להזהר בשעה שתוחבים את ההדסים לתוך האגד, או בשעת הנענוע - שלא ישיר אפילו עלה אחד²²⁵.

סד. הדס שאין ראשו של עלה מגיע לעוקצו של עלה שמעליו, יש מחמירים לפוסלו²²⁶, אך להלכה כל שרובו מכוסה בעלים כשר²²⁷.

סה. יש מהדרים שעלי ההדס יעמדו זקופים באופן שמכסים היטב את ההדס, אבל גם אם העלים נוטים לצדדים ההדס כשר לכתחילה²²⁸.

סו. הדס כמוש כשר²²⁹, ואמנם יבש באופן שיבשו שלשת העלים שבקן העליון, או שיבשו רוב העלים פסול, אך אינו מצוי כלל בהדסים שנקטפו השנה²³⁰.

סז. מצוי שישנם ענפים קטנים הגדלים בין עלי ההדס, ונהגו שלא להקפיד עליהם, אך לכתחילה נכון לקוטמם בערב יום טוב. וזה רק בענפים קטנים, אבל מה מצוי שישנם עלים קטנים מחוץ לשורות העלים, בזה אין חשש כלל²³¹ (ומה שמשמע במשנ"ב שם שאם יש עלים קטנים בין השורות זה בעיה, הכוונה בתוך שילוש העלים, אבל בין שילוש לשילוש אין חשש כלל).

²²² בשם החזון איש (קה"י סוכה סימן כו)

²²³ והנה עלי ההדס מתחלקים לג' חלקים: [א] העלה עצמו [ב] גבעול קטן שמחבר בין העלה לעץ [ג] בליטה הנמצאת בחיבור בין הגבעול לעץ. ונראה להקל שדי שהחוט המקיף יעבור בבליטה הנ"ל (אות ג, שהיא רחבה יותר), ואינו צריך לעבור בגבעול הנ"ל (אות ב, שהוא דק יותר).

עוד נראה להקל שלא צריך שקו הנמתח ייפגש בכל שלושת השורשים, אלא די שיהיה קו בין גבעול אחד לשני, וקו נוסף בין הגבעול השני לשלישי [אע"פ שאין קו אחד המחבר בין הגבעול הראשון לשלישי].

²²⁴ בבה"ל (סד"ה "ולעיכובא ברובו") הביא את דברי הפרמ"ג והביכורי יעקב ומבואר מדבריהם שרוב ג"ט ע"י צירוף כשר הוא, ונראה שה"ה לעניין מצוה מן המובחר של ג"ט שלמים.

²²⁵ ראה לעיל סע' ס ולהלן לגבי ערבה סע' סט.

²²⁶ שערי תשובה (סימן תרמו) בשם מור וקציעה.

²²⁷ ביכורי יעקב (סי' תרמו) וכן דעת החזון איש (סימן קמו).

²²⁸ סוכה לב: 'ענף עץ עבות' - שענפים חופים את עצו, רש"י ור"ן ורש"ש שם, ביכורי יעקב (סי' תרמ ס"ק יא).

²²⁹ שלחן ערוך (סימן תרמו סעיפים ו, ח, י)

²³⁰ משנה ברורה (סי' תרמו ס"ק לא). והגדרת יבש, ראה להלן בדיני ערבה סע' עא.

²³¹ סי' תרמו משנ"ב ס"ק לג, שעה"צ ס"ק לו, חזו"א סי' קמו ס"ק לא.

²³² לפי שיעור חזו"א, עי' לעיל הערה 119.

²³³ שו"ע (סי' תרנ ס"א).

²³⁴ דעת המגן אברהם שכתחילה נכון שלא ליטול ערבה שנשרו מקצת עליה, ודעת האליה רבה שאף לכתחילה כשרה. וכתב המשנה ברורה (סי' תרמז ס"ק יא) שכאשר הערבות מצויות טוב להדר לכתחילה כדעת המג"א.

²³⁵ שו"ע הרב (סימן תרמז ס"ה) וז"ל: "...ומכל מקום לכתחילה אין לקח אותה אם אפשר לו בקל למצוא אחרת שלימה שלא נשרו מעליה כלום, שהשלימה היא מצוה מן המובחר". וכדלעיל גבי הדס סע' סג.

²³⁶ עי' בחזו"א (סי' קמו ס"ק לב, לה) מה שכתב בזה, ולמעשה המנהג להקל.

²³⁷ שער הציון (סימן תרמז אות ו).

²³⁸ מקור דין זה בסי' תרמו ס"ז לגבי הדס, וה"ה לגבי ערבה.

²³⁹ בסוכה לג: שנינו שערבה כמושה כשרה וכן הוא בשו"ע (סי' תרמז ס"ד), ומשמע שכשרה בדיעבד, וכ"ה בערוה"ש (שם ס"ח), וכ"נ לדעת המג"א (שם ס"ק ג) שמובא במשנ"ב (שם ס"ק יא).

²⁴⁰ סוכה לג, שולחן ערוך (סימן תרמז ס"ב), בה"ל (סי' תרמה ס"ו ד"ה פסול

²⁴¹ רמב"ם (לולב פ"ז ה"ג) רא"ש (סוכה פ"ג ה"ג) שלחן ערוך (סימן תרמז ס"א). ועיין משנה ברורה (שם סק"ג).

²⁴² חיי אדם (כלל קנ סק"ט) ביכורי יעקב (סימן תרמז סק"ב) קיצור שו"ע (סימן קלו ס"ה).

הלכות כלליות בקניית ארבעת המינים

עה. יש הנוהגים לקנות המינים קודם יום הכיפורים כדי להוסיף זכויות ליום הדין²⁴³, ויש שהקפידו לקנות אחר יום הכיפורים כדי לרמז לנצחון בדין²⁴⁴.

עו. יש להקפיד שיהיה המוכר נאמן שאכן המינים שלו הם ואינם גזולים, שאם היו גזולים אין יוצאים בהם ידי חובה.

עז. יקנה את המינים מכספו הפרטי ולא מכספי מעשר, ומנהג חסידים ואנשי מעשה להרבות בדמים כפי יכולתם עבור קניית ארבעה מינים²⁴⁵.

עת. בשנה זו, שיו"ט א' דסוכות חל בשבת, ונוטלים ד' המינים רק בחוה"מ, אין דין "לכם", ולכן לא צריך לעשות קניין בד' המינים, וכן אפשר לקנותם לכתחילה בכרטיס אשראי, צ"ק וכדומה, וכן אפשר לקנותם מקטן.

שו"ת

טעויות בנטילת ד' המינים

א. שאלה: מה דין אדם שבירך על הלולב ואח"כ ראה שחסר לו חלק מארבעת המינים, או שחלקם פסולים.

תשובה: [א] חסר הדסים או שחלקם פסולים - אם נטל הדס אחד כשר, אינו חוזר ומברך, אפי' אם השאר פסולים או שהוא ההדס היחיד שנטל. אך אם כל ג' ההדסים פסולים [וכגון ששלושתם אינם משולשים ברובם], חוזר ומברך כדלהלן.

חסר ערבה או שהיא פסולה - אם נטל ערבה אחת כשרה, או אפי' אם נטל ב' ערבות אך נשרו רוב עליה של אחת מהערבות, ביום הראשון חוזר ומברך, כדלהלן²⁴⁶. ולבני

ספרד י"א שאין לחזור ולברך כשהייתה ערבה אחת כשרה²⁴⁷.

[ב] בנוסח הברכה יש לחלק בין ב' אופנים:

אם צריך לקנות או להשיג מאחר הדס או ערבה כשרים - צריך לברך שוב 'על נטילת לולב' [וביום הראשון גם 'שהחיינו'].

אם היה לו הדס או ערבה כשרים סמוכים אליו, ואינו צריך להפסיק בכדי ליטלם - יטול את כל הד' מינים יחד, אך יברך רק 'על נטילת ערבה' או 'על נטילת עץ עבות' [וביום הראשון גם 'שהחיינו']²⁴⁸. ובאופן זה, יש אומרים שלבני ספרד יש ליטול שוב את כל המינים יחד מבלי לברך, וראה הערה²⁴⁹.

יש להדגיש - שהאופנים שחוזרים ומברכים כאשר נמצא אחד המינים פסול, היינו דווקא כשהפסול הוא וודאי לכו"ע [ופעמים רבות הפסולים שמגלים, אינם פוסלים לכו"ע, וכמפורט בהערה²⁵⁰].

ב. שאלה: אדם גילה כי האתרוג שנטל היה הפוך, מה דינו.

תשובה: אם כבר הניח את המינים מידי, יחזור ויטלם ויברך "על נטילת אתרוג" [וביום הראשון גם 'שהחיינו'], ולבני ספרד י"א שיחזור ויטול ללא ברכה. ואם עדיין היו המינים בידי [מיד לאחר סיום אמירת ההושענות] - גם לבני אשכנז יחזור ויטלם ללא ברכה.

מקור: כשהניח המינים מידי, שוב אינו יכול לברך 'על נטילת אתרוג', ולכן יטול שוב בברכה²⁵¹.

- עלה האמצעי פתוח, וחוזרים לברך רק אם נפתחו רוב העלים, ורוב כל עלה ועלה
- אתרוג עם בלעטלאך
- אתרוג חסר כל שהוא, וחוזרים לברך רק אם חסר כאיסור (קוטר של 3.3 מ"מ).
- נקב באתרוג, כשאינו מפולש מעבר לעבר.

פסולים שלא חוזרים ומברכים עליהם במשך השבוע:

- ערבה/הדס שנשרו רוב העלים (לענין ערבה, סי' תרמז ס"ק י).
- לולב שנחלקה התיומת, וכן הימנק.
- אתרוג שניטל העוקץ או הפיטם.
- נקודות שחורות באתרוג.

פסולים שחוזרים ומברכים עליהם כל שבעה:

- הדס שרובו לא משולש (סי' תרמו ס"ג, בה"ל שם ס"א)
- פחות מכביצה לפי השיעור הקטן, וכך היה מתחילת ברייתו (סי' תרמח סע' כב, בה"ל שם).
- עי' תוס' (סוכה לט.), משנ"ב (סי' תרנא ס"ק מא), ביכורי יעקב (שם ס"ק כ), ערוה"ש (שם סע' יג).

²⁴³ מטה אפרים (סימן תרג ס"ה).

²⁴⁴ דרשות חתם סופר (ח"א עמ' לח).

²⁴⁵ אלף המגן (סימן תרמח).

²⁴⁶ סי' תרנא ס"ק ג, ס"ק ו, ס"ק נו.

²⁴⁷ כה"ח סי' תרנא ס"ק ה.

²⁴⁸ סי' תרנא ס"ק נו.

²⁴⁹ כה"ח שם ס"ק קכג-קכד, וכתב שם שאם דיבר דברים אחרים שאינם מעניין הד' מינים, חוזר ומברך ברכה זו, אך למעשה אין לברך וכד; ברי הברכ"י שם ס"ק ט וכה"ח ס"ק קכב שאף אם דיבר, לא יברך, אמנם בבה"ל שם ד"ה ואם סח הכריע שבדיבר חוזר ומברך.

²⁵⁰ פסולים שלא חוזרים ומברכים עליהם ביום הראשון:

- כשיש הדס אחד כשר, אפי' אם ב' ההדסים האחרים פסולים
- נקטם ראש הלולב/הדס/ערבה.
- יבש התיומת בלולב, וחוזרים לברך רק אם יבשו רוב העלים באופן שנפרכים בציפורן, וזהו דבר שלא מצוי כלל.
- היבשות הפוסלת בהדס וערבה היא רק אם רוב העלים הלבנים, ונפרכים בציפורן.

ג. שאלה: אין לו ארבעת המינים בזמן אמירת הלל. האם ימתין ויאמר הלל כשהיו לו ד' מינים, או שיאמר הלל עם הציבור, ויטול לאחמ"כ במשך היום.

תשובה: יאמר הלל עם הציבור, ואח"כ יטול את ד' המינים.

מקור: יש לדון שצריך לומר את ההלל דווקא עם ד' המינים, כמבואר בגמ' (פסחים צה, קיז) "אפשר ישראל נוטלים את לולביהן, ואין אומרים הלל [בתמיה]". וכן מבואר בשו"ע (סי' תרנב ס"א) שעיקר מצוות נטילת לולב הוא בשעת ההלל.

אך למעשה נראה שיש לומר את ההלל עם הציבור, כיון שיש מעלה לומר הלל עם הציבור (משנ"ב סי' תפח סק"ג), וכן משום שההלל הוא חלק מתפילת שחרית, ויש להסמיכו לתפילה, (כמבואר בבה"ל ריש סי' תכב, ובשו"ת מהרש"ם ח"א סי' א, וכו') להדיא בלקט יושר סימני לולב לדרשה).

סוכות

ד. שאלה: מהם סדר התפילות לאדם שצריך להתפלל תפילת תשלומין של שחרית ביו"ט או בחול המועד [וכגון אדם שהתעורר אחר חצות וכדומה].

תשובה: מנחה, תשלומין של שחרית, ולאחמ"כ יאמר הלל ומוסף [אם עדיין לא אמרם] (פרטים נוספים בקו בית ההוראה, שלוחה 56/6).

ה. שאלה: המסכך בסכך רב כדי שלא יראוהו השכנים מעליו, האם בכך הסוכה נחשבת לשם צניעות, ופסולה.

תשובה: הסוכה כשרה.

מקור: צריך לעשות סוכה לשם צל [דהיינו כדי להגן מהחמה או מהגשם והקור], אך סוכה לשם צניעות [דהיינו שמסכך כדי שלא יראוהו או ישמעוהו השכנים], פסולה.

והנה כתב הגר"ז (ריש סי' תרכו) שסוכה נעשית גם לשם צל וגם לצניעות פסולה (ועי' מג"א סי' תרלה ס"ק א, שו"ת חלקת יואב מהדו"ת סוס"י ג, שו"ת אבן"ז סי' תעד), ולפי"ז בנדון דידן, ששם סכך גם לשם צל וגם לשם צניעות, הסוכה פסולה. אמנם נראה שכל דבריו הוא רק כאשר היה מסכך לשם צניעות גם לולא מצות סוכה, אך בנדון דידן שלולא מצות סוכה לא היה מסכך לשם צניעות, הסוכה כשרה. ובפרט שרבים חולקים על הגר"ז, וסוברים שאם מתכוון גם לשם צל וגם לשם צניעות, הסוכה כשרה (עי' לבוש סי' תרלה, ספר החיים סי' תרלו, חזו"א סי' קנ"ק ס"ו).

אמנם יש לדון שבאופן שהוסיף סכך רק לשם צניעות לאחר שכבר סיכך את הסוכה, הרי זה כמוסיף סכך פסול על סכך כשר, ודינו כסכך פסול (כמבואר בסי' תרכו).

ו. שאלה: האם יש בעיה לבכך בסכך צבוע.

תשובה: סכך צבוע כשר, שכיון שהצבע עשוי לנוי, הרי הוא בטל לסכך. ואם אין בצבע ממשות, הוא בטל אף אם אינו לנוי.

ז. שאלה: הרוח הגביהה את הסכך, וחזר למקומו. האם הסוכה כשרה.

תשובה: אם הסכך נשאר מעל מקום הסוכה, אף שהתרומם מעל גובה ג"ט, לא צריך להגביהו, כיוון שלא נתבטל ממנו שם סכך, ועוד שיש להכשירו מדין 'גוד אסיק'. אולם מחצלת שזזה ממקומה לצד באופן שהסוכה נפסלה, ולאחמ"כ חזרה למקומה, צריך להגביה את המחצלת.

ח. שאלה: האם בשבת וביו"ט מותר לפתוח את גגון שמעל הסוכה, המחובר ע"י צירים או חבלים.

תשובה: מותר (מפני שהסוכה כבר קיימת, ורק מוריד או מחזיר את הגגון שמעל).

ט. שאלה: האם בשבת וביו"ט מותר לפרוס ניילון על הסכך, מפני הגשמים.

תשובה: מותר לפרוס ניילון על הסכך [בין מעליו ובין מתחתיו] בשבת ויו"ט כדי שלא ייהרסו הקישוטים מפני הגשמים, אך ייזהר שלא להזיז את הסכך בידיו, משום שהוא מוקצה (משנ"ב סי' תרכט ס"ק נח, שעה"צ ס"ק פד, משנ"ב סי' תרמ ס"ק כה. מה שכתבנו במותר לפרוס, הוא דווקא תוך ג' טפחים לסכך).

אף אם מטלטל את הסכך בגופו [כגון ע"י המרפק או הרגל, לסוברים שאין בזה איסור טלטול מוקצה], יש בזה איסור בונה (עי' פמ"ג סי' תרכו משב"ז סק"ח, הובא במשנ"ב שם, ובפמ"ג סי' שטו א"א סק"א, ביכור"י סי' תרלז בתוספת ביכורים), ולכן אסור להגביה אף מקצת מהסכך ע"י ישראל כדי לפרוס את הניילון.

ישיבה תחת הניילון המונח תוך ד' טפחים לסכך: אם זהו ניילון נאה [כגון יריעה מודפסת לקישוט], יש מקילים שאפשר לשבת תחתיו. אבל אם הניילון אינו נאה [כגון שפורס מפת ניילון רגילה] - אף שיש מכשירים את הסוכה, מ"מ אין לברך בסוכה זו 'לישב בסוכה'.

י. שאלה: האם בשבת מותר לטאטא את רצפת הסוכה.

תשובה: מותר לטאטא את רצפת הסוכה, גם כשהיא בחצר הבנין, ובלבד שתהא מרוצפת.

מקור: מותר לטאטא בתים מרוצפים (סי' שלז), ואף לדעת הרמ"א שמחמיר, בזמננו שרוב הבתים מרוצפים, מותר לטאטאם (בה"ל שם). אבל אסור לטאטא חצר, אפילו אם היא מרוצפת, כיון שאין רוב החצרות מרוצפות. ולפי זה היה נראה שאסור לטאטא את רצפת הסוכה וכדין חצר מרוצפת. אולם למעשה נראה שכיון שבסוכות הבית הוא הסוכה, ובה גרים, הרי דינה כבית מרוצף ולא כחצר מרוצפת [ויש לדון אם די בשטיח או כל כיסוי אחר כדי להחשיבה מרוצפת (עי' סי' שלח ס"ק כ)].

יא. שאלה: האם מותר לברך מול צינור ביוב שבסוכה.

תשובה: מותר (כיון שאין ריח רע, והצואה/המי רגליים זורמים מיד החוצה, אין דינו כגרף של רעיו).

יב. שאלה: האם יציאה מהבית לסוכה [ולהיפך], נחשבת ל"שינוי מקום", וצריך לחזור ולברך שוב.

תשובה: [א] אם הסוכה נמצאת בחצרו הפרטית, או במרפסת ביתו - מותר לעבור לכתחילה (שכיון שרגילים לעבור ביניהם, הרי זה נחשב כמי שכיוון מראש לעבור מחדר לחדר, שמותר לכתחילה).

[ב] אם הסוכה נמצאת בשטח משותף [כגון בחצר או גג הבנין] - אם בדרך מהבית לסוכה צריך לצאת תחת כיפת השמיים, הרי זה נחשב שינוי מקום [כאשר לא רואים זה את זה]. אך אם לא צריך לצאת תחת כיפת השמיים [וכגון שהסוכה צמודה לפתח הגג/הבנין], אין זה נחשב שינוי מקום, ואינו חוזר ומברך שוב.

שמחת תורה

יג. שאלה: האם אפשר להעלות לתורה כמה אנשים יחד באותה עליה [כלומר, שיברכו יחד את הברכות וכו'].

תשובה: אף שיש מקילים שכמה אנשים יעלו ויברכו ביחד, אך לכתחילה יש רק לאחד מהם לברך והשאר ישמעו ויצאו ממנו. כמו כן אפשר שאחד יברך את הברכה הראשונה ויוציא את חברו, והשני יברך את הברכה האחרונה ויוציא את הראשון (סי' תרסט ס"ק יב).

יד. שאלה: האם אפשר לחלק את העליות באופן שבכל עלייה יקראו רק ג' פסוקים [ולא כחלוקת העליות שבחומש].

תשובה: בפעם הראשונה שקוראים "וזאת הברכה", יש להעלות חמישה קוראים כחלוקת העליות המופיעה

בחומש (ואין להפסיק כל ג' פסוקים, מפני שאז יצא שיצטרכו להפסיק תוך ג' פסוקים לפרשה פתוחה או סתומה, ואין לעשות כן (סי' קלח). ואף שבעליית ראשון יש מספיק פסוקים, שיהיה אפשר לעצור לאחר ג' פסוקים ושלא יהיה תוך ג' פס' לפרשה פתוחה, אעפ"כ נהגו לעלות רק חמישה קוראים).

אך בפעמים הנוספות שקוראים "וזאת הברכה", יש הסוברים שמותר להפסיק כל שלושה פסוקים, אע"פ שנכנס תוך ג' פס' לפרשה פתוחה או סתומה (עי' תוס' מגילה כב. ד"ה אין, אולם עי' מג"א סי' קלח סק"ב שמבואר שאין להקל בזה).

טו. שאלה: כשמעבירים ספר תורה מאחד לשני, באיזה יד נותנים ומקבלים.

תשובה: אם עושה זאת ביד אחת, יעשה ביד ימין, ואף איטר יד צריך לעשות כן (מס' סופרים פ"ג ה"י, משנ"ב סי' רפב סק"א).

טז. שאלה: מהו סדר קריאת התורה בשמחת תורה, וכיצד ינהגו במקומות שאין שלושה ספרי תורה.

תשובה: משאירים שלושה ספרי תורה מחוץ לארון. בספר הראשון קוראים וזאת הברכה, לאחר הקריאה לא אומרים חצי קדיש, ומניחים על הבימה את הס"ת השני [של בראשית], ומגביהים [רבים נוהגים להגביה הפוך] וגוללים את הס"ת הראשון [של וזאת הברכה]. לאחר כ"ק קוראים בס"ת השני בפרשת בראשית. לאחר קריאת בראשית, מניחים על הבימה את הס"ת השלישי [אך את הס"ת הראשון ל"צ להניח], חצי קדיש, מגביהים וגוללים את הס"ת השני [של בראשית], וקוראים מפטיר (משנ"ב סי' קמז ס"ק כז). בני ספרד נוהגים לומר קדיש גם לאחר הספר השלישי.

כשיש רק שני ספרי תורה: לאחר שסיימו לקרוא בספר הראשון וזאת הברכה, יגללו אותו [בזמן אמירת הרשות לחתן בראשית] לפרשת פנחס, ורבים נוהגים גם להגביהו [כשהוא כבר גלול לפרשת פנחס], ויגללוהו. אח"כ קוראים בראשית בס"ת השני. ולאחמ"כ יניחו על הבימה את הס"ת הראשון, חצי קדיש, הגביהו וגלילה לס"ת השני, ויקראו מפטיר בס"ת הראשון.

כשיש רק ספר תורה אחד: קוראים וזאת הברכה, גוללים לבראשית בזמן אמירת ה"מי שברך" והרשות לחתן בראשית, קוראים בראשית, חצי קדיש, גוללים לפרשת פנחס (שערי אפרים שער ח סע' טו).

הגיליון הודפס ע"י

יוסף ראובן אוסטר הי"ו

להצלחתו והצלחת בני משפחתו

ברוחניות ובגשמיות

ולכתיבה וחתומה טובה

מספר הטלפון בבית ההוראה

0733-260-800

להפניית שאלות לרב ולקבלת הגיליון

למייל - פנו לכתובת

6191265@gmail.com

הגיליון הודפס ע"י

רוני ליקר הי"ו

להצלחתו והצלחת בני משפחתו

ברוחניות ובגשמיות

ולכתיבה וחתומה טובה